

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL TEFSİR PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KUR'ÂN-I KERİM'DE HZ. PEYGAMBER'E SORULAN
SORULAR VE CEVAPLAR

Esmagül KARADAŞ

Danışman
Prof. Dr. Ömer DUMLU

İZMİR-2019

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kur’ân-ı Kerim’de Hz. Peygambere Sorulan Sorular ve Cevaplar” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2019

Esmagül KARADAŞ

ÖZET
Yüksel Lisans Tezi
Kur'ân'da Hz. Peygamber'e Sorulan Sorular ve Cevaplar
Esmagül KARADAŞ

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Tefsir Programı

Bu çalışmada Hz. Peygamber'e sorulan, Kur'ân-ı Kerim aracılığıyla yazılı olarak bize gelen soruları ve verilen cevapları incelemeye çalıştık.

Başından itibaren üzerinde durduğumuz sorular ve ayetlerle verilen cevaplar mü'min üzerinde nebevi eğitim metodunun örneğini oluşturur.

Çalışmamızda Hz. Peygamber'e sorulan soruları inceledik. İnananları ilgilendiren ahkam temelli bazı ayetler, soru sorulması üzerine nazil olmuştur.

Öğrenme temelini oluşturmayan inkârî sorular İslam'a inanmayan kimseler tarafından sorulmuş ve verilen cevaplar ise açıklayıcı ve düşündürücü nitelikte olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân-ı Kerim, Soru, Cevap, Hz. Muhammed, Ayet, Sebebi Nüzul.

ABSTRACT

Master's Thesis

The questions asked to Prophet Mohammad and their answers in Holy Quran

Esmagül KARADAŞ

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Islamic Sciences

Tafsir Program

In this study, we tried to analyse the questions and answers given to us by the holy Quran from the questions asked to the Prophet Mohammad.

The questions and their answers which are located in the verses that we have discussed their examples of the prophetic method of education on believers (Mu'minin). While some topics were declared without asking, some of the verses descended after the questions were asked.

Denial questions that do not form the basis of learning were asked by people who do not believe in Islam and the answers were in thought-provoking and explanatory quality.

Keywords: Holy Quran, Question, Answer, Prophet Muhammad, Verse, Reason of the descend.

KUR'ÂN-I KERİM'DE HZ. PEYGAMBER'E SORULAN SORULAR VE CEVAPLAR

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'E SORU SORULMASI

1.1. HZ. PEYGAMBERE SORU SORMANIN ÖNEMİ	4
1.2. KUR'ÂN'DA FARKLI GRUP VE KİŞİLERİN HZ. PEYGAMBER'E YÖNELTİĞİ SORULAR VE CEVAPLAR	5
1.2.1. Mü'minlerin Sorduğu Sorular	6
1.2.1.1. Allah Yolunda İnfâk	7
1.2.1.2. Hilaller	9
1.2.1.3. Ganimetler	12
1.2.1.4. Helaller ve Haramlar	14
1.2.1.5. Haram Aylarda Savaş	15
1.2.1.6. Kadınların Özel Halleri	18
1.2.1.7. İçki ve Kumar	19
1.2.1.8. Yetim Hakkı	22
1.2.1.9. Kelâle	24
1.2.2. Ehl-i Kitap'tan Bazı Kimselerin Sorduğu Sorular	25
1.2.2.1. Kiblenin Değişmesi	26
1.2.2.2. Nübüvveti Gizleme	28

1.2.2.3. Mucize istekleri	30
1.2.3. Müşrikler Tarafından Sorulan Sorular	32
1.2.3.1. Tevhit İnancı	33
1.2.3.2. Hz. Peygamberin Şahsına Yönelik Sorular	36
1.2.3.2.1. Hasetçi Olmaları	37
1.2.3.2.2. Alaya Almaları	37
1.2.3.2.3. Şüpheli Yaklaşımları	38
1.2.3.2.4. Beşer Olmasına İtiraz	39
1.2.3.2.5. Büyü İddiası	41
1.2.3.2.6. Cünûn İddiası	41
1.2.3.3. Ba's (Yeniden Diriliş)	43
1.2.3.4. Kıyamet Vakti	45
1.2.3.5. Mucize İstekleri	47
1.2.3.6. Melek Talepleri	49
1.2.3.7. Azaptan Kurtuluş	52
1.2.3.8. İt'am (Yedirme ve İçirme)	53
1.2.3.9. Ruh Hakkında	55
1.2.3.10. Zülkarneyn	57
1.2.3.11. Dağların Durumu	60
1.2.4. Münâfıklar Tarafından Sorulan Sorular	61
1.2.4.1. İman	63
1.2.4.2. Kur'ân	65
1.2.4.3. Hz. Peygamber Hakkında	67
1.2.4.4. İki Yüzlü Olmaları	69
SONUÇ	72
KAYNAKÇA	75

KISALTMALAR

b.	İbn/bin(oğlu)
bkz.	Bakınız
çev.	Çeviren
edt.	Editör
h.	Hicrî
Hz.	Hazreti
İFAV Yay	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
m.ö.	Milattan önce
nşr.	Neşreden
ö.	Ölüm tarihi
s.	Sayfa
s.a.v.	Sallâlahu aleyhi ve sellem
ss.	Sayfalar arası
thk.	Tahkîk
trc.	Tercüme eden
ty.	Basım tarihi yok

EKLER LİSTESİ

- Ek 1:** Sûal Kökenli Kelimelerin Sûre Bazlı Mekkî Ve Medenî Olarak Sınıflandırılması ek s. 1
- Ek 2:** Sûal Kökünden Gelen Fiil Kalıplarının Mekkî Ve Medenî Olarak Sınıflandırılması ek s. 3
- Ek 3:** Kur'an-ı Kerim'de Geçen Sûal Kökenli Kelimelerin Ayetlerdeki Dağılımı ek s. 5

GİRİŞ

Konunun mahiyeti, metodu ve kaynakları

Allah'ın insanlığa göndermiş olduğu Kur'an, ilk zamanlardan bu yana en çok okunan ve üzerinde araştırma yapılan kitap konumunda olmuştur. İnsana, dünya ve ahiret hayatı için birçok öğütler veren ve üslubu itibarıyla da dikkatleri üzerine çeken mu'ciz bir kitaptır. Kur'an'ın dizilişine baktığımızda yeminler, farklı soru kalıpları, harufu mukattaalar, tekrarlar, meseller ve kıssalar gibi dikkatleri celbeden ayetlerle karşılaşırız. Kendine has üslup ve ifade şekline sahip olan Kur'an, insana doğumundan itibaren soru sorarak hayata tutunmayı ve öğrenmeyi aşlamaktadır. Kur'an'da birçok ayet, soru sorma yöntemiyle araştırmaya ve ilme yönlendirmektedir. Araştırmamızda şunu fark ettik ki Kur'an; ne, kim, nerede, nasıl, ne zaman, hangi, kaç, mı-mi gibi soru edatlarıyla cevap vermenin yanında insanları düşünmeye de sevk etmekte ve hakikati insanın kendi çabasıyla bulması için onu yönlendirmektedir. Çünkü soru sorarak muhatabı düşünmeye ve doğruyu bulmaya yönlendirmek güzel bir eğitim metodudur.

Bilindiği üzere eğitim metotlarından birisi, sorular aracılığıyla öğrencileri bilgi aktarımına hazır hale getirmektir. Yunan filozofu Sokrat'ın (ö. m.ö. 399) insanları soru yöntemiyle bilgiye ulaştırması tesadüfi değildir. Kur'an'ın öğreticisi Hz. Peygamber tüm öğreticiler gibi çeşitli sorularla karşılaşmıştır. Bu sorular bilgiye ulaşmayı isteyen ve hayatlarını bu yeni dine göre düzenlemek isteyen kişiler için ehemmiyet arz etmektedir. Çünkü insan bir şeye ilgi duyduğu ve öğrenmek istediği zaman sorar. Alınan cevaplar ölçüsünde de yeni bir düzen, din ve hayat pratiği inşa eder.

Eğitim metotları içerisinde yer alan soru ve cevap yöntemi Hz. Peygamber döneminde Kur'anî eğitim açısından bakıldığında mescitte eğitim ile başlaya gelmiş, medreseler yoluyla ilmin bulunduğu her yerde devam etmiştir. Bu bağlamda misal verirse "*Şayet bilmiyorsanız, bunu bilenlere sorunuz.*"¹ ayeti, bilmeyenlerin bilen kimselere sorarak öğrenmelerini istemektedir. Soru sormayı ilmin anahtarı olarak kullanan inananların yanında alaya almak için soru yöntemini kullanan inanmayan kimseler de Hz. Peygamber'e gelmiştir.

¹ Enbiyâ 21/7.

Kur'ân soruları, bazen duygulara yönelik olmuştur. Kur'ân'ın bu yöntemle hedeflediği şey duygular aracılığıyla insanın harekete geçmesini sağlamaktır. Bu konuyla ilgili olarak Hz. Peygambere teselli amaçlı gelen ayetleri örnek verebiliriz.² Kur'ân'da Allah tarafından yaratılmışlara yöneltilen farklı çeşitlerde sorular olmuştur. Takrir, inkâr, emir, nehiy ve ta'zim ifade eden sorular ayetlerin birçoğunda geçmektedir.³

Araştırmamızda Kur'ân-ı Kerim'de mevcut olan Hz. Peygamber'e sorulan soruları gruplara ayırdık. Muhtelif tefsir kaynaklarından edindiğimiz bilgiler doğrultusunda grupların sorduğu konuları inceledik. Soru soran kimselerin düşünce yapılarına ve özelliklerine de yer vermeye özen gösterdik. Soran gruplar bazlı oluşturduğumuz başlıkları sorulan konularla devam ettirdik.

Ayet meallerimizi Diyanet İşleri Başkanlığına ait mealden verdik. Bazı durumlarda farklı meallerden⁴ istifade ettik ya da gerektiği durumda biz müdahalelerde bulunduk.

Konuyu ele almadan araştırmamız sırasında bu konu üzerinde genel bir çalışma yapmış olan Alican Dağdeviren'in (Kur'ân-ı Kerim'de Sorular ve Cevaplar) doktora çalışmasıyla karşılaştık. A. Hümeysra Aslantürk'ün (Hz. Peygamber'e Yöneltelen Sorular Üzerine İnen Ayetlerin İncelenmesi) çalışmasını da inceledik. Ancak biz bu konuyu diğer çalışmalardan farklı olarak ele aldık. Hümeysra Aslantürk gibi sadece soru fillerini almadık. Yine Alican Dağdeviren gibi Kur'ân'daki tüm soru ve cevapları geniş anlamda değil, sadece Hz. Peygamber'e yöneltelen sorular ve cevaplar olarak müstakil bir çalışma şeklinde incelenmesini arzu ettik ve bu yüksek lisans çalışmasını ortaya koyduk.

Bu çalışmamızda istifade ettiğimiz kaynak tefsirler; Taberi'den (ö. 310/923) *Câmiû'l Beyân an Te'vîl-i Âyi'l Kur'ân*, Fahreddin Râzî'den (ö. 606/1210) *Mefâtihü'l-ğayb/et-Tefsîrû'l Kebîr*, Kurtubî'den (ö. 671/1273) *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Beydavî'den (ö. 685/1286) *Envaru't-Tenzîl ve Esraru't-Te'vîl*, İbn Kesir'den (ö. 774/1373) *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Elmalılı Hamdi Yazır'dan (ö. 1361/1942) *Hak Dini Kur'ân Dili*, Seyyid Kutub'dan (ö. 1386/1966) *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, Mevdudî'den

² Bkz. İnşirâh 94/1-8.

³ Yaşar Fersahoğlu, **Kur'ân'da Zihin Eğitimi**, Marifet Yayınları, İstanbul, 1996, s. 505.

⁴ Elmalılı Hamdi Yazır meâli, Diyanet Vakfı meâli ve Ömer Nasuhî Bilmen mealinden faydalandık.

(ö. 1399/1979) *Tefhîmu 'l-Kur'ân*, Süleyman Ateş'den *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, Said Şimşek'den *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri* eserlerinden ibarettir.

Kur'ân ilimleri üzerine yapılan çalışmalardan; Suyûtî'nin (ö. 911/1505) *el-İtkân Fî Ulûmi 'l-Kur'ân*, Zerkeşî'nin (ö. 794/1392) *el-Burhan fî Ulûm 'il-Kur'ân*, Firuzâbadî'nin ise (ö. 817/1415) *Besâiru Zevi't-Temyîz fî Letaifi'l-Kitâbi'l-Azîz* eserinden istifade etmiş bulunmaktayız.

Dil kitaplarından; Muhammed b. el-Ezherî'nin (ö. 370/980) *Tehzîbü'l-Luğa*, Rağıb el-İsfahânî'nin (ö. 502/1108) *Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, İbn Manzûr'un (ö. 711/1311) *Lisânu'l-Arab*, Cürcanî'nin ise (ö. 816/1413) *Kitabu't-Ta'rîfat* adlı eserlerinden yararlandık.

Farklı tarih ve siyer kitaplarından da istifade etmiş bulunmaktayız.

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'E SORU SORULMASI

1.1. HZ. PEYGAMBERE SORU SORMANIN ÖNEMİ

Bir çocuk, öğrenme aşamasında anne babasına farklı sorular sorarak büyümektedir. Çünkü soru, insanın eğitimini tamamlayan bir eylemdir. Soru sormak sadece çocuklara has olmayıp insan yaşamının sonuna kadar devam etmektedir. Yani soru sormak, öğrenme duygusundan gelen insani bir eylemdir. Yeni bir metotla eğitilmiş İslam'ın ilk dönem müntesipleri, soru sorarak bilmeye ve öğrenmeye fazlasıyla önem vermişlerdir. Bizim de bu kısımda önce Kur'an'ın indiği döneme göz atmamız doğru olacaktır. Bu nedenle Hz. Peygamber'in risâletinden önce içinde yaşadığı toplumu irdelememiz gerekir.

Kur'an-ı Kerim, Arabistan bölgesinde Cebrâil vasıtasıyla Hz. Muhammed'e Arapça lisan ile cahiliye toplumunu ıslah etmek için indirilmiş olan Allah'ın ilahi emir ve buyruklarını içeren kutsal bir kitaptır.⁵ Kur'an'ın inzalinden önce Arap toplumu, putlara büyük bir ehemmiyet vermekte, tazim ve ibadetlerini onlara yönelerek yapmaktaydı.⁶ Şirke bulaşmış bu topluma tevhit inancını aşılama zaman ve sabır gerektirmekteydi. Hz. Muhammed'in yeni din çağrısına ilk inananların sayısı az olmakla beraber çoğu Mekke'nin ileri gelen ailelerinden ve köle kimselerden oluşmaktaydı.⁷ Kendilerini üstün gören ve soylu olduklarına inanan kişiler kölelerle aynı konumda olmayı reddederek Hz. Muhammed'e karşı türlü mücadelelere girişmişlerdir.⁸ Ne var ki Allah'ın yardımı ile İslam dini yayılmaya ve inananların sayısını arttırarak yeni bir devlet sistemi inşasına kadar hızlı bir ilerleme kaydetmiştir. Bu süreç içerisinde Hz. Muhammed'e çeşitli tuzaklar kuran müşrikler, onu alaya almak için sürekli fırsat kollamaktaydılar.⁹ Hz. Muhammed'i küçük düşürmek ve

⁵ Muhsin Demirci, **Tefsir Usûlü**, 14. Baskı, İFAV Yay., İstanbul, 2011, s. 65.

⁶ Muhammed Hamidullah, **İslam Peygamberi**, trc. Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011, s. 540.

⁷ Hamidullah, s. 92.

⁸ Hamidullah, s. 97.

⁹ Furkan 25/41.

amacının boş olduğunu göstermek için kimi zaman ise ayetleri kullanmışlardır.¹⁰ Küfürlerinde ısrarcı olmalarına rağmen, çabaları boşa çıkmış ve İslam'ın yayılmasına engel olamamışlardır. Ehli kitaptan fitratı bozulmamış bazı kişiler, zaman geçtikçe İslam'la müşerref olmuş, fakat hakikate inanmayıp düşmanca yaklaşan münâfık kimseler Hz. Muhammed'i zor duruma düşürmeye çalışmıştır.¹¹

Mekki ayetlerde, cahiliye toplumunun kalplerine tevhit inancının yerleştirilmesi ve yeni dine uygun ahlaki bir eğitim verilmesi hedeflenmiştir. Medeni ayetler ise, kabul edilen yeni dinin muamelattaki ölçütlerinin davranışlara yansıtılması boyutuyla ilgilenmiştir.¹² Fakat Medeni ayetlerde inanç bakımından eksik olan yeni bir grup türediğini ve bunlarla ilgili birtakım eleştirileri gözlemlemekteyiz. Münâfık olarak adlandırılan bu grup gerçekte inanmayıp, inanmış gibi göstererek kendilerini güvende tuttukları yanılgısında idiler.¹³ İşte Hz. Peygamber'e gelen soruların bir kısmı bu grup tarafından sorulmuştur. Amaçları dini öğrenmek değil, kendilerince Hz. Muhammed'in açığını ortaya çıkarmaktır. Kur'an, münâfıklar konusunda birtakım uyarılarda bulunmuş, ahirette yaptıklarıyla yüzleşeceklerini açıklamıştır.¹⁴

Bir sonraki başlık altında Hz. Peygamber'e yöneltilen soruları ve ilgili ayetleri inceleyip çeşitli tefsirlerden yararlanarak açıklayacağız. Farklı kişiler/gruplar tarafından aktarılan soruları Kur'an'ın indiği dönem çerçevesinde anlamaya çalışarak, soruların hangi amaçla sorulduğuna ulaşmaya çalışacağız.

Şimdi Hz. Muhammed'e gelen soruların hangi kişiler tarafından geldiğini ve konularını inceleyelim.

1.2. KUR'ÂN'DA FARKLI GRUP VE KİŞİLERİN HZ. PEYGAMBER'E YÖNELTİĞİ SORULAR VE CEVAPLAR

Bu kısımda Hz. Peygamber'e bizzat sorulan soru filleri ve kendisiyle ilgili geçen soru edatları, konular halinde takdim edilmiştir. Fillerden “*sana soruyorlar/يسألونك*”, “*senden fetva istiyorlar/يستفتونك*” ve “*senden haber*

¹⁰ Enbiyâ 21/3.

¹¹ Bakara 2/76.

¹² Süleyman Ateş, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988, Cilt:1: s.16.

¹³ Bkz. Bakara 2/14.

¹⁴ Bkz. Bakara 2/195; Âl-i İmrân 3/134; Enfâl 8/3; Sebe' 34/39; Fetih 48/6; Hadîd 57/10; Teğabûn 64/16.

bekliyorlar/يستنبونك” ifadelerini inceledik. Edatlardan ise, konu bazlı muhtelif edatları ele alarak örneklendirdik ve yorumladık.

1.2.1. Mü'minlerin Sorduğu Sorular

Hız. Muhammed, İslam'ı tebliğ ile sorumlu bir uyarıcı olarak gönderilmiştir. İnanan kimseler, yeni dini öğrenmek için kendisine bazen sorularla gelmişlerdir. Yani mü'minler, İslam'ı daha iyi yaşamak ya da bilmedikleri mevzularda bilgi edinmek için Allah'ın kendilerine göndermiş olduğu elçiye gelerek birtakım sorular sormuşlardır. Bu soruların bir kısmı Kur'ân-ı Kerim vasıtasıyla bize bildirilir. Bir kısmı ise, hadislerde geçmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de geçen soruların tamamı dünyevi durumları ilgilendiren meselelerden oluşmaktadır. Mü'minlerin sorduğu sorular maslahatlarına binaen fiil kalıbıyla gelmiş ve yetimleri ilgilendiren bir ayet hariç kalan tamamı “Sûal/السؤال” mastarından gelen “Yeselûneke/يسألونك” fiiliyle sorulmuştur. Yetimlerle ilgili ayet ise “İftâ/الإفتاء” mastarından türeyen “Yesteftûneke/يستفتونك” fiiliyle gelmiştir.¹⁵ Fiil ile gelmesi ayetlerin içerikleri göz önüne alındığında, mü'minlerin bu yeni düzeni hem teorik hem de pratik hayatlarına geçirmek istediklerini gösterir. Hız. Peygamberin sorulan sorulara verdiği cevaplar toplumu islah etme ve yönlendirme nitelikli cevaplar olmuştur. Sorulan sorular içerisinde vav/و harfî ile başlayan ayetler birbiriyle aynı dönem içerisinde sorulmuştur.¹⁶ Ancak vav/و harfî ile başlamayan sorular farklı olaylar akabinde sorulmuştur.¹⁷

Mü'minlerin sorduğu soruları genel hatlarıyla inceleyecek olursak:

¹⁵ Ebü't-Tahir Mecdüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed Fîruzâbadî, **Besâiru Zevî't-Temyîz fî Letaifi'l Kitâbi'l-Azîz**, nşr. Abdülalîm et-Tahavî, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, t.y., Cilt:3, ss. 167-168.

¹⁶ Bunlar infâk, yetim hakkı ve hayız konularıdır. Ayrıca tamamı Bakara Sûresinde geçmektedir.

¹⁷ Ebu'l Fazl Celalüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el- Hudayrî es-Suyûtî, **el-İtkân Fî Ulûmi'l-Kur'an**, Birinci Baskı, thk. Mustafa Şeyh Mustafa, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2008, s. 640.

1.2.1.1. Allah Yolunda İnfâk

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِللَّهِ الدِّينُ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ

فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

“Sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: “Hayır olarak ne harcarsanız o, ana-baba, akraba, yetimler, fakirler ve yolda kalmışlar içindir. Hayır olarak ne yaparsanız, gerçekten Allah onu hakkıyla bilir.”¹⁸

İnfak kelimesi, Kur’ân’da birçok yerde geçmektedir.¹⁹ Kelime anlamı olarak, malın elden çıkarılması, harcanması ve sarf edilmesi anlamlarına gelir.²⁰ İstılahta, karşılığında sevap bekleyerek ya da Allah’ın rızasına ulaşmayı umarak harcama yapılmasıdır.²¹

Ayet mü’minlerin Allah yolunda hayır, iyilik ve yardım ile bezenmesi istemektedir. İbn-i Cüreyc (ö. 150/767), mü’minlerin Hz. Peygamber’e mallarını nerelere harcamaları gerektiğini sormaları üzerine bu ayetin indiğini nakletmiştir.²² Bu soruyu soranın Amr İbn’u-l Camûh olduğu, çok zengin ve yaşlı bir kimse olduğu için malıyla nasıl infâkta bulunacağını Hz. Peygamber’den öğrenmek için sorduğu İbn Abbas’tan (ö. 68/688) rivayet edilmiştir.²³

Kur’ân, inananların kalplerine iyilik ve yardım gibi hasletleri yerleştirmek için Allah yolunda infâk etmeyi tavsiye etmektedir. Bunun için en yakınındakilerin gözetilmesi, sırasıyla ana-baba, akrabalar, yetimler ve yolda kalmışların yardıma

¹⁸ Bakara 2/215.

¹⁹ Bkz. Bakara 2/195; Âl-i İmrân 3/134; Enfâl 8/3; Sebe’ 34/39; Fetih 48/6; Hadid 57/10; Teğabûn 64/16.

²⁰ Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed İbn Manzûr **Lisânu’l-Arab**, Daru’s-Sadır, Beyrut, 1990, Cilt:10, s. 358; Ali İbn Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf Cürçanî, **Kitabu’t-Ta’rîfat**, trc. Arif Erkan, Bahar Yayınları, İstanbul, 1997, s. 30; Firuzâbadî, Cilt:5 s.105; Râğîb el-İsfahânî, Ebu’l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal, **el-Müfredât fî Garîbî’l-Kur’an**, Dördüncü Baskı, thk. Safvan Adnân Davûdî, Darul Kalem, Dimeşk, 2009, s. 1078.

²¹ Firuzâbadî, s. 107.

²² Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, **Câmiû’l-Beyan an Te’vîl-i Âyî’l-Kur’an**, Birinci Baskı, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî, Daru’l-Hacer, Cize, 2001, Cilt:3, s. 642.

²³ Ebu’l-Hasen Ali b. Ahmed el-Vahidî, **Esbâb-ı Nüzûl**, thk. Kemal Besyûnî Zeğlûl, trc. Necati Tetik, İhtar Yayınları, Erzurum, 1997, s. 69; Bedrettin Çetiner, **Fatiha’dan Nas’a Esbâb-ı Nüzul**, Üçüncü Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2010, Cilt:1, s. 86.

öncelikli infâk edilecekler olduğu öğretilmektedir. Allah'ın infâkı kimlere yapılacağını bildirmesi, mü'minler için gerekli olanı sunmak istemesindendir.

İnfak daha çok mal ile yapılabildiği için sadece maddi bir eylem olarak düşünülmemeli Hz. Peygamber'in; “*güzel söz sadakadır*”²⁴ sözüne binaen kimi zaman tatlı bir kelime ile mümkün olduğu unutulmamalıdır. Hz. Peygamber'e ne infâk edileceği sorulup, inzal olan ayette kimlere infâkta bulunulacağını açıklanması bu görüşü destekler mahiyettedir. Çünkü herkesin imkânı ve bütçesi farklıdır. Dolayısıyla Allah yolunda harcama yapmak isteyen, gücü yettiği kadarıyla Allah'ın rızasına kavuşabilecektir. Yaratıcısının rızasına kavuşmak için yapılan tüm hayrı, Allah görüp gözetlemektedir.

Müslümanlar bir kez daha sormuş olmalı ki infâk ile ilgili başka bir ayet daha inmiştir. Bu durum aşağıdaki ayette şöyle ifade edilmektedir:

...وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ قُلِ الْغَفْوُ ۚ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ

“...Yine sana Allah yolunda ne harçayacaklarını soruyorlar. De ki: “İhtiyaçtan arta kalanı.” Allah, size âyetleri böyle açıklıyor ki düşünesiniz.”²⁵

“İhtiyaçtan arta kalanı” “afv” kelimesinden çevrilmiştir. Abdullah b. Abbas'a göre kelimedeki maksat kişinin kendisinin ve ailesinin nafakasından arta kalan malıdır ve kişinin gönül hoşluğuyla verdikleridir.²⁶ Mü'minler ilk sorduklarında kimlere infâk edeceklerini öğrenmişler fakat Allah yolunda ne harçayacaklarını öğrenmemişlerdir. İslam'ı daha iyi öğrenip hayatlarına geçirmek isteyen inananlar tekrar ikinci kez Hz. Peygamber'e sormuşlar ki, bu sefer ne infâk edilecekleri onlara açıklanmıştır.²⁷

Rivayete göre adamın biri, bir ganimette elde ettiği altın bir yumurtayı Hz. Peygamber'e getirdi ve “*bunu benden sadaka olarak al*” dedi ve ondan yüzünü çevirdi, adam bunu birkaç kere tekrar etti. Sonunda “*getir*” dedi ve onu öfkeyle aldı.

²⁴ Buharî, “Cihad” 72, 128.

²⁵ Bakara 2/219.

²⁶ Taberî, Cilt:3, s. 686.

²⁷ Nasruddin Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirazi el-Beydavî, **Envaru't-Tenzîl ve Esraru't-Te'vîl** Birinci Baskı, thk. Muhammed Abdurrahman el-Maraşlî, Daru'l-İhya Turasu'l-Arabî, Beyrut t.y., Cilt:1, s.138.

Ardından öyle bir fırlattı ki eğer değse idi başını yarardı. Sonra: “*Biriniz tüm malını getiriyor onu sadaka etmek istiyor, daha sonra da insanlara el açacak duruma gelecek. Asıl sadaka ihtiyaç yokken vermektir*”, buyurdu.²⁸

Orta yolu tutmak İslam’ın prensiplerinden biridir. Ne tam büsbütün elini sıkacaksın ne de tamamen bırakacaksın. Kendi imkân ölçülerinde itidal üzere infâkta bulunmak bizden istenendir.

1.2.1.2. Hilaller

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى وَأَتُوا
الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

*“Sana hilalleri soruyorlar. De ki: ‘Onlar insanlar ve hac için vakit ölçüleridir. Erdemlilik asla evlere arkalarından girmeniz değildir; fakat erdemlinin kişinin Allah’a saygılı olmasıdır. Evlere kapılarından gelin; Allah’a saygılı olun ki kurtuluşa eresiniz.’”*²⁹

Hilalleri konu alan ayeti kerimeyi iki kısımda açıklamak, anlaşılması için daha uygun görünmektedir.

Rivayete göre Ensâr’dan Muaz b. Cebel (ö. 17/638) ve Sa’lebe İbn Ganem gelip Rasûlullah’a; “*Ey Allah’ın elçisi, Hilal görüyoruz ip gibi ince doğuyor, sonra artarak büyüyor, yuvarlaklaşıyor, sonra tekrar eksilmeye başlayıp ilk başladığı gibi incecik oluyor, neden bir halde durmuyor*” diye sormaları üzerine bu ayet nazil olmuştur.³⁰

Öncelikle birinci kısımda; ayet “sana hilalleri soruyorlar” şeklinde başlamakta, cevaben ise Allah Teâlâ: “*Onlar insanlar ve hac için vakit ölçüleridir. Erdemlilik asla evlere arkalarından girmeniz değildir...*” karşılığını vermektedir. Zahiren soru ve cevap arasında bir uyumsuzluk görünüyor gibi olması aslında konunun ehemmiyetine dikkat çekilmesi içindir. Bu durum Zerkeşî’nin (ö. 794/1392) ifadesiyle; bir soru

²⁸ Ebu Davud, “**Zekât**”, 39; Taberî, Cilt:3, s. 691; Beydavî, Cilt:1, s. 138.

²⁹ Bakara 2/189.

³⁰ Vahidî, s. 57; Çetiner, Cilt:1, s. 68.

yöneltildiğinde verilen cevap soruya uygun olmalıdır. Ancak, sorunun nasıl olması gerektiğine dikkat çekmek amacıyla sorulan sorunun gereği olan cevabın verilmesinden vazgeçilebilir, buna Üslûbu'l-Hakîm³¹ denilmektedir.³² Abdullah b. Abbas'a göre ayetin nüzul sebebi, bir kısım insanların Rasûlullah'a ayın büyüyüp küçülerek değişme sebebini sormalarıdır. Fakat verilen cevap hilallerin hikmetinin kavranmasına yönelik olmuştur.³³ Bunun sebebi ayın şekil değiştirmesinde, insana faydalı olan cevabın astronomik bir açıklama değil, herkesin algılayacağı ve günlük hayatında istifade edebileceği şekilde olmasıdır.³⁴ Çünkü Kur'ân hayatın içinden insana seslenir. Müslümanlar oruçlarını, haclarını, boşanmalarını, hayız sürelerini, alacak verecek vakitlerini hilalin hareketlerine göre tespit ederlerdi. Bu sebeple ay güneş gibi sabit olmayıp sürekli hareket halindedir.³⁵ Ayrıca Ay'ın önemini ayetlerden örnekler vererek açıklayan Elmalılı hem dini hem de dünyevi birtakım faydalarını zikretmiştir.

Dini olanlar:

- 1- Oruç: شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ “O Ramazan ayı ki, Ku’ran onda indirilmiştir.” (Bakara 2/185)
- 2- Hac: الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ “Hac belirli aylardadır.” (Bakara 2/197)
- 3- a) Ölüm iddeti: يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا “Kocaları ölen kadınlar, kendi kendilerine dört ay on gün beklerler.” (Bakara 2/234)
- b) Adetten kesilmiş olan kadınların iddeti: فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ “Onların vakitleri üç aydır.” (Talâk 65/4)
- 4- Vakitlere bağlı adaklar ve hilal ile bilinebilecek mendub bir oruç.

Dünyevi olanlar:

Ödünç alıp verme, kiralar, vaadler, hamilelik ve emzirme müddeti gibi benzer pek çok husus sayılabilir.³⁶

³¹ Sekkâkî bu şekilde isimlendirmiştir. Ebû Ya'kub Siracüddîn Yûsuf b. Ebî Bekr es-Sekkâkî, **Miftâhu'l-Ülûm**, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, t.y., s. 327.

³² İmam Bedreddin Muhammed b. Abdullah Zerkeşî, **el-Burhan fî Ulûm'il-Kur'an**, Üçüncü Baskı, Daru't-Turas, Kahire, 1984, Cilt:4, Cilt:4, s. 42.

³³ Taberî, Cilt:3, s. 282.

³⁴ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'ân Dili**, Azim Dağıtım, İstanbul, 2015, Cil:2, s. 28.

³⁵ Taberî, Cilt:3, s. 281.

³⁶ Yazır, Cilt:2, s. 27.

Yukarıda bahsettiğimiz Üslûbu'l-Hakîm, Cürcanî'nin (ö. 816/1413) tarifine göre; sözü söyleyen daha önemli olan hususu terk etmesinden dolayı kınanarak, daha önemli olan hususun zikredilmesidir.³⁷ Bir diğer ifadeyle soru soranın ihtiyacına binaen cevabın yöneltilmesidir.³⁸ Soruyla cevap arasında görünen uyumsuzlığa bu açıdan bakıldığında anlaşılabacaktır.

İkinci kısma gelelim; ayetin son bölümünde geçen evlere giriş şekilleri önceki konudan bağımsız gibi görünse de hakikatte durum tam tersidir. Bunun için Cahiliye döneminde uygulanagelen bir adetten söz etmek gerekir. Ensâr, ihrama girip telbiye getirdiklerinde, şer'an kendileriyle semâ arasında herhangi bir engelin bulunmamasına dikkat ederlerdi. Bir ihtiyaç için eve girmeleri gerektiğinde evin tavanı kendisi ile gök arasında bir engel teşkil edeceğinden dolayı kapıdan girmeyip evin pencere veya çadırın bir köşesinden girerlerdi. Bu eylemi hac ibadetinin bir parçası ve iyilik olarak kabul ederlerdi. Bunun gibi birçok batıl inanışları, hac ile bağlantılı sanarak yapmaya çalışmaktaydılar.³⁹

İkinci kısım hakkındaki rivayet ise şöyledir: Kureyşliler kendilerini "hums=dinde mutaassıp olanlar" diye adlandırır ve ihramlı olduklarında evlerine kapılarından girerlerdi. Kureyş dışında kalan diğer Araplar ve Ensâr ise (Kureyş'in bu ayrıcalığından mahrum olarak) evlerine ihramlıyken kapılarından girmezlerdi. Bir gün Hz. Peygamber bir bostandaydı, kapısından çıktı ve onunla birlikte Ensâr'dan Kutbe b. Amir (ö. ?/644-656) de peşinden kapıdan çıktı. "Ey Allah'ın elçisi, Kutbe İbn Amir günahkâr birisi oldu, çünkü (ihramlı olduğu halde) seninle birlikte kapıdan çıktı" denildi. Hz. Peygamber ona: "Seni böyle yapmaya sevk eden nedir?" diye sorunca o: "Seni öyle yaparken gördüm, ben de senin yaptığın gibi yaptım" dedi. Rasûlullah ona: "Fakat ben ahmesî'yim, yani Kureyş'tenim" deyince Kutbe: "Benim dinim de senin dinin" dedi yani bende sana tabiiyim demek istemişti ve ardından "erdemlilik asla evlere arkalarından girmeniz değildir..." ayeti inzal olmuştur.⁴⁰

³⁷ Cürcanî, *Kitabu't-Ta'rîfat*, s. 20.

³⁸ Bkz. Yusuf Sûresi 36-41 arasında Hz. Yusuf, rüyasının anlamını soran iki gence önce gerekli ihtiyaçları olan iman ve kullukla ilgili bilgiyi verip ardından asıl bekledikleri cevapları vermiştir.

³⁹ Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, *el-Camiu Li Ahkâmî'l-Kur'an Ve'l-Mübeyyinu Limâ Tedammenehu Mine's-Sünneti ve Âyi'l-Furkân* thk. Abdullah b. Muhsin et-Turkî, Birinci Baskı, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2006, Cilt:3 ss. 233-234.

⁴⁰ Vahidî, s. 57; Çetiner, Cilt:1, s. 69.

Rivayetten de anlaşılacağı üzere Cahiliye Arapları, ihramlıyken evlerine girmek istediklerinde kapıları kullanmazlardı ve bunu dini bir emir olarak görmekteydiler. Evlerine kapılarından girilmesinin erdemli davranışa uygun sayılmaması, dinde taviz vermeyen (Kureyş, Kinane, Huzaa, Sakif kabilelerinden olan) kimseler tarafından kabul edilmekteydi.⁴¹

Ayeti genel bakışla yorumlayacak olursak hilaller ile ilgili sorulan soru ve inzal olan cevap bekledikleri gibi değildi. Cevabın farklı olması Üslûbu'l-Hakîm ölçüsünce sormanız gereken ayın hareketleri değil, insana faydasının ne olduğudur. İyilik olarak, evin kapısı dururken bacasından/penceresinden girmek sizin sandığınızın aksine batıl/yanlış bir davranıştır.⁴² Evin sahibinin evine girmek istediğinde kapıdan girmesi olağanken, özellikle pencereyi tercih eden, farklı amaçla eve gelmiş (hırsız gibi) kimseler için ancak mümkündür. Çünkü bilinen girişi kullanması onun için tehlike arz edebilir. Bu nadir kullanılan giriş, şüpheli ve yanlış işleri insana hatırlatır. Esasında hırsızın hedefi eve selamet yaymak değil kendisine helal olmayan malı, mülk edinmek suretiyle ev sahibine zarar vermektir. Günümüz şartlarında ayeti bu açıdan yorumlayabiliriz.

1.2.1.3. Ganimetler

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَأَتَقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

*“(Ey Muhammed!) Sana ganimetler hakkında soruyorlar. De ki: “Ganimetler, Allah’a ve Rasûlüne aittir. O hâlde, eğer mü’minler iseniz Allah’a karşı gelmekten sakının, aranızı düzeltin, Allah ve Rasûlüne itaat edin.”*⁴³

Enfâl Sûresinin de adını almış olduğu bu konu, sûrenin ilk ayetindedir. Ganimetler anlamına gelen enfâl kelimesi “n-f-l” kökünden türemiş ve lütuf, nimet, ziyade, Allah’tan bir bağış gibi anlamlara gelmektedir.⁴⁴

⁴¹ Vahidî, s. 58.

⁴² Beydavî, Cilt:1, s. 127.

⁴³ Enfâl 8/1.

⁴⁴ Ebu Mansur b. Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbü'l-Luğa*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, Müessesetü'l-Mısriyyeti'l-Amme, Kahire, 1964, Cilt:15, s. 355; Rağîb el-İsfahânî, s.1079; İbn Manzur, Cilt:11, s. 671; Firuzâbadî, Cilt:5, s. 109.

Bedir savaşında elde edilen ganimetlerin savaşa katılanlara nasıl bölüşürüleceği hususunda farklı fikirlerin sunulması ayetin nüzulüne sebep olmuştur.⁴⁵ Tefsirlerde en çok zikredilen rivayeti aktarmak istiyoruz:

“Rasûlullah (s.a.v) ile Bedir savaşına gidildiğinde, Allah Müslümanlara zaferi, müşriklere ise hezimetini tattırdı. Savaş sırasında Müslümanların bir kısmı kaçan düşmanları kovalayıp onları yakalıyor ve öldürüyorlardı, bazıları da savaş alanında ganimet topluyorlar, bir kısmı da Rasûlullah'ı düşmandan korumak için onun etrafına toplanmışlardı. Gece olunca herkes bir araya toplandı.

Ganimet toplayanlar: “*Bunları biz topladık, kimsenin bunlarda hakkı yoktur*” dediler.

Düşmanı kovalayanlar da: “*Siz, ganimete bizden daha layık değilsiniz. Zira düşmanın o malları alıp götürmelerine biz mâni olduk, onları biz mağlup ettik*” dediler.

Rasûlullah'ın çevresinde bulunup onu koruyanlar ise: “*Siz ganimete bizlerden daha layık değilsiniz. Çünkü biz, Rasûlullah'a düşmandan bir zarar geleceğinden korkarak onun etrafında toplandık ve bundan dolayı ganimet toplayamadık*” dediler.

İşte bu hadise üzerine ayet nazil oldu ve Rasûlullah ganimet mallarını Müslümanlar arasında eşit bir şekilde taksim etti.⁴⁶

Bedir savaşı İslam'ın ilk savaşı olması hasebiyle inananlardan bazıları eski cahiliye anlayışlarını devam ettirmiştir ve topladıkları ganimetlerin kendisine ait olduğu düşüncesiyle hareket etmiştir. Bazıları Hz. Peygamber'in muhafazasıyla meşgul olmuş bazıları ise düşmanı izleyebilmek için peşlerinden gitmiştir. Hal böyleyken ganimete en çok layık olma iddiası aralarında baş göstermiş ve tartışmalarına sebebiyet vermiştir.⁴⁷ Ayeti kerîme bu tartışmalara son noktayı koyarak ganimetlerin asıl sahibinin Allah ve Rasûlü olduğunu vurgulamış ve aralarındaki tartışmanın sulh yoluyla çözülmesini istemiştir.⁴⁸

⁴⁵ Beydavî, Cilt:3, s. 49; Seyyid Ebu'l-A'lâ el-Mevdudî, **Tefhîmu'l-Kur'ân**, trc. Muhammed Han Kayan ve diğerleri, İnsan Yayınları, İstanbul, 1986, Cilt:2, s. 140.

⁴⁶ Taberî, Cilt:11, s. 15; Kurtubî, Cilt:9, s. 442; İbn Hişam, Muhammed Cemâlüddin Abdülmelik, **Sîreti İbn-i Hişam**, trc. Arif Erkan, Huzur Yayın-Dağıtım, İstanbul, 1995, s. 239.

⁴⁷ Mevdudî, Cilt:2, s. 140.

⁴⁸ Taberî, Cilt:11, s. 12.

Ayrıca Hz. Peygamber'in aralarında verdiği/vereceği kararlara itaat etmeleri "eğer mü'minler iseniz" şartına bağlı kılınmıştır.⁴⁹ Çünkü Bedir savaşı ganimet elde etmek için yapılan bir savaş değil, İslam'ın yayılışına yönelik bir savaştır. Bu da maddi çıkar elde etmeye dayalı olmamalı bilakis imanın güçlenmesine dayanmalıydı.

1.2.1.4. Helaller ve Haramlar

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أَحَلَّ لَهُمْ قُلْ أَحَلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّينَ تُعَلِّمُوهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا
أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ

*"Sana, kendilerine neyin helal kılındığını soruyorlar. De ki: "Size iyi ve temiz şeyler helal kılındı. Allah'ın size öğrettiğinden öğreterek yetiştirdiğiniz avcı hayvanların, sizin için tuttuklarını yiyecek ve üzerine Allah'ın adını anın, Allah'tan korkun. Çünkü Allah, hesabı çabuk görendir."*⁵⁰

Yeni dini kabul eden mü'minler, ruhlarına kalplerine imanı işlerken emir ve yasaklara dikkat göstermişler, nelerin haram nelerin helal olduğunu öğrenip, tam anlamıyla dini yaşayabilmeye karşı istekli olmuşlardı. İşte İlahi buyruklar geldikçe cahiliye düşünce ve davranışlarından sıyrılıp dosdoğru inançlarına bağlanmak için Hz. Peygamber'e bazen sorular soruyorlardı.⁵¹ Haramlardan uzak durarak helalleri öğrenmek isteyen mü'minler yiyecek olarak Allah'ın kendilerine neyin helal kıldığını aşağıdaki ayette gördüğümüz üzere öğrenmeye çalışmışlardır.

Soruyu soran kişiyle ilgili rivayet şöyledir: Tayy kabilesinden Adiy b. Hatim ve Zeyd b. Muhelhil'in (Rasûlullah kendisine "Zeydû'l-Hayr" adını vermiştir) Hz. Peygamber'e şunu sormaları üzerine nazil olmuştur:

"Allah'ın Rasûlü, biz köpeklerle ve şahinlerle avcılık yapan bir topluluğuz. Köpekler ise inek, eşek ve ceylanları yakalamakla birlikte bunlardan kimisini yetiştirip

⁴⁹ Beydavî, Cilt:3, s. 49.

⁵⁰ Mâide 5/4.

⁵¹ İbrahim b. Hüseyin eş-Şâzili es-Seyyid Kutup, **Fî Zîlâli'l-Kur'ân**, Otuzikinci Baskı, Daru's-Şuruk, Nasır, 2003, Cilt:2 s. 846.

kesebiliyoruz, kimisini de köpekler öldürmekte ve biz bunları yetiştirip kesemiyoruz. Allah meyte'yi (leş) haram kılmış bulunmaktadır. Bizim için helal olan nelerdir?”⁵²

Cevap olarak ayette “size iyi ve temiz şeyler helal kılındı” ifadesinin gelmesi kesin hükmün bilinmesi içindir.⁵³

Tayyib:

Arapça’ da “*tayyib*” lezzetli, hoş, insana zarar değil, fayda veren ve arzu edilen şeyler olarak anlaşılmaktadır.⁵⁴ Tayyibât kelimesi ile bozulmamış selîm insan fıtratına uygun iyi ve hoş gelen şeyler kastedilmiştir. Çünkü Bedevi Araplar bütün canlıları yemeyi hoş görmekteydiler.⁵⁵

Müfessirler bu konuda birçok rivayete ve açıklamaya yer vermiş fakat biz kısaca avcı hayvanların⁵⁶ sahipleri için avladıkları hayvanların helal olması, besmele ile salınmasına bağlı kılındığını aktarmakla yetiniyoruz.⁵⁷

Ayet sonuç olarak, hoş şeyleri ve (besmeleyle salınan) av hayvanlarının avladıkları hayvanların mü'minlere helal olduğunu açıklamaktadır.

1.2.1.5. Haram Aylarda Savaş

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ ۚ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ ۚ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ ۚ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ
مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ ۚ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ۚ وَلَا يَزَالُونَ يَقْتُلُونَكُمْ حَتَّىٰ يَزِيدُوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَعُوا ۚ وَمَن يَزِدْكُمْ مِنْ دِينِهِ
فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۚ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“Sana haram ayı, yani onda savaşmayı soruyorlar. De ki: O ayda savaşmak büyük bir günahdır. (İnsanları) Allah yolundan çevirmek, Allah'ı inkâr etmek, Mescid-

⁵² Kurtubî, Cilt:7 s. 298; Ateş, Cilt:2, s. 465; Çetiner, Cilt:1, s. 295.

⁵³ Kutub, Cilt:2, s. 847.

⁵⁴ İbn Manzur, Cilt:7, s. 563; Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, **Tefsîr-i Kebîr Mefâtîhu'l-Gayb**, Birinci Baskı, Daru'l-Fikir, Beyrut, 1981, Cilt:11, s. 144; Ateş, Cilt:2, s. 468.

⁵⁵ Fahreddin er-Razî, Cilt:11 s. 145; Mevdudî, Cilt:2, s. 373.

⁵⁶ Yırtıcı tüm (köpek, atmaca, leopar, şahin gibi) hayvanlar “kelb” diye isimlendirilir. Bkz; Fahreddin er-Razî, Cilt:11, s. 146.

⁵⁷ Taberî, Cilt:8, s. 121; Fahreddin er-Razî, Cilt:11, s. 148; Kurtubî, Cilt:7, s. 300; Mevdudî, Cilt:2, s. 373.

i Haram'ın ziyaretine mâni olmak ve halkını oradan çıkarmak ise Allah katında daha büyük günahdır. Fitne de adam öldürmekten daha büyük bir günahdır. Onlar eğer güçleri yeterse, sizi dininizden döndürünceye kadar size karşı savaşa devam ederler. Sizden kim, dininden döner ve kâfir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da ahirette de boşa gider. Onlar cehennemliktirler ve orada devamlı kalırlar.”⁵⁸

Bilindiği üzere Arap toplumunda haram aylar sayılan (Zilkade, Zilhicce, Muharrem, Recep) bu aylar içerisinde savaşmak uygun görülmemiş ve yasak bir eylem olarak kabul edilmiştir.⁵⁹ Çünkü bu aylar Kâbe’yi ziyaret ve tavaf etme ayıdır. Kutsal bir mabede ibadet için gelen kişilerin kanının dökülmesini helal saymayarak haram aylar adıyla isimlendirmişler, Kâbe’ye ve Rabbine hürmetlerini sunmak istemişlerdir.

Ulema, haram aylarda savaşmanın hükmünü kimlerin sorduğu üzerinde ihtilaf etmiştir. Fakat siyak ve sibak göz önüne alındığında soran kişilerin Müslümanlar olduğu şu rivayetle sabitlenir:

Rasûlullah, Abdullah b. Cahş’ı, Recep ayında birinci Bedir’den döndüğü yerde Muhacirlerden sekiz kişilik bir toplulukla gönderdi. Onlar arasında Ensâr’dan hiçbir kimse yoktu. Rasûlullah onun için bir yazı yazıp iki gün gidinceye kadar o yazıya bakmamasını sonra bakıp kendisine emrettiği şeyi yapmak için gitmesini ve arkadaşlarından hiçbirini zorlamamasını emretti. Abdullah b. Cahş iki gün yürüyünce mektubu açıp baktı. Orada şöyle yazılmış olduğunu gördü:

“Bu mektubuma bakıp okuduğun zaman Mekke ile Taif arasındaki Nahle’ye kadar yürüdü. Orada Kureyş’i gözetle ve bize onlardan haber öğrenip getir.”

Abdullah mektubu okuyunca: ‘Dinledik ve itaat ettik,’ dedi. Sonra arkadaşlarına: “*Rasûlullah bana Nahle’ye gidip orada Kureyş’i gözetlememi ve onlardan haber alıp kendisine getirmemi emretti. Sizden bir kimseyi zorlamaktan da beni nehyetti. Sizden kim şahit olmak ister ve bunu arzu ederse yürüsun, kim de bunu istemezse geri dönsün. Bana gelince, Rasûlullah’ın emrini yerine getirmek için gideceğim*” deyip yürüdü.

⁵⁸ Bakara 2/217.

⁵⁹ Hüseyin Algül, “Haram Aylar”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1997, Cilt:16, ss.105-106; Halit Ünal, “Eşhuru’l-Hurum”, **Şamil İslam Ansiklopedisi**, Dergah Ofset, İstanbul, 1999, Cilt:3, ss. 291-292.

Onunla beraber arkadaşları da yürüdüler. Abdullah b Cahş ve diğer arkadaşları yürüyüp Nahle'ye geldiklerinde kuru üzüm, deri ve Kureyş'in ticaret malını taşıyan bir kafileye rastladılar. Kervan'da Hadrami'nin oğlu Amr, Muğire'nin oğlu Nevfel ve Keysan'ın oğlu Hakem vardı. Bunlar Rasûlullah'ın ashabını görünce içlerinden birinin başını tıraş ettiler ve böylece kendilerinin, umre yapan bir topluluk olduğu vehmini vermek istediler. Rasûlullah'ın ashabı o geceyi Cumâziyelâhir'in sonu sanıyordu fakat Receb'in başıydı. Sonra aralarında müşavere ettiler ve Kureyşlilerin kendilerine yaptıkları kötülükleri hatırlayınca, harekete geçmeye karar verdiler. Abdullah el-Hadrami'yi bir ok atıp öldürdüler ve Abdullah'ın oğlu Osman ile Keysan'ın oğlu Hakem'i esir ettiler. İki esir ve mallarla birlikte Rasûlullah'a geldiklerinde ise Hz. Peygamber: *"Ben size haram aylarda savaş yapmamanızı emretmişim"* dedi. Bu hadise duyulunca Kureyşliler: *"Muhammed ve arkadaşları haram ayı helal kıldılar, o ayda kan döküp malları aldılar, adamlarımızı da esir ettiler"* diyerek, aleyhte propagandalar çıkardılar. Hz. Peygamber yaşananlar için çok üzüldü. Fakat çok geçmeden bu ayeti kerim'e nazil oldu.⁶⁰

Ayette yaşanan hadiseye binaen haram aylarda savaşmanın günah olduğu, fakat müşriklerin yaptıklarının daha büyük bir günah olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber ile İbn Hadrami'yi öldürerek helak olacakları korkusuna kapılan ashaba teselli verilmiştir. Burada müşriklerin yaptıklarını sıralayacak olursak:

- Allah yolundan uzaklaştırmak,
- Yaraticıyı inkâr etmek,
- Allah'ın evine girmeye engel olmak ve girenleri çıkarmak.

Tabiri caizse böyle bir zulmü⁶¹ yapanlara kıyasen mü'minlerin yaptığı, küçük çaplı hata kabul edilir. Ayette *"fitne öldürmekten daha büyük günahdır"* denilmesi de buna yöneliktir. Aslında ayet mecbur kalınan durumlarda savaşın kaçınılmaz olduğunu açıklar.⁶²

⁶⁰ Taberî, Cilt:3, ss. 650-651; Fahreddin er-Razî, Cilt:5, s. 90; Kurtubî, Cilt:3, ss. 419-420; İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer İbn Kesir, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim**, İkinci Baskı, thk. Sami b. Muhammed es-Selâme, Daru'l-Taybe, Riyâd, 1999, Cilt:1, s. 574; Ateş, Cilt:1, s. 366; İbn Hişam, ss. 222-224; Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, **Tarih-i Taberî**, trc. M. Faruk Görtünca, Sağlam Yayınları, İstanbul, 2013, Cilt:3, ss. 144-145.

⁶¹ Bkz: *"Lokman oğluna öğüt vererek şöyle demişti: Oğulcuğum Allah'a şirk koşma! Çünkü (Allah'a) ortak koşmak büyük bir zulümdür."* (Lokman 31/13)

⁶² Ateş, Cilt:1, s. 367.

Müşriklerin dinden dönünceye kadar durmayacağı ve hatta dinden dönenlerin olacağının haberi ardından, mürtedlerin hükmü ayetin devamında bize bildirilir. Allah inananları uyarmakta ve müşriklere karşı güçlü durmalarını, eğer böyle yapmazlarsa dünya ve ahiretlerinin boşa gideceğini haber vermektedir.

1.2.1.6. Kadınların Özel Halleri

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَأَعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ

*“Sana kadınların ay halini soruyorlar. De ki: O, bir rahatsızlıktır. Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şunu iyi bilin ki, Allah tövbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever.”*⁶³

Evliliğin helal kıldığı ve neslin devamını sağlayan cinsi münasebet ailenin temel taşlarından biridir. Helal daireyi korumak isteyen mü'minler de eşleriyle olan münasebetlerinde onlar hayızken nasıl muamelede bulunmaları gerektiğini öğrenmek istemişlerdir. Çünkü Yahudiler hayızlı kadınlarla beraber uyumaz, yemek yemez ve aynı odayı dahi paylaşmazlardı. Hristiyanlar ise tam tersi hayızlı hanımlarıyla münasebette bulunmaktan geri durmazlardı. Araplarda daha çok Yahudilerin etkisinde kalmış, onlar gibi hanımlarından uzak durmaktaydı. İşte ashaptan bazıları İslam'ın bu konu hakkındaki hükmünü Hz. Peygamber'e sormuşlardır.⁶⁴

Kelime olarak “hayd” akmak anlamına gelir.⁶⁵ Şeriatta ise kadının rahminin - hastalık ve özür harici- dışarı kan akıtmasıdır.⁶⁶

Kadın hayız halindeyken sanki vebalıymış gibi uzak durmaya çalışılması doğru değildir. Dini birtakım görevlerinden uzak durması bu süre zarfında kendisine Allah'ın bir izni olarak verilir. Çünkü ayette bildirildiği hal üzere “o bir rahatsızlıktır”. Kadının

⁶³ Bakara 2/222.

⁶⁴ Taberî, Tefsir, Cilt:3, s. 721; İbn Kesir, Cilt:1, s. 585; Ateş, Cilt:1, s. 385.

⁶⁵ Ezherî, Cilt:5, s. 159; İbn Manzur, Cilt:7 s. 142.

⁶⁶ Cürcânî, s. 91.

rahmi, neslin devamı için Allah'tan bir lütuf olarak temizlenmektedir. Kadın eşiyle yemek yiyebilir, birlikte uyuyabilir fakat cinsi münasebet için temizleninceye kadar eşlerin beklemesi ve temizlendiğinde, Allah'ın helal kıldığı yerden yaklaşmaları gerekir. Çünkü hayız halindeki cinsi münasebet çiftlere sağlık açısından zarar verebilir⁶⁷ veya kısırlık gibi bir durumla karşılaşılabilir.⁶⁸

Eşler arası cinsi münasebet salt haz amaçlı olmayıp neslin devamı içindir. Buradan, nasıl bir sonraki ayette kadınların tarla olduğu söylenilmekteyse, o halde tarlaya nadas zamanı ekim yapılamayacağı gibi vaktinde ekim verimli olacaktır. İnsan faydalı olanı mı yoksa faydasız olanı mı ister?

1.2.1.7. İçki ve Kumar

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ ۚ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا ۚ وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ
الْعَفْوُ ۚ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ

*"Sana içki ve kumardan soruyorlar. De ki: "Onlarda büyük günah ve insanlar için bazı yararlar vardır. Ancak günahları yararlarından daha büyüktür." Yine sana neyi sarf edeceklerini (infâk edeceklerini) soruyorlar. De ki: "İhtiyaçtan fazlasını." İşte Allah, olur ki düşünürsünüz diye ayetlerini size böyle açıklamaktadır."*⁶⁹

İçki ve kumar insanın kolay bırakacağı alışkanlıklar değildir. Bu sebeple Yaratıcı tedrici bir süreç ile insanın bu kötü alışkanlıklardan kurtulmasını öngörmüştür. Konunun haramlığı hakkında ilk olarak yukarıdaki ayet nazil olmuştur.

"Hamr" kelime olarak bir şeyi örtmek demektir.⁷⁰ İnsan aklını örttüğü⁷¹ için kişi ne yaptığını bilemez hale gelir hatta haram şeyleri bile yapabilir. Kumar anlamına

⁶⁷ Detaylı bilgi için bakınız; Muhammed Ali el-Bar, **Halku'l-İnsân Beyne'l-Tıbb ve'l-Kur'ân**(Tıp ve Kur'ân Arasında İnsanın Yaratılışı), Dördüncü Baskı, Daru's-Suûdiyye, y.y., 1983, ss. 99-105.

⁶⁸ Pulmed, "Sexual intercourse during menstruation and self-reported sexually transmitted disease history among women", <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/m/pubmed/8885071/>, (4.7.2019).

⁶⁹ Bakara 2/219.

⁷⁰ Ezherî, Cilt:7, ss. 374-378; Razî, s. 79; Rağıb el-İsfahânî, s. 362; Kurtubî, Cilt:3, s. 433; Firuzâbadî, Cilt:3, 571.

⁷¹ Ezherî, Cilt:7, s. 380; İbn Manzûr, Cilt:4, s. 255.

gelen “*meysir*” kelimesi ise yüsr veya yesâr kökünden türemiş olup kolaylık⁷² ve parçalamak⁷³ manalarına gelir.⁷⁴ Bilindiği gibi de kumar insanın elindeki malını yorulmadan kolayca alabilmektedir.⁷⁵

Rivayete göre içki hakkında henüz bir yasak gelmemişken Hz. Ömer (ö. 23/644) ve beraberinde sahabeden bazı kişiler Hz. Peygamber’e “*Ya Rasûlullah bize içkinin hükmünü söyle, çünkü içki bizim aklımızı gideriyor, malımızı tüketiyor*” demişlerdir.⁷⁶ Bu hadise üzerine bahsi geçen ayet inmiştir.

İçki ve kumar hakkında aktarılan bazı rivayetleri konuya açıklık getirmek için bütünlük içerisinde vermek istiyoruz:

Bazı Müslümanlar içki içmeyi bırakırken bazıları ise içmeye devam etmişti. Bir gün Hz. Abdurrahman b. Avf’ın (ö. 32/652) yemek daveti sırasında içkiliyken namaza kalktıklarında Kâfirun Sûresini yanlış okumaları üzerine “*Ey İman edenler, sarhoş olduğunuz zaman ne söylediğinizi bilinceye kadar... namaza yaklaşmayın*” (Nisâ 4/43) ayeti inmiştir. Bu ayet sonrası içki içenlerin sayısı azalmıştır. Daha sonra başka bir vakitte yine yemek için bir ara geldiklerinde içki içip sarhoş oldular ve birbirlerine şiir okumaya başladılar. Bu sırada Hz. Sa’d b. Ebî Vakkas (ö. 55/675) Ensâr’ı hicveden bir şiir okudu. Ensâr’dan bir kimse şiiri duyunca devenin çene kemiğiyle ona vurdu ve başında büyük bir yara açtı. Bunun üzerine Sa’d Hz. Peygamber’e durumu şikâyet etti. Hâdiseden dolayı Hz. Ömer “*Allah’ım bize içki hakkında, sıkıntımız giderecek bir açıklama gönder*” diye niyazda bulundu. Nihayet konuyla ilgili son kesin hükmün karara bağlandığını şu ayet göstermiştir: “*Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar (putlar) ve fal okları şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan kaçının ki, kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içki ve kumarla sizin aranızda düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah’ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık bunlardan vazgeçtiniz değil mi?*”⁷⁷ Bu ayet nazil olunca Hz. Ömer, “*Vazgeçtik ya Rabbi!*” demiştir.⁷⁸

⁷² Ezherî, Cilt:13, s. 57; İbn Manzûr, Cilt:5, ss. 295-300; Firuzâbadî, Cilt:5, ss. 385-386.

⁷³ Ezherî, Cilt:13, s. 60; İbn Manzûr, Cilt:5, s. 298.

⁷⁴ Kurtubî, Cilt:3, s. 436; Ateş, Cilt:1, s. 374.

⁷⁵ Fahreddin er-Razî, Cilt:6, s. 48.

⁷⁶ Fahreddin er-Razî, Cilt:6, s. 43.

⁷⁷ Maide 5/90-91.

⁷⁸ Fahreddin er-Razî, Cilt:6, s. 43.

Ayette içki ve kumarın bazı yararlarının olduğu söylenilmektedir. Bunu anlayabilmek için indiği dönemde ve günümüzde var olan uygulamaları bilmemiz gerekir. Şöyle ki içkinin ticareti ve verdiği (geçici) zevk insanın hoşuna giden bir durumdur. Kumardan kazanılan mal, deve ve (kendilerince) eğlenceli vakit geçirmek keza insanın nefisini okşar. Alışlagelmiş ve zevk veren bir şeyden insanın aniden vazgeçmesi mümkün değildir. Üstelik bundan maddi çıkar elde ediyorken yasaklanmışsa kişi için sorun teşkil edebilir.⁷⁹

Zararlarına gelirse, insan aklını örten içki tüm kötülüklerin önünü açar. Çünkü kişinin tam olarak bilinci yerinde değildir ve belki ne yaptığını hatırlamaz hale gelebilir. Haram olan şeyi bir kez işlediğinde iştiağı artıp tekrarlayabilir. İçki bilindiği gibi bağımlılık yaratan bir içecektir. Dolayısıyla insan bağımlı olduğu şeylerden kolayca vazgeçemez. Bağımlılık arttıkça insan dünyevi zevklerin peşinden giderek ahiretini kolayca unutabilir.

Kumar ise, insanlar arasında husumete ve kavgaya sebebiyet verebilir. Çünkü malını kolayca kaybetmek insana ağır gelir. Kabullenmesi zor geldiğinde kaba davranışlar sergileyip başkalarına zarar verebilir. Ayrıca Rabbini hatırlamadan geçen zaman israfı ve faydasız geçen ömür, insanı maddiyata bağlı kılarak maneviyatını kaybettirebilir. Bu ikisinin sağlık ve psikolojik açıdan verdiği tahribatları da göz önüne alırsak Allah'ın insanı faydasız işlerden uzak tutmasının hikmetini belki bir nebze anlayabiliriz.

İlahi metot insanların hükümlere yavaş yavaş uymasını istemektedir. Çünkü ilk ayette haram olduğu bildirilmiş olsaydı inananlar için zor gelecekti ve uygulama sahası olmayacaktı. Eğitim tedrici bir süreç ister. Yaratıcı kulları için en güzel imkân ve eğitimi verendir.

Ayetin devamı infâktan bahseder, bu konuyla ilgili açıklamalarımıza infâk başlığı altında yer vermiştik.

⁷⁹ Taberî, Tefsir, Cilt:3, ss. 676-677.

1.2.1.8. Yetim Hakkı

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ ۖ قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ ۚ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ ۚ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَغْنَيْنَاكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“...Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onları iyi yetiştirmek (yüz üstü bırakmaktan) daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız, (unutmayın ki) onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah, işleri bozanla düzeltene bilir. Eğer Allah dileseydi, sizi de zahmet ve meşakkate sokardı. Çünkü Allah güçlüdür, hakîmdir.”⁸⁰

Yetim, ergenlik yaşına varmadan babası ölen çocuklara denilir.⁸¹ Her ne kadar babanın koruyup kollaması gibi olmasa da yetimler toplumda zayıf ve yardıma muhtaç kimseler olarak bilinir ve bazen kendilerine yardım eli uzatılır. Günümüz şartlarında yetimler kimi zaman bulundukları çevre tarafından ya da devlet eliyle birçok anlamda yardım almaktadır. Fakat cahiliye toplumunda yetim çocuklar mallarından istifade edilecek bir araç konumundaydı. Ve çoğu zaman yetim kızların mallarını kendi mülkiyetlerine geçirmek için ya kendileri evleniyor ya da malları elinden gitmesin diye oğullarından biriyle evlendiriyorlardı. Sonra “Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, muhakkak ki karınlarını ateşle doldurmuş olurlar ve cehennemi boyarlar.”⁸² ayeti nazil oldu.⁸³ Bu sefer yanında yetim bulunan kimseler yediklerini ve içtiklerini yetimlerinkinden ayırdılar. Yetimin yemeğinden artanları yemeyip daha sonra yemesi için saklardı ve bazen yetim, yemediğinde yemek bozulup çöpe atılırdı.⁸⁴ Yetimler hakkında inen başka ayetlerde olunca⁸⁵ insanlar yetimlerle olan münasebetleri azaltmış ve onların mallarından uzak durmaya başlamıştır. Bu durum yetimleri üzmüş ve diğer Müslümanları da etkilemiştir.⁸⁶ Ashabın bu durumdan Rasûlullah’a bahsetmesi üzerine Bakara Sûresi’nin 220’nci ayeti inmiştir.

⁸⁰ Bakara 2/220.

⁸¹ Abdüsselam Arı, “Yetim”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2013, Cilt:43, ss. 501-502; Mustafa Öcal, “Yetim”, **Şamil İslam Ansiklopedisi**, Dergah Ofset, İstanbul, 2000, Cilt:8, ss. 291-292.

⁸² Nisâ 4/10.

⁸³ Fahreddin er-Razî, Cilt:6, s. 53.

⁸⁴ Kurtubî, Cilt:5, ss. 448-449.

⁸⁵ Bkz. İsrâ 17/34; Nisâ 4/127; Nisâ 4/2; Nisâ 4/6; En’âm 6/152.

⁸⁶ Fahreddin er-Razî, Cilt:5, ss. 53-54.

Ayet Müslümanların bu sıkıntılı ve üzücü duruma nasıl yön vermeleri gerektiğini ve yetimlere karşı doğru muameleyi bizlere göstermiştir. Müslüman zorda kalan kimseye yardım edendir. Yetimden daha güzel yardım edilecek nasip insanın karşısına çıkar mı? Zorlukları fırsata çevirmek ve Allah'ın rızasına ulaşabilmek için yetimleri himaye etmek Hz. Peygamber'le yan yana olabilmeye davettir.⁸⁷

Allah Rasûlü bir hadisi şerifinde şöyle buyurmuştur:

*“Müslümanların evlerinin en hayırlısı, içinde yetime iyilik edilen evdir. Ve Müslümanların evlerinin en şerlisi de içinde yetime kötülük edilen evdir.”*⁸⁸

Yine yetim kadınlar hakkında Hz. Peygamber'e soru sorulduğu vakit şu ayet nazil olmuştur:

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ ۚ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتِمَى النِّسَاءِ الَّتِي لَا تُوْثِقُهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَن تَنْكِحُوهُنَّ ۚ وَالْمُسْتَضْعِفِينَ مِّنَ الْأَوْلَادِ ۚ أَن تَقُومُوا لِلْيَتَمَىٰ بِالْقِسْطِ ۚ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا

*“Senden kadınlar hakkında fetva istiyorlar. De ki, onlara ait hükmü size Allah açıklıyor: Kitap'ta, kendileri için yazılmışı (mirası) vermeyip nikâhlamak istediğiniz yetim kadınlar, çaresiz çocuklar ve yetimlere karşı âdil davranmanız hakkında size okunan âyetler (Allah'ın hükmünü apaçık ortaya koymaktadır.) Hayırdan ne yaparsanız şüphesiz Allah onu bilmektedir.”*⁸⁹

“Fetvâ” güç bir meseleyi açmak, izah etmek,⁹⁰ sorun teşkil eden hükme cevap vermek⁹¹ demektir. İstiftâ ise fetva isteme eylemine denilir. Sorudan anlaşılacağı üzere sahabeden bazı kimseler yetim kızların mirası konusunda verilecek kesin hükmü bilmek istemişler ve bunu Hz. Peygamber'e sormuşlardır. O günün cahiliye Araplarında adet olan bir uygulama mevcuttur. Bir adam velisi bulunduğu kızın malı varsa malına sahip olmak için kızı beğendiği takdirde onunla evlenir, beğenmediyse de onun hayatı boyunca evlenmesine engel olurdu ve bu şekilde malına sahip olurdu.⁹²

⁸⁷ “Ben ve yetimin bakımını üstlenen kimse, Cennette şu iki parmak gibiyiz.” Buhari, “Edeb”, 24.

⁸⁸ İbn Mâce, “Edeb”, 6.

⁸⁹ Nisâ 4/127.

⁹⁰ Fahrettin Atar, “Fetva” **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1995, Cilt:12, ss. 486-496; Hamdi Döndüren, “Fetva”, **Şamil İslam Ansiklopedisi**, Cilt:2, ss. 351-352; Ateş, Cilt:2, s. 377.

⁹¹ Rağıb el-İsfahânî, s. 781.

⁹² Fahreddin er-Razî, Cilt:11, s. 63.

Ayet, yetim kızların mallarına sahip olabilmek için yapılan bu uygulamanın devam etmemesini ve adil davranmaları için Allah'ın ayetlerini açıkladığı belirtmiştir. Yetim hakları üzerinde durulması kendilerini savunacak ve koruyacak durumda olmayan kimseler için inananların hassasiyet göstermelerini istemektedir. Allah kimsesizleri en iyi görüp kollayandır.

Kadınlarla ilgili birçok soru sorulması aslında İslam'ın kadına verdiği değeri belirtir. Çünkü cahiliye dönemi uygulamalarına bakıldığında kadını dışlayıcı durumlar⁹³ neredeyse insan yerine koymadıklarını göstermektedir. İslam geldikten sonra kadına bakış açısının değiştiği sorulan sorulardan bile belli olmaktadır.

1.2.1.9. Kelâle

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ ۚ إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ ۚ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنِ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ ۚ فَإِن كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الشُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ ۚ وَإِن كَانَتَا إِخْوَةً رِّجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ ۗ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَن تَصِلُوا ۖ
وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

“Senden fetva istiyorlar. De ki: “Allah, size “kelâle” (babasız ve çocuksuz kimse)nin mirası hakkında hükmünü açıklıyor: Çocuğu olmayan bir kişi ölür de kız kardeşi bulunursa, bıraktığı malın yarısı onundur. Eğer kız kardeşi ölür ve çocuğu da bulunmazsa, erkek kardeş ona varis olur. Eğer kız kardeşler iki iseler, (erkek kardeşin) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer kardeşler erkekli kızlı iseler, o zaman (bir) erkeğe, iki kızın hissesi kadar (pay) vardır. Sapmayasınız diye Allah size (hükmünü) açıklıyor. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.”⁹⁴

Müfessirlerin çoğuna göre bir kimse, ana-babasız ve evlatsız ölürse⁹⁵ bu duruma *kelâle* adı verilir.⁹⁶ Kelale kelimesi hem miras alan hem de miras bırakan

⁹³ Detaylı bilgi için yukarıda geçen “Hayız” konusuna bakınız.

⁹⁴ Nisâ 4/176.

⁹⁵ Ateş, Cilt:2, s. 426; Erdoğan, Mehmet, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, İkinci Basım, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005, s. 303.

⁹⁶ Kurtubî, Cilt:5, s. 37; Fahreddin er-Razî, Cilt:11, s. 122.

anlamına gelen bir mastardır.⁹⁷ Kelâle,⁹⁸ öldükten sonra mirasın kime kalacağı hususunda Hz. Peygambere soru sorulması üzerine nazil olmuştur.⁹⁹

Rivayete göre Cabir b. Abdullah (ö. 78/697) ayetin kendisi hakkında indiğini söylemiştir: “Rasûlullah yanıma geldi. Ben hasta idim, aklım başımda değildi. Abdest aldı, üzerime su döktü, ayıldım. “Ey Allah Rasûlü ben kelâle olarak malım bölüşürülecek. Kelâle’nin mirası nasıldır?” dedim. Bunun üzerine feraiz ayeti nazil oldu.”¹⁰⁰

Başka bir rivayette de: Hz. Peygamber: “Bu hastalığından öleceğini sanmıyorum ama sen yine de kız kardeşlerine malından ne bırakacağını belirle” buyurmuştur. Onun da malının üçte ikisini kız kardeşlerine bırakmayı vasiyet ettiği kaydedilip ayetin “Eğer kız kardeş iki ise erkek kardeşinin bıraktığının üçte ikisini alırlar” kısmı (Cabir kendisini kast ederek) benim hakkımda nazil oldu dediği belirtilmiştir.¹⁰¹

Bu ayetin Kur’ân’ın son inen ayeti olduğu rivayetlerden bize gelmektedir.¹⁰² Ayete göre (kelâle) bir adam öldüyse ve ana-baba ile çocukları yoksa mirası şöyledir:

1. Ölen kişinin erkek ve öz bir kız kardeşi varsa malının yarısı o tek kız kardeşe düşer. İki kız kardeşi varsa malının üçte ikisi onlarındır.
2. Ölen kişi kadın olup kendisinin bir erkek kardeşi varsa bütün mirası ona düşer.
3. Erkek veya kadın fark etmeksizin ölen kişinin birkaç tane erkek ve kız kardeşi varsa mirastan erkeğe, kadının iki katı kadar verilmelidir.¹⁰³

1.2.2. Ehl-i Kitap’tan Bazı Kimselerin Sorduğu Sorular

Mü’minler Hz. Peygamber’e gelip açıkça soru sorarken diğer grupların soru sorması ayetin içeriğinden ve rivayetlerden gelen bilgiler aracılığıyla anlaşılmaktadır.

⁹⁷ İsfahânî, s. 927.

⁹⁸ Rağıb el-İsfahânî Müfredât adlı eserinde Hz. Peygamberin, kelale sözcüğünün ne anlama geldiğinin sorulması üzerine beyan ettiğini kaydeder. Bkz; Rağıb el-İsfahânî, s. 927.

⁹⁹ Şimşek, Said, **Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2016, Cilt:1, s. 605.

¹⁰⁰ Müslim, **Ferâiz**, 4, 5, 6, 7, 8; Çetiner, Cilt:1, s. 287.

¹⁰¹ Vahidî, s. 196; Çetiner, Cilt:1, s. 287.

¹⁰² Kurtubî, Cilt:7, s. 239.

¹⁰³ Ateş, Cilt:2, s. 426.

Vahyin indiği döneme, kendilerine daha önce kitap gelen Yahudiler ve Hristiyanlar da şahit olmuşlardır. Bazen inananların zihinlerini karıştırmak için bazen de kendi dinlerinin hakikat olduğunu savunma amaçlı davranışlar sergilemişlerdir. Hz. Peygamber'i küçük düşürmeye çalışıp alay ettikleri,¹⁰⁴ münâfıklarla iş birliğine girdikleri,¹⁰⁵ sordukları sorular cevaplınsa dahi inkârlarından vazgeçmedikleri¹⁰⁶ ayetlerde bize bildirilen bazı hususlardır. Hristiyanların inkârlarında Yahudiler kadar ileri gitmedikleri inanç bakımından Müslümanlara yakın olmaları, özellikle Yahudilerin sert ve düşmanca yaklaşımlarını ayetler aracılığıyla öğrenmekteyiz. Nitekim Maide Sûresi'nin 82. ayetinde şöyle buyurulmaktadır:

“İman edenlere karşı düşmanlık yönünden insanların en şiddetlisi olarak Yahudileri ve Allah'a ortak koşanları bulursun. Ve yine iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da: "Biz Hristiyanlarız" diyenleri bulursun. Çünkü onların içlerinde keşişler ve rahipler vardır. Ve onlar büyüklük taslamazlar.”

1.2.2.1. Kiblenin Değişmesi

سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّهُمْ عَنِ قِبَلَتِهِمْ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا ۚ قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ ۚ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

Birtakım kendini bilmez insanlar, “Onları (Müslümanları) yönelmekte oldukları kiblede çeviren nedir?” diyecekler. De ki: “Doğu da Batı da Allah'ındır. Allah, dilediği kimseyi doğru yola iletir.”¹⁰⁷

Rasûlullah Mekke'deyken Beytullah'a yönelerek namaz kılmaktaydı. Medine'ye hicret ettikten sonra Yahudilerin kiblesi Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya yönelerek kılmaya başladı. Yaklaşık onaltı veya onyediy ay böyle devam etti. Bu durum Yahudileri İslam'a yaklaştırmak ve semavi bu iki dinin özde bir olduğunu fark ettirmek amaçlıydı. Hz. Muhammed içten içe Kâbe'yi arzuluyor ve Allah'a dua ediyordu. Yahudiler ise tam tersine alaya alıyorlar ve şöyle söylüyorlardı:

¹⁰⁴ Nisâ 4/46.

¹⁰⁵ Haşr 59/11.

¹⁰⁶ Maide 5/41-45.

¹⁰⁷ Bakara 2/142.

“Muhammed ve adamları kiblenin neresi olduğunu bilmiyorlardı, biz onlara yol gösterdik.” Fakat Yahudilerin bilmediği bir şey vardı ki kible insanlar arasında birliği ve kardeşliği sağlayarak Allah’a yönelmenin adıdır. Boş ve anlamsız duygularla kibleye yönelmenin kimseye bir faydası dokunmaz. Dinin özünde birlik ve beraberlik vardır. Çünkü hak din, tevhit esasına dayanır. Yahudilerin kendilerini üstün görerek kible konusunda övünmeleri aldanmadan ibarettir. Tahrif edilmiş dinin kiblesine değil, doğru yoldan asla ayrılmayan ve üç dinin atası bilinen İbrahim’in inşa ettiği Kâbe, tevhit esasına en uygun kible olacaktı elbette. İslam’da en çok dikkat edilen husus tevhit olmuştur. İşte buna binaen Hz. Muhammed’in kalbi, tevhit timsali Hz. İbrahim’in inşa ettiği kibleye rağbet ediyordu.¹⁰⁸

Yahudilerin itiraz kabilinden sordukları soru aslında İslam dinini küçük göstermek ve insanların zihnine fitne yerleştirmektir. Kiblenin değişmesini yadırgadılar: “Muhammed (putperest) atalarının yoluna döndü onların dinine meyletti. Şayet bizim kiblemize yönelmeye devam etseydi, onun beklenen ve Tevrat’ta müjdelenen Peygamber olduğunu anlardık” dediler.¹⁰⁹ Allah Yahudilerin sözlerinin boş olduğunu bildirmek için “Doğu da batı da Allah’ındır, o dilediğini doğru yola iletir” ayetiyle istediğiniz kadar uğraşın, Allah hak üzere olanları hidayete yöneltecektir demektedir. Çünkü Hz. İbrahim tevhit üzere hidayete ermiş bir kimseydi.¹¹⁰

Bedir savaşından önce, öğle namazı vaktinde ilahî emir geldi.¹¹¹

قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا
وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ

“(Ey Muhammed!) Biz senin çok defa yüzünü göğe doğru çevirip durduğunu (vahiy beklediğini) görüyoruz. Elbette seni, hoşnut olacağın kibleye çevireceğiz. (Bundan böyle), yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir. (Ey Müslümanlar!) Siz de

¹⁰⁸ Ateş, Cilt:2, s. 250.

¹⁰⁹ Fahreddin er-Razî, Cilt:4, s. 102.

¹¹⁰ Bir de: “Yahudi veya Hristiyan olunuz ki, hidayet bulasınız.” dediler. Sen onlara de ki: “Hayır! Hanîf olarak hakka tapan İbrahim’in dinine (uyarız) ki, o hiçbir zaman müşriklerden olmadı.” (Bakara 2/135)

¹¹¹ İbn Hişam, s. 226.

nerede olursanız olun, (namazda) yüzünüzü hep onun yönüne çevirin. Şüphesiz kendilerine kitap verilenler, bunun Rabb'lerinden bir gerçek olduğunu elbette bilirler. Allah, onların yaptıklarından habersiz değildir."¹¹²

H. Peygamber, Seleme oğulları Mescid'inde öğle namazının iki rekâtını kıldırırken Kâbe'ye dönme emri gelmiştir. Daha sonra o mescit, iki kibleli mescit olarak anılmaya başlandı.¹¹³

1.2.2.2. Nübüvveti Gizleme

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ ءَامَنُوا قَالُوا ءَامَنُوا وَإِذَا خَلَا بِغَضُفِهِمْ إِلَىٰ بَعْضٍ قَالُوا أَنُحَدِّثُكُمْ بِمَا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُمْ بِهِ عِندَ رَبِّكُمْ ؕ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

“Yahudilerin münâfıkları; mü'minlerle karşılaştıkları zaman; “Biz de sizin gibi mü'minleriz” derlerdi. Birbirleriyle tenhada baş başa kaldıkları vakit, ileri gelen Yahudiler, münâfıklara: “Allah'ın size beyan buyurduğu (Rasûlullah'a ait Tevrat'taki vasıfları), mü'minler, Rabbiniz katında aleyhinize delil getirsinler diye mi onlara söyleyip duruyorsunuz? Buna aklınız ermiyor mu” derlerdi."¹¹⁴

Kitap ehlinde Yahudiler, H. Peygamber'in nübüvvetini inkâr etmek için bildiklerini gizleme yoluna başvurmuşlar ve İslam'ın semavi dinlerin sonuncusu olduğunu inkâr etmişlerdir.¹¹⁵

Rivayete göre, Ehl-i Kitab'ın münâfıkları H. Peygamber'in ashabıyla karşılaştıklarında onlara; *“sizin iman ettiğiniz şeye, biz de iman ettik ve arkadaşınız Muhammed'in doğru olduğuna, sözünün gerçek olduğuna biz de şehadet ediyoruz. Kendi kitabımızda O'nun sıfat ve niteliklerini bulmaktayız”* derlerdi. Sonra birbirleriyle baş başa kaldıklarında elebaşları onlara: *“Allah'ın kitabında*

¹¹² Bakara 2/144.

¹¹³ Kurtubî, Cilt:2, s. 441.

¹¹⁴ Bakara 2/76.

¹¹⁵ Burada hemze inkâr nitelikli gelmiştir. İnkârî soru edatı, inkâr etme anlamı taşımakla beraber bazı durumlarda Cürcanî'nin açıklamasıyla; kendine gelmesi için muhatabın uyarılması, utanarak verecek cevap bulamaması ve o durumdan vazgeçmesini sağlamaya yöneliktir. Bkz: Ebû Bekr Abdülkahir b. Abdîrahmân b. Muhammed Cürcanî, **Delâilü'l-İ'câz**, Mektebeti'l-Hânicî, Kahire, y.y., s. 109.

Muhammed'in sıfatlarıyla ilgili olarak size açmış olduğu sırrı, size karşı delil getirsinler diye mi Müslümanlara söylüyorsunuz?" derlerdi. Çünkü muhalif olan Tevrat'ın doğrulamasından ve Tevrat'ın, Hz. Muhammed'in peygamberliğine şahadet ettiğini itiraf etmelerinden daha kuvvetli bir delil olmaz. Şüphesiz birbirlerini, bu hususu Hz. Peygamber ve ashabının yanında itiraf etmekten men ediyorlardı."¹¹⁶

Günümüzde Yahudiler nasıl ikiyüzlülerse geçmişte de aynı şekildeydiler. Menfaatleri için hakkı gizleyerek kendilerinin üstünlüğünü göstermekteydiler. Fakat Allah, devamındaki ayette gerçek yüzlerini beyan ederek şöyle buyurmuştur:

أَوَلَا يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ

*"Gizlediklerini de açıkladıklarını da Allah'ın bildiğini bilmiyorlar mı?"*¹¹⁷

İşte böylece Yahudiler kendilerini kandıra dursunlar. Kalplerinde sakladıklarını da zahirde söyleyip durduklarını da gören Allah alîmdir ve nurunu tamamlamaya kadirdir.

Başka bir ayette ehli kitaptan kendini bilmeyen kimselerin sözü şöyle aktarılmaktadır:

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللَّهُ أَوْ تَنْزِيلًا آيَةً كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَاهَتْ قُلُوبُهُمْ قَدْ بَيَّنَّا
الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ

*"Bilgisizler, dediler ki: Allah bizimle konuşmalı veya bize de bir ayet gelmeli değil miydi? Onlardan öncekiler de onların bu söylediklerinin benzerini söylemişlerdi. Kalpleri birbirine benzedi. Biz, kesin bilgiyle inanan bir topluluğa ayetleri apaçık gösterdik."*¹¹⁸

Burada 'bilgisizler' ile kastedilenlerin Yahudiler yahut Hristiyanlar veya müşriklerin olduğu İbn Abbas'tan rivayet edilir.¹¹⁹ İnkârları yetmiyor gibi insanların

¹¹⁶ Fahreddin er-Razî, Cilt:3, s. 146.

¹¹⁷ Bakara 2/77.

¹¹⁸ Bakara 2/118.

¹¹⁹ Ateş, Cilt:1, s. 228.

da inançlarını şüpheyeye düşürmek için “Allah bizimle konuşsun ya da bir işaret göstere sin o vakit inanırız” gibi sözlerle aldatmaya çalışıyorlar. Fakat önceki toplumlarda bu tür insanların gelip geçtiğini, tutundukları bu sözler ve davranışlarla kalplerinin birbirlerine ne kadar çok benzediği dile getirilmiştir.¹²⁰ Hz. Peygamber’in nübüvvetini tasdik etmeyi istemeyen ve sadece kendilerinden çıkacak bir Peygamber’in nübüvvetini kabul edeceklerini açıkça söyleyen bir topluluk zorla hidayet ermez. Elbette Ehli kitaptan samimiyetle yaklaşanlar kimseler vardı. Onlar peygamberliğin işaretlerini bilen ilim ehli kimselerdi. Allah’tan hakkıyla korkan ve hesap gününe inanan kimselerdi.

*“Kitap ehlinden öyleleri var ki, Allah'a inanırlar, size indirilene ve kendilerine indirilene inanırlar, Allah'a karşı saygılıdırlar, Allah'ın ayetlerini birkaç paraya satmazlar. Onların da Rableri katında ödülleri vardır! Şüphesiz Allah, hesabı çabuk görendir.”*¹²¹

Yine başka bir ayet bu kimseleri şöyle anlatır:

*“Kitap ehlinin hepsi bir değildir: Onlardan geceleri secdeye kapanarak Allah'ın ayetlerini okuyup duranlar vardır; bunlar Allah'a ve ahiret gününe inanır, kötülükten meneder, iyiliklere koşarlar. İşte onlar iyilerdendir. Onların yaptıkları hiçbir hayır, karşılıksız bırakılmayacaktır. Allah, takvâ sahiplerini çok iyi bilir.”*¹²²

1.2.2.3. Mucize istekleri

وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَاتٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَأَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ

*“Ona Rabbinden mucizeler indirilmesi gerekmez miydi?” derler. De ki: “Mucizeler ancak Rabbimin katındadır. Doğrusu ben, sadece apaçık bir uyarıcıyım.”*¹²³

¹²⁰ Bkz; “Kitap ehli, senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyorlar. Musa'dan bundan daha büyüğünü istemişler ve: "Allah'ı bize açıkça göster" demişlerdi. Haksızlıkları sebebiyle onları yıldırım çarptı. Sonra kendilerine açık deliller geldiği halde buzağıyı (tanrı) edinmişlerdi. Onları bundan dolayı da affettik. Ve Musa'ya açık bir delil (yetki) verdik.” (Nisâ 4/153)

¹²¹ Âl-i İmrân 3/199.

¹²² Âl-i İmrân 3/113-114-115.

¹²³ Ankebût 29/50.

Kitap ehlerinden birtakım kimseler Hz. Musa'ya verilen dokuz mucize mukabilinde Hz. Muhammed'in de benzer mucizelerle gelmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Hâlbuki mucizeler risâletin şartı değildir. Peygamber olarak gönderilen kimseler sadece toplumlarını uyarmakla mesul tutulmuşlardır. Allah mucize irat ettiğinde mucizeler gelir. O dilemedikçe kimse mucize getirmeye muktedir değildir. Mucizeler esasında, iman hususunda duraklayan kimseler için şüpheden berî olabilmeleri adına kolaylık amaçlı, delile ihtiyaç duyulduğunda gönderilir. Bu da Rahîm olan Allah'ın merhametine bağlı olarak gelişir. O dilemedikçe yaprak kımıldamaz. İşte bu nedenle kitap ehli mucize talebi konusunda hataya düşmüşlerdir.¹²⁴ Peygamberi, peygamber kılan şey mucizesi değil, Allah'ın iradesidir.

Kitap ehlerinden inkârcıların mucize isteklerine Allah bir misalle cevap vermiştir:

*“Rabbin tarafından (gelmiş) açık bir delile dayanan ve kendisini Rabbinden bir şahidin izlediği, ayrıca kendisinden önce, bir önder ve bir rahmet olarak Musa'nın Kitab'ı (elinde) bulunan kimse (inkârcılar gibi) midir? Çünkü bunlar ona (Kur'ân'a) inanırlar. Zümre(kavim)lerden hangisi onu inkâr ederse işte cehennem ateşi onun varacağı yerdir, bundan şüphen olmasın; zira bu, senin Rabbin tarafından bildirilmiş gerçektir; fakat insanların çoğu inanmazlar.”*¹²⁵

Sadece dünya hayatı için çalışıp ahirette bir payı bulunmayan kimse ile Rabbi tarafından kendisine verilen bir kanıtla hareket eden, Kur'ân ve önceki topluma uyarıcı gönderilen Hz. Musa'nın kitabı ile doğruluğunu belgeleyen Hz. Muhammed bir midir? Aynı zamanda ashabı da onu takip etmektedir. Kur'ân, Hz. Musa'ya vahyolunmuş Tevrat'ı doğrulayan ve kapsayan bir kitaptır. Ümmî birinin bunları isabet ettirmesi olanaksızdır. Binaenaleyh bu Allah'ın iradesiyle Hz. Muhammed'e bildirildiğinin kanıtıdır. Ayrıca Tevrat şu üç şeyi doğrulamaktadır: İslam'ın Allah'tan gelen bir din olması, Allah'a kulluğun gerekliliği ve ahiretin hak olduğu. Üç kanıtla ispatlanan ve aynı ıkrarı zikreden Hz. Muhammed'in peygamberliği de şüpheden zail olup inkâr edilemez.¹²⁶

¹²⁴ Fahreddin er-Razî, Cilt:25, s. 79.

¹²⁵ Hûd 11/17.

¹²⁶ Ateş, Cilt:4, ss. 302-303.

1.2.3. Müşrikler Tarafından Sorulan Sorular

“Ş-r-k” mastarından gelen kelime, “bir şeyin ister maddi ister manevi olsun birden fazla kişiye ait olmasıdır.”¹²⁷ Ortak olma, ortak kılma ve ortak koşma anlamlarıyla, ayetlerde en çok Allah’la beraber başka bir varlığa ta’zimde bulunma, Kur’ân’ın büyük günahlardan saydığı doğrudan inkârı ifade eden anlamıdır.¹²⁸ Bizim üzerinde duracağımız husus, Allah’ı yaratıcı kabul eden cahiliye Araplarının birden fazla ilaha kutsiyet atfetmeleri ve Allah’a ta’zimde ortak koşmalarıdır. Müşrik ise ortak koşan, ortak tanıyan anlamlarına gelir.¹²⁹ Müşrikler putperest bir toplumken vahye tabi olmuşlar ancak vahyi tanımayıp, tevhidi reddetmişlerdir. Dolayısıyla küfür ile şirk özdeş¹³⁰ kavramlar gibi kabul edilmiştir.¹³¹ Tevhide aykırı olarak şirkte bulunmaları Kur’ân’da küfre sapmakla açıklanır.¹³² Putlar için Allah’ın kızları tabirini kullanmaları apaçık ortak koşmalarının sözel halidir.¹³³ Kur’ân şirkı affedilmez bir suç görmüş ve müşrikleri Allaha iftira etmekle eşit saymıştır.¹³⁴

Müşriklerin belirgin bazı özellikleri tespit edilmiştir. Kuran’dan yer alan bu özellikler şöyledir:

- Allah’ı insanlara benzetmek,¹³⁵
- Dünya hayatındaki değişikliğe tahammülsüzlük,¹³⁶
- Çıkarıcı davranmak,¹³⁷
- Taklidî hükme tabi olmak,¹³⁸
- Büyüklenmek,¹³⁹
- Yersiz şüpheyi düşmek,¹⁴⁰

¹²⁷ Rağıb el-İsfahânî, s. 548; İbn Manzûr, Cilt:10, s. 448.

¹²⁸ İbn Manzûr, Cilt:10, s. 449; Firuzâbâdî, Cilt:3, s. 313.

¹²⁹ Mustafa Sinanoğlu, “Şirk” **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Cilt:39, ss. 193-198; Yalçın Çetinkaya, “Müşrik” **Şamil İslam Ansiklopedisi**, Cilt:6, ss. 103-105.

¹³⁰ Râd 13/33.

¹³¹ Toshihiko İzutsu, **Kur’ân’da Dinî ve Ahlakî Kavramlar**, Pınar Yayınları, İstanbul, 2013, s. 214.

¹³² En’âm 6/1.

¹³³ Nahl 16/57.

¹³⁴ Nisâ 4/48.

¹³⁵ İsrâ 17/111.

¹³⁶ Yunus 10/2.

¹³⁷ Fussilet 41/26.

¹³⁸ Şuarâ 26/74.

¹³⁹ Furkan 25/43.

¹⁴⁰ Hûd 11/62.

- Düşünmeden peşin hükme varmak¹⁴¹ ve
- Bilgiye değil zanna göre hareket etmek¹⁴² müşriklerin bilinen özelliklerindendir.¹⁴³

1.2.3.1. Tevhit İnancı

Tek ilah;

أَجْعَلِ الْإِلَهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجَابٌ

“İlâhları tek bir ilâh mı yapmış? Doğrusu bu gerçekten şaşılacak bir şeydir!”¹⁴⁴

Rivayete göre: Ebu Talib (ö. ?/619) hastalandığında Kureyşliler onun yanına geldiler. Hz. Peygamber’de gelmişti. Ebu Talib’in yanı başında bir kişinin oturacağı kadar bir yer vardı. Ebu Cehil (ö. 2/624) Hz. Peygamber’in oturmasını engellemek için oraya oturdu ve Hz. Peygamber’i hep birlikte Ebu Talib’e şikâyet ettiler.

Ebu Talib ise: *“Ey kardeşimin oğlu sen kaviminden ne istiyorsun?”* diye sordu.

O da şöyle cevap verdi: *“Amcacığım, ben onlardan sadece bir söz söylemelerini istiyorum. Bununla Araplar kendilerine boyun eğecek, Arap olmayanlar da onlara cizye ödeyecektir.”*

Ebu Talib: *“Bu söz nedir”* diye sorunca, Hz. Peygamber: *“Lâ ilâhe illallah sözüdür”* buyurdu. Bu sefer Kureyşliler: *“İlâhları tek bir ilâh mı yapmış?”* dediler.¹⁴⁵ Bunun üzerine ayetin devamında Allah şöyle buyurmaktadır:

وَأَنْطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنْ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلَى آلِهَتِكُمْ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ (6) مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا

اخْتِلَافٌ (7) أَنْزَلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْ ذِكْرِي بَلْ لَمَّا يَدُوقُوا عَذَابَ (8)

“Onlardan ileri gelenler: “Yürüyün, tanrılarınıza bağlılıkta direnin, sizden istenen şüphesiz budur. Başka dinde de bunu işitmedik; bu ancak bir uydurmadır.

¹⁴¹ Bakara 2/171.

¹⁴² Yunus 10/66.

¹⁴³ Mehmet Yolcu, **Kur’ân’da İnkâr Psikolojisi**, Çıra Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 62-63.

¹⁴⁴ Sâd 38/5.

¹⁴⁵ Taberî, Tefsir, Cilt:20, ss. 20-21; İbn Hişam, ss. 153-154; M. Asım Köksal, **Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed ve İslâmiyet**, Erkam Yayınları, İstanbul, 2018, Cilt:1, ss. 405-406.

Zikir, aramızda ona mı indirilmeliydi?" dediler. Hayır, bunlar zikrimden şüphededirler. Hayır, azabımızı henüz tatmamışlardır."¹⁴⁶

Kureyşliler atalarının dinlerine öyle bağlıydılar ki yanlış yolda olduklarını göremiyor ve ısrarla taklitçiliği savunuyorlardı. Hiçbir faydası veya zararı olmayan putlar onlar için kutsal kabul edilmekteydi. Hz. Peygamber'i iyi tanımlarına rağmen çağrısını kulak ardı ediyor, peygamberliğin ona gelmiş olabileceğine ihtimal vermek istemiyorlardı.¹⁴⁷ Tek ilah inancı tüm geçmiş Peygamberlerin mücadelesi olduğu gibi Hz. Peygamberinde mücadelesiydi. Fakat Araplar tek ilâh'a ibadeti garipseyerek inkâr yolunu tercih etmişlerdi.¹⁴⁸ Çünkü Muhammed onlara göre bir sihirbazdı, tek ilâhı kabul etmek Muhammed'i tasdik etmekle birlikte siyasi gücün ellerinden kayması demektir.¹⁴⁹

Başka bir ayette yine inkârlarının nefretlerini daha da ziyadeleştirdiği açıklanmaktadır:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا

"Onlara "Rahmân'a secde edin" dendiği zaman, "Rahmân da neymiş? Senin bize emrettiğine secde eder miyiz hiç?" derler ve bu emir onların nefretini artırır."¹⁵⁰

Yani müşrikler şunu demek istiyorlar: "Sen söyledin diye bizim hemen uygulayacağımızı mı sanıyorsun?"

Ayet nazil olunca Hz. Peygamber, Hz. Ebu Bekir (ö. 13/634), Hz. Ömer, Hz. Osman (ö. 35/656), Hz. Ali (ö. 40/661) ve ashaptan birkaç kişiyle birlikte secdeye kapandılar. Müşrikler onları bu halde görünce alay ederek mescidin bir kenarına çekildiler. Böylece bu secde emri Hz. Peygamber ve ashabının secdeleriyle birlikte müşriklerin nefretlerini daha çok arttırmıştı.¹⁵¹

¹⁴⁶ Sâd 38/6-7-8.

¹⁴⁷ Bu ayette hemzenin hakîkî anlamından ziyâde manevî anlamı ağır basmaktadır. Çünkü inkârcılar bildikleri halde bilmemezlikten gelmektedirler. Suyûtî bu ayeti istifham edatlarından tecâhül kapsamında saymıştır. Suyûtî, s. 579.

¹⁴⁸ Bkz; "İnkâr edenler dediler ki: "Biz ne bu Kur'ân'a ne de bundan öncekilere inanırız." (Sebe' 34/31)

¹⁴⁹ Bkz; "İçlerinden kendilerine bir uyarıcının gelmesine şaşıldılar. Ve kâfirler dedi ki: 'Bu, yalan söyleyen bir büyüdü.' (Sâd 38/4)

¹⁵⁰ Furkan 25/60.

¹⁵¹ Fahreddin er-Razî, Cilt:24, s. 106.

Allah Teâlâ Ra‘d sûresinde cevaben şöyle söylemiştir:

“(Ey Muhammed!) Böylece seni, kendilerinden önce nice ümmetlerin geçmiş olduğu bir ümmete gönderdik ki, onlar Rahmân’ı inkâr ederken sana vahyettiğimizi kendilerine okuyasın. De ki: “O, benim Rabbimdir. O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Ben yalnız O’na tevekkül ettim, dönüşüm de yalnız O’nadır.”¹⁵²

Çoklu İlah;

وَقَالُوا ءَأُتَيْنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ ۚ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ

“Bizim tanrımız mı yoksa O mu daha iyidir?” dediler. Sana böyle söylemeleri, sadece, tartışmaya girişmek içindir. Onlar şüphesiz kavgacı bir millettir.”¹⁵³

Müşrikler kendi ilâhlarının daha hayırlı olduğunu savunmak için tartışma ve çekişmeye girmiş inkârcı tavırlarına kavgayı da eklemişlerdir. Öyle ki alaya alarak sırf galip gelmek için bağırıp çağırmışlardır.¹⁵⁴

Müşriklerin böyle inkâr dolu sorularına aşağıdaki şu ayetlerde cevap verildiğini görmekteyiz. Sözün güzeli Allah kelimidir.

“(Rasûlüm)De ki: “Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?” “Allah’tır” de. De ki: “O’nu bırakıp da kendilerine (bile) bir faydası ve zararı olmayan dostlar (mabutlar) mı edindiniz?” De ki: “Kör ile gören bir olur mu? Ya da karanlıklarla aydınlık bir olur mu? Yoksa Allah’a, O’nun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu yaratma ile Allah’ın yaratması onlara göre birbirine mi benzedi?” De ki: “Her şeyin yaratıcısı Allah’tır. O, birdir, mutlak hâkimiyet sahibidir.”¹⁵⁵

¹⁵² Ra‘d 13/30.

¹⁵³ Zuhurf 43/58.

¹⁵⁴ Fahreddin er-Razî, Cilt:27, s. 222; Ateş, Cilt:8, s. 258.

¹⁵⁵ Ra‘d 13/16.

*“(Rasûlüm, Müşriklere) De ki: “Allah’ı bırakıp da ilâh olduklarını iddia ettiklerinizi çağırın. Göklerde ve yerde zerre kadar bir şeye sahip değillerdir. Onların yerde ve gökte hiçbir ortaklıkları yoktur. Allah’ın onlardan bir yardımcısı da yoktur.”*¹⁵⁶

*“... Ayı ayrı birçok tanrılar mı daha hayırlı, yoksa her şeye hâkim ve galip olan bir tek Allah mı?”*¹⁵⁷

Bütün mevcudat Allah’ın birliğini tesbih ederken insanoğlu inkâr çukurunda boğulmayı arzuluyor. Tek ma‘bud insan fitratında vardır. İnsan kendi yaratılışına baktığında bile hayretler içerisinde düşmektedir. Tüm kâinatın yaratıcısı Allah, dilediğini yapmaya kadirdir. Buna rağmen inkârcıların, hareketsiz fayda veya zararı olmayan ilâh saydıkları putlardan vazgeçmemeleri inkârın en zelil halidir. Allah mutlak güç sahibi ve hiçbir ortağı olmayan yüceler yücesidir.¹⁵⁸

1.2.3.2. Hz. Peygamberin Şahsına Yönelik Sorular

Müşrikler, Hz. Peygamber’in insani yönünü küçümseyerek vahyin ona gelmiş olmasını kabul edemiyorlar ve bundan dolayı inkâr yolunu tercih ediyorlardı. Zihinleri şöyle algılama peşindeydi: “Nübüvvet ya melek ya da üstün bir varlığa teslim edilmeliydi. Veyahut böylesine ulvi bir görev bir beşere gelecektse ancak soylu, itibarlı ve zengin bir kimse olmalıydı.” Manevi değerlerin değil maddi değerlerin önem gördüğü bir anlayış topluma hâkim iken Hz. Muhammed (haşa) bu göreve müşerref olacak kadar zengin ve itibarlı değildi. Peygamberlik ancak sosyal itibara sahip büyük bir kimseye gelmeliyken neden Hz. Muhammed’e geldi? İşte müşrikler Hz. Peygamber’in nübüvvet için seçilmesine bu gibi aşağıda aktardığımız ayetlerle soru kabilinden itirazlarda bulunmuşlardır:

¹⁵⁶ Sebe’ 34/22.

¹⁵⁷ Yusuf 12/39.

¹⁵⁸ “Onların oradaki duaları: “Allah’ım, sen yücelerden yücesin”; sağlık dilekleri “selâm”, dualarının sonu da “Âlemlerin Rabbi Allah’a hamdolsun” diye şükretmek olacaktır.” (Yunus 10/10)

1.2.3.2.1. Hasetçi Olmaları

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ

“Ve dediler ki: “Bu Kuran, iki şehrin birinden bir büyük adama indirilmeli değil miydi?”¹⁵⁹

Müşrikler Hz. Peygamber’i küçümsüyor, (haşa) düşük kimse olarak görüyordu. Neden şehrin büyük kimselerinden birine değil de ona vahiy geliyor diye sorguluyorlardı. Hatta bazılarının inkârları kıskançlıklarından gelmekteydi.

İki şehirden maksat Mekke ve Taif’tir. İki büyük adam ise Mekke’deki Ebu Cehil’in amcası olan Velid b. Muğire (ö. 1/622) ile Taif’teki Ebu Mesud es-Sakafidir.¹⁶⁰ Rivayete göre Velid b. Muğire şöyle derdi: “Eğer Muhammed’in söylediği hak ise bunun ya bana ya da Ebu Mesud’a inmesi gerekirdi.” Bunun üzerine bir sonraki ayette Allah şöyle buyurdu: “*Rabbinin rahmetini (yani nübüvveti) onlar mı paylaşıyorlar?*”¹⁶¹

Peygamberlik vazifesi Allah’ın rahmetinin tecellisidir. Çalışmayla ya da maddi imkânla elde edilecek bir görev değildir. Allah ayetin devamında bunu açıklayarak “Rabbinin rahmetiyle geçimliklerini elde ettikleri halde kalkıp Peygamberliği mi bölüştürmek istiyorlar” demek istemiştir.

1.2.3.2.2. Alaya Almaları

وَإِذَا رَأَوْكَ إِن يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوءًا أَهْلًا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا

“Seni gördükleri zaman “Bu mu Allah’ın Peygamber olarak gönderdiği?” diye hep seni alaya alıyorlar.”¹⁶²

¹⁵⁹ Zuhruf 43/31.

¹⁶⁰ Beydavî, Cilt:5, s. 90; Fahreddin er-Razî, Cilt:27, s. 210; Ateş, Cilt:8 s. 249.

¹⁶¹ Zuhruf 43/32; Detaylı açıklama için bakınız, Kurtubî, Cilt:19, ss. 36-37.

¹⁶² Furkan 25/41.

Uyarıcının kendileri gibi bir beşer olmasını anormal görerek alay konusu ediyorlardı. İnkârlarını alay yoluyla daha ileri götürerek “Peygamber olarak gönderdiği bu mu” diyorlardı. Fakat beşerî yine en iyi bir beşerin anlayacağını akıl edemiyorlardı. Rivayete göre bu ayet Ebu Cehil hakkında inmiştir.¹⁶³

Bu durum ayetlerden birinde şöyle tasvir edilmiştir:

*“Şüphesiz günahkârlar, (dünyada) iman edenlere gülüyorlardı. Mü'minler yanlarından geçtiğinde, birbirlerine kaş göz ederek onlarla alay ediyorlardı.”*¹⁶⁴

Ahirette kimin alay edilecek durumda olduğu aynı sûrede dile getirilir:

*“İşte o gün (ahirette) de iman edenler kâfirlere gülerler. Koltuklar üzerinde etrafa bakarlar. Nasıl, kâfirler yaptıklarının cezasını buldular mı? (diye sorarlar.)”*¹⁶⁵

1.2.3.2.3. Şüpheli Yaklaşımları

ءَأُنْزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْ ذِكْرِي بَلْ لَمَّا يَدُوقُوا عَذَابَ

*“Zikir içimizden sadece ona mı indirildi?” Doğrusu onlar, gönderdiğimiz zikir hakkında şüphe içindedirler. Hayır! Azabımı henüz tatmadılar.”*¹⁶⁶

Müşrikler Hz. Peygamber'i (haşa) şeref bakımından üstün görmedikleri için kabullenmeyişlerine bir kılıf olarak “zikir, üstün kişiye değil, ona mı gelmiş” sözüyle küçümsediklerini göstermektedirler. Ayrıca müşriklerin sorusu inkârî maksatlıdır. Çünkü şüphe içerisinde oldukları zikir Kur'ân'dır.¹⁶⁷

Kur'ân'ın Hz. Muhammed tarafından uydurulduğunu düşündükleri için, gerçekliği hususunda şüphe duyuyorlardı.¹⁶⁸ Ayrıca Hz. Muhammed'in bahsettiği azap hemen gelmediğinden inanmak istemiyorlardı. Ancak azap ile karşılaştıklarında hakikat olduğunu anlayacaklar fakat o zaman iş işten geçmiş olacaktır.¹⁶⁹

¹⁶³ Kurtubî, Cilt:15 s. 416.

¹⁶⁴ Mutaaffîfin 83/29-32.

¹⁶⁵ Mutaaffîfin 83/ 34-35-36.

¹⁶⁶ Sâd 38/8.

¹⁶⁷ Fahreddin er-Razî, Cilt:26, s. 179; Köksal, Cilt:1, s. 406.

¹⁶⁸ Taberî, Tefsir, Cilt:20, s. 26.

¹⁶⁹ Ateş, Cilt:7, s. 457.

1.2.3.2.4. Beşer Olmasına İtiraz

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالُوا أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا وَتَوَلَّوْا ۖ وَأَسْتَغْنَىٰ اللَّهُ ۖ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ

“(O azabın sebebi) şu ki, onlara peygamberleri apaçık deliller getirmişlerdi, fakat onlar: “Bir beşer mi bizi doğru yola götürecekti?” dediler, inkâr ettiler ve yüz çevirdiler. Allah da hiçbir şeye muhtaç olmadığını gösterdi. Allah zengindir, hamde lâyıktır.”¹⁷⁰

Müşrikler, Allah’ın kullarından dilediği kimseyi peygamber olarak göndermesini kabul edememişlerdi. Her ne kadar açık deliller getirseler de kendileri gibi görünen birini reddedip küçümsemişler ve beşer üstü bir varlık beklentisi içinde alayla “bir insan mı bizi hidayete götürecekti?” demişlerdi.

Farklı bir ayette:

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَبَعَثَ اللَّهُ بَشَرًا رَسُولًا

“İnsanlara hidayet (Kur’ân) geldikten sonra onların iman etmelerine ancak, “Allah, bir beşerî mi peygamber olarak gönderdi?” demeleri engel olmuştur.”¹⁷¹

Müşriklerin düşünceleri; sende bizim gibi bir insansın bu sebeple sana itaat etmemiz gerekmez şeklinde olmuş ve dolayısıyla Hz. Peygamber’in getirmiş olduğu mucizeden habersiz kalmışlardır.¹⁷²

Ayetin devamı şöyle devam eder: “De ki: “Eğer yeryüzünde, (insanlar yerine) yerleşip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten bir melek peygamber indirirdik.”¹⁷³

Allah, yarattığı kulunu en iyi bilendir. Kulunu en iyi anlayan ve ona uygun elçiyi seçmeye muktedir Allah, insanoğluna göndermiş olduğu hükümleri kendisi gibi bir beşerden öğreneceğini elbette bilmektedir. Yeryüzünde yaşayan varlıklar melek olsaydı, elçisini de meleklerden seçerdi. Çünkü İslam, yaşanması ve hayata geçirilmesi

¹⁷⁰ Teğabûn 64/6.

¹⁷¹ İsrâ 17/94.

¹⁷² Kurtubî, Cilt:13, s. 177.

¹⁷³ İsrâ 17/95.

için gönderilmiş bir dindir. Müşrikler bunu anlayamayacak kadar cahil ve düşüncesizdiler. Yine de Allah, ilahi mesajlarını açıklayarak insana hidayete yolunu daima göstermiştir.

Yine farklı bir ayette:

وَقَالُوا مَا لِهَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونُ مَعَهُ نَذِيرًا

“Dediler: “Bu elçiye ne oluyor ki yemek yiyor, çarşılarında geziyor? Ona kendisiyle beraber uyarıcı olacak bir melek indirilmeli değil mi?”¹⁷⁴

Yani: “Hepimiz gibi yemek yiyen gezip dolaşan bizden hiçbir farkı bulunmayan elçi mi olurmuş? Eğer O, gerçekten Allah’ın gönderdiği bir Rasûl olsaydı bizlerden farklı olurdu ya da onunla melek bir uyarıcı indirilirdi” diye düşünüyor ve küçümsüyorlardı.¹⁷⁵ Çünkü herkes gibi bir insanın kendilerini hidayete götüremeyeceği kanısı içerisindeydiler. Fakat melekler yaratılış amacı ve şekli itibarıyla insanlardan farklıdırlar. Ayrıca iletişim sağlanabilmesi için insanlarla birlikte yaşaması gerekirdi. En ufak bir zorlukla karşılaşıldığı zaman insanların itiraz etmesi kolay olurdu. Çünkü meleklerin yaratılışları sadece itaate meyillidir. İnsanoğlu ise itaat ve isyandan dilediğine yönelik muhayyerdir. İnsanın güç ve kabiliyeti de meleklerle nazaran kısıtlı kalabilir ve dolayısıyla elçinin asıl görevi iptal durumunda olurdu. Meleklerin yeryüzüne kendilerini helak için gönderilmelerini istiyorlardı.¹⁷⁶ Müşrikler insana yakın olanın yine bir insan olacağını akıl edemeyecek kadar düşüncesiz sözlerle helakı talep etmekteydiler.

¹⁷⁴ Furkan 25/7.

¹⁷⁵ Ayetteki mâ istifham edatı asıl manasından çıkarılmış küçümsememe ve alaya alma anlamında kullanılmıştır. Bkz: Süleyman Gür, **Anlatımlı Kur’an Belâgatı**, Rağbet Yay., İstanbul, 2017, s. 91.

¹⁷⁶ Bkz; “Bir de dediler ki: “Ona (açıktan göreceğimiz) bir melek indirilse ya!” Eğer (öyle) bir melek indirseydik artık iş bitirilmiş olurdu, sonra da kendilerine göz açtırılmazdı. (Hemen helâk edilirdi.)” (En’âm 6/8)

1.2.3.2.5. Büyü İddiası

لَا هِيَّةَ قُلُوبُهُمْ وَأَسْرُوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ أَفَتَأْتُونَ السَّحَرَ وَأَنْتُمْ تَبْصِرُونَ

“Kalpleri eğlencededir. O zulmedenler, aralarında şu konuşmayı gizlediler: “Bu (Muhammed) de sizin gibi bir insan değil mi? Şimdi siz, göre göre büyüye mi kapılacaksınız?”¹⁷⁷

Müşrikler Allah Rasûlünün beşer olmasından dolayı küçümsemelerinden vazgeçmemiş, Hz. Peygamber’i sihirbaz olmakla da nitelendirmişlerdir. Zira içlerinden bazıları gerçeği bilse bile Hz. Muhammed’in sihirbaz olduğunu ve söyledikleriyle toplumu etkisi altına alacağını zannetmekteydi. Çünkü Hz. Peygamber’in söylediği sözler, kişinin ailesiyle ve kocanın hanımıyla arasını açmaktaydı.¹⁷⁸ Hac mevsiminde gelen geçen insanlara Hz. Muhammed’in sihir yaptığını ve kendisinden sakınılması gerektiğini anlatan müşrikler her türlü karalama propagandalarından geri durmamışlardır. Bu çabaları Hz. Peygamber’in daha çok tanınmasına yol açmış ve İslam’ın yayılışına kolaylık sağlamıştır.¹⁷⁹

1.2.3.2.6. Cünûn İddiası

أَفْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْعَبِيدِ

“O Allah’a karşı yalan mı uydurdu yoksa kendisinde bir delilik mi var?” Hayır, ahirete inanmayanlar azabın ve uzak bir sapıklığın içindedirler.”¹⁸⁰

Müşrikler, Hz. Peygamber’in getirmiş olduklarını kabul etmemek için onu deli ve iftiracı olmakla itham etmişlerdir.¹⁸¹ Çünkü deli kimsenin sözleri safsatadan ibarettir. Ayrıca eğer onda delilik varsa söyledikleri yalan ve iftira da olabilir. Bunun bilinciyle Hz. Muhammed’i toplum içinde itibarsızlaştırarak sözlerinin etkisini

¹⁷⁷ Enbiyâ 21/3.

¹⁷⁸ İbn Hişam, s. 87.

¹⁷⁹ Köksal, Cilt:1, s. 394.

¹⁸⁰ Sebe’ 34/8.

¹⁸¹ Beydavî, Cilt:4, s. 242.

yitirmesine ve kendi vicdanlarını rahatlatma çabasına girmişlerdir. Fakat ayetin devamında Hz. Peygamber'in sözlerinin hakikat olduğu ve buna inanmayanların azapta olacakları bildirilmiştir.

وَيَقُولُونَ إِنَّا لَنَارْكُوهَا أَهْلَتَنَا لَشَاعِرٍ مَّجْنُونٍ

“Biz, deli bir şair için ilâhlarımızı mı terk edeceğiz?” diyorlardı.”¹⁸²

Kendilerine Allah’tan başka ilah olmadığı söylenildiğinde inkâr edip, “deli bir şair için mi ilahlarımızı terk edeceğiz” diyorlardı.¹⁸³ İnkârlarına kılıf uydurmaları, Hz. Peygamber’in nübüvvetini hakikat olmaktan çıkaracak değildi.

Allah devamındaki ayetinde şöyle buyurmuştur:

“Hayır! (o deli değildir.) O size gerçeğin ta kendisini getiren ve bütün peygamberleri tasdik eden bir resuldür.”¹⁸⁴

Allah tüm bu iddialardan sıyrılıp, hakikati getiren ve tüm peygamberleri tasdik eden bir Rasûl gönderdiğini işte bir sonraki ayetinde beyan etmiştir. Elçisini yalnız bırakmadığını ve atılan iftiraların hakikat olmadığını ayetlerinde açıklamıştır. Hz. Peygamber hakkındaki alaycı sözler, kâhin, şair, mecnun iddiaları ve en önemlisi Kur’ân’ın Allah’tan gelen mesajlar olduğu farklı ayetlerde şu şekilde yansıtılır:

“And olsun ki, senden önceki peygamberlerle de alay edildi de inkâr edenlere mühlet verdim; sonra onları (azabla) yakaladım! Artık azabım nasılmış (gördüler)!”¹⁸⁵

“(Rasûlüm!) Sen öğüt ver. Rabbinin lütfuyla sen ne bir kâhinsin ne de bir deli.”¹⁸⁶

“Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin. Hanginizin deli olduğunu yakında sen de göreceksin, onlar da görecekler. Doğrusu Rabbin, yolundan sapanı en iyi bilendir. Hidayete ereni de en iyi bilen O’dur.”¹⁸⁷

¹⁸² Saffât 37/36.

¹⁸³ Ateş, Cilt:7, s. 403.

¹⁸⁴ Saffât 37/37.

¹⁸⁵ Ra’d 13/32.

¹⁸⁶ Tûr 52/29.

¹⁸⁷ Kalem 68/4-7.

“Biz ona (Peygamber'e) şiir öğretmedik. Zaten ona yaraşmazdı da. Onun söyledikleri, ancak Allah'tan gelmiş bir öğüt ve apaçık bir Kur'ân'dır.”¹⁸⁸

“Bu (Kur'ân), şüphesiz değerli, güçlü ve Arş'ın sahibi katında itibarlı, orada (meleklerce) itaat edilen, güvenilir bir elçinin (Cebrâil'in) getirdiği sözdür. (Ey Kureyşliler!) Sizin arkadaşınız (Muhammed) bir deli değildir.”¹⁸⁹

“Görebildiklerinize ve göremediklerinize yemin ederim ki, o (Kur'ân), hiç şüphesiz çok şerefli bir elçinin (Allah'tan alıp tebliğ ettiği) sözüdür.”¹⁹⁰

Müşriklerin iddialarının asılsız olduğu birçok ayette belirtilse de inkârcılar inkârlarından vazgeçmemiş ve Hz. Peygamber'e zarar vermek için türlü türlü tuzaklar planlamışlardır. Kimi zaman suikast kimi zamansa hain planlar için toplanmışlardır.¹⁹¹ Ancak Allah elçisini yalnız bırakacak değildi. Elbette zikrini korumaya da kadîr ve basîrdir.

“Şüphesiz o Zikr'i (Kur'ân'ı) biz indirdik biz! Onun koruyucusu da elbette biziz.”¹⁹²

1.2.3.3. Ba's (Yeniden Diriliş)

Ba's,¹⁹³ kıyametin kopmasından sonra Allah tarafından ölülerin diriltilmesi hadisesidir.¹⁹⁴ Müşriklerin birçoğu ölümle birlikte her şeyin son bulunduğunu ve öldükten sonra hayatın olmayacağına inanmaktaydılar. Kur'ân bu konuyla ilgili Câsiye Sûresi 24. ayetinde şöyle bahsetmektedir:

وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُم بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ

¹⁸⁸ Yâsin 36/69.

¹⁸⁹ Tekvîr 81/19-22.

¹⁹⁰ Hâkka 69/39-41.

¹⁹¹ Bkz; Köksal, Cilt:1, ss. 406-408; Taberî, Tarih, Cilt:3, s. 118.

¹⁹² Hicr 15/9.

¹⁹³ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bakınız; İskender Şahin, **Kur'ân'da Diriliş Gerçeği**, Birinci Baskı, Sage Yay., Ankara, 2011, ss. 52-69.

¹⁹⁴ Cürcânî, s. 54; Rağıb el-İsfahânî, s. 153; İbn Manzur, Cilt:2, s. 117; Firuzâbadî, Cilt:2, s. 215.

*“Dediler ki: “Dünya hayatımızdan başka hayat yoktur. Ölürüz ve yaşarız. Bizi ancak zaman yok eder.” Bu hususta onların bir bilgisi yoktur. Onlar sadece zanda bulunuyorlar”*¹⁹⁵

Rivayete göre Mekke’nin ileri gelenlerinden bir kimse¹⁹⁶ dünya hayatından sonra ahiret hayatının olmadığını kanıtlamak için Hz. Peygamber’e: *“...Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?”*¹⁹⁷ demiş ve elindeki kemik parçasını ufalayarak Hz. Peygamber’e doğru savurmuştur. Hz. Peygamber ise: *“Evet Allah onu da seni de diriltecek, sonra da seni cehenneme sokacak”* buyurmuştur.¹⁹⁸

*“De ki: “Onları ilk defa yaratan diriltecektir. O, her türlü yaratmayı bilendir.”*¹⁹⁹

Hadiseden sonra yukarıdaki ayet nazil olmuş, Allah ahiret hayatının varlığı ve ispatı hakkında onlara cevap vermiştir.²⁰⁰

Yine başka bir ayette:

وَقَالُوا أَإِذَا كُنَّا عِظْمًا وَرُفَاتًا أَوْنَا لِمُبْعُوْثُوْنَ خَلْقًا جَدِيْدًا

*“Bir de onlar: “Sahi biz, bir kemik yığını, kokmuş toz toprak olmuşken mi; yepyeni bir hilkat, yepyeni bir yaratılışla mı diriltileceğiz?” diyorlar.”*²⁰¹

Kendilerinden öylesine emin sözler söyleyen müşriklerden bazıları, yeniden dirilişe büyük bir hayretle yaklaşmış ve Hz. Muhammed’in ahiretle ilgili haberlerini inkâr etmekten geri durmamıştır.

Sorularına verilen cevap son derece vecizdir:

“De ki: “İster taş olun ister demir. Yahut aklınızca, dirilmesi daha da imkânsız olan başka bir varlık olun, (yine de diriltileceksiniz.)” Diyecekler ki: “Peki bizi hayata tekrar kim döndürecek?” De ki: “Sizi ilk defa yaratan.” Bunun üzerine

¹⁹⁵ Câsiye 45/24.

¹⁹⁶ Bu şahsın Übeyy b. Halef el-Cumahî olduğu söylenilir. Bkz; İbn Hişam, s. 131.

¹⁹⁷ Yâsin 36/78.

¹⁹⁸ Kurtubî, Cilt:17, s. 490; Fahreddin er-Razî, Cilt:6, s. 593; İbn Kesir, Cilt:12, s. 6773.

¹⁹⁹ Yâsin 36/79.

²⁰⁰ Mevdudî, Cilt:4, s. 535.

²⁰¹ İsrâ 17/49.

başlarını sana (alaylı bir tarzda) sallayacaklar ve “Ne zamanmış o?” diyecekler. De ki: “Yakın olsa gerek!”²⁰²

Müşriklerin tekrar dirilişi inkâr ederek alaya almaları birçok ayette geçmektedir.²⁰³ Kur’ân’da, hem geçmiş toplumların ahiret hayatını inkâr etmelerine, hem de günümüzde dirilişin olmayacağına inanan kimselere Allah birçok kez cevap vermiştir. Ayetler alaycı yaklaşan müşriklere kesin cevaplar vererek, zihinlerdeki şüpheleri gidermeye ve hakikati düşünerek görmelerini sağlamaya yönelik olmuştur.²⁰⁴ Bazı ayetler ise inkârcıların azapla yüzleştiklerinde büyük bir hüsrana düştükleri ve dünya hayatına geri dönmeyi talep edeceklerinden bahseder.²⁰⁵

O gün inkârcıların sözleri şöyle olacaktır:

“Şöyle derler: “Vay başımıza gelene! Bizi yattığımız yerden kim kaldırdı? Bu, Rahman'ın vaad ettiği şeydir. Demek peygamberler doğru söylemişler.”²⁰⁶

1.2.3.4. Kıyamet Vakti

يَسْأَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا

“İnsanlar sana kıyametin zamanını soruyorlar. De ki: Onun bilgisi Allah katındadır. Ne bilirsin, belki de zamanı yakındır.”²⁰⁷

²⁰² İsrâ 17/50-51.

²⁰³ Bkz; Bakara 2/259; Meryem 19/66; Secde 32/10; Saffât 37/16, 53; Ahkâf 46/17.

²⁰⁴ Bkz: “Öldüğümüz ve toprak olduğumuz zaman mı (dirilecekmiz)? Bu, akla uzak (imkânsız) bir dönüştür! Şüphesiz biz, toprağın; onlardan neleri eksilttiğini bilmekteyiz. Yanımızda (o bilgileri) koruyan bir kitap vardır. Bilakis onlar, hak kendilerine gelince yalanladılar. Şimdi onlar şaşırılmış bir haldedirler. Üstlerindeki göğe bakmazlar mı? Onu nasıl bina ettik, nasıl donattık! Onda hiçbir düzensizlik ve eksiklik yoktur.” (Kaf 50/3-6)

²⁰⁵ Bkz; “Nihayet onlardan birine ölüm gelince, “Rabbim! Beni dünyaya geri gönderiniz ki, terk ettiğim dünyada salih bir amel yapayım” der. Hayır! Bu, sadece onun söylediği (boş) bir sözden ibarettir. Onların arkasında, tekrar dirilecekleri güne kadar (devam edecek, dönmelerine engel) bir perde (berzah) vardır.” (Mü’minûn 23/99-100)

²⁰⁶ Yâsin 36/52.

²⁰⁷ Ahzâb 33/63.

İnkârcıların en çok alay ettiği ve sorduğu konulardan birisi de kıyametin ne zaman vuku bulacağıdır.²⁰⁸ Hz. Peygamber'in, İslam ile müşerref olmayanların acıklı bir azapla karşılaşacağından bahsetmesi, azabın ne zaman gerçekleşeceğini sormalarına sebep olmuştur. Hz. Peygamber'in uyardığı o dehşetli azabın asla gelmeyeceğini sanmaktaydılar. Çünkü öyle bir azabın yokluğuna kendilerini inandırmışlardı.

Soran kimseler Hz. Peygamber'e eziyet veren kimselerdir. Azap ile tehdit edildiklerinde kıyametin ne zamanı kopacağını yalanlama maksadıyla, aslında bunun gerçekleşmeyeceği imajını vererek sormuşlardır.²⁰⁹ Mü'minlerden de kıyametin bilgisi hakkında soranlar olmuştur²¹⁰ ancak ısrarla bu konu üzerinde duranların müşrikler olduğu ayetlerde görülmektedir.

Allah Teâlâ elçisine; *"kıyamet vaktinin yalnızca Allah katında olduğunu, kendisinin de dâhil olmak üzere kimsenin bilmediğini söyle"* demektedir. Ayrıca kıyametin uzak olmadığını, her an gelebileceğini haber vermiştir. Nitekim Hz. Peygamber kıyametle ilgili şöyle buyurmuştur: *"Ben ve kıyamet şu ikisi gibi gönderildim"* derken, başparmağı ile orta parmağını işaret etmiştir. Kıyamet saatinin bildirilmemesi kulun her an hazırlıklı olması içindir.²¹¹

Başka bir ayette müşrikler:

وَيَسْتَنْبِئُونَكَ أَحَقُّ هُوَ قُلُوبُ إِي وَرَبِّي إِنَّهُ حَقٌّ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ

"Sahi bu doğru mu" diye sana soruyorlar. De ki: *"Elbette! Rabbime yemin ederim ki bu söylenenler kuşku götürmez bir gerçektir. Siz de bunları önleyemeyeceksiniz!"*²¹²

Bu ayet *nebe'* kökünden sorulan tek sorudur.²¹³

Yine başka bir ayette;

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

²⁰⁸ Diğer ayetler için bakınız; Araf 7/187; Zariyât 51/12.

²⁰⁹ Kurtubî, Cilt:17, s. 237.

²¹⁰ Kıyametin bilgisinin Mü'minler tarafından da sorulduğu kaynaklarda geçmektedir. Bkz; Firuzâbadî, Cilt:6, s. 139.

²¹¹ Kurtubî, Cilt:17, s. 237.

²¹² Yunus 10/53.

²¹³ Muhammed Fuâd b. Abdilbakî b. Sâlih el-Mısırî, **Mu'cemü'l-Müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim**, Dar'ul-Kutub el-Mısriyye, Kahire, 1945, s. 686.

*“Eğer sözünüzde doğru iseniz bu vâdettiğiniz (kıyamet) ne zaman kopacak derler.”*²¹⁴

Müşrikler “bahsettiğin azabı getir de görelim” diyerek Hz. Peygamber’den azabı hemen getirmesini talep etmişlerdir. Ayetin devamında müşriklere cevap verilmiştir:

*“De ki: Size öyle bir gün vâdedilmiştir ki, ondan ne bir saat geri kalabilirsiniz ne de ileri geçebilirsiniz.”*²¹⁵

Ayette, mühlet verilmeyeceğine ve ertelenmeyeceğine vurgu yapılarak bu işin ne derece önemli olduğuna işaret edilir. Çünkü basit bir şeyi birinden istediğimizde o ertelemeyebilir, ancak bu iş ne ileri alınacak kadar basittir ne de geri alınıp bir vakte bağlanabilecek bir meseledir. O, zamanı değiştirilemez derece malum ve beklenen bir gerçektir.²¹⁶

Azap geldiğinde ise kâfirlerin en habersiz anlarında yakalayacağı başka bir ayette dile getirilmiştir.²¹⁷ Müşrikler diledikleri kadar sorup dursunlar, vakti geldiğinde şiddetli azap onları elbette yakalayacaktır. Azabın ne zaman geleceğine dair müşriklerin alaylı soruları birçok ayette dile getirilmiştir.²¹⁸

1.2.3.5. Mucize İstekleri

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ ۚ قُلْ إِنَّ اللَّهَ فَادِرٌ عَلَىٰ أَنْ يُنْزِلَ آيَةً وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

*“Ona Rabbinden bir ayet indirilseydi ya!” dediler. De ki: Şüphesiz Allah, ayet indirmeye güç yetirendir.” Ama onların çoğu bilmezler.”*²¹⁹

²¹⁴ Sebe’ 34/29.

²¹⁵ Sebe’ 34/30.

²¹⁶ Fahreddin er-Razî, Cilt:25, s. 259.

²¹⁷ “Senden azabın çabucak gelmesini istiyorlar. (Hikmet gereği) belirlenmiş bir süre olmasaydı, azap onlara mutlaka gelirdi. Onlar farkında değillerken kendilerine ansızın elbette gelecektir.” (Ankebût 29/53)

²¹⁸ Bkz; Yunus 10/48-49; Enbiyâ 21/38; Neml 27/71; Secde 32/28; Yâsin 36/48; Mülk 67/25.

²¹⁹ En’âm 6/37.

Müşrikler mucize talebinde bulunarak Hz. Peygamber'i zor durumda bırakmak istiyorlardı.²²⁰ İnkârlarına bahane olarak mucize istekleri öne sürmüşler ve alaylı bir yaklaşım sergilemişlerdir.²²¹ Allah Teâlâ mucize indirmenin kolay olduğunu, fakat inkârcıların bilgisizliklerinden böyle söylediklerini buyurmaktadır. Dağın kaldırılması gibi büyük bir mucize olsa ve müşrikler inatlarından dolayı inkâr etseler mucizenin indirilmesi onlar için bela olacaktır.²²² Çünkü mucize geldiğinde kabul etmezlerse geçmiş toplumlarda olduğu gibi inkârları onları helake götürecektir.²²³ Allah merhametinden dolayı azabı göndermede acele etmezken cahil inkârcılar helakin hemen gelmesini talep etmişlerdir.

Ayrıca Allah, Hz. Muhammed'i tüm insanlığa elçi olarak göndermiştir. Rasûlullah'ın umuma risâletle mesul olması, sunacağı delillerin mahalli olmamasını gerekli kılmaktadır. Hz. Musa'ya verilen beyaz el, denizin yarılması veya asanın ejderhaya dönüşmesi gibi mucizeler sadece olaya şahit olanlar tarafından bilinip mahalli kalmasını sağlar. Ancak Hz. Muhammed'in tüm insanlığa gönderilmesi mucizelerin bölgesel kalmayıp herkes tarafından duyulup bilinmesini gerektirir. İşte bu sebeple Allah'ın son peygamberine verdiği ayın yarılması ve Kur'ân mucizesi bölgesel değil evrensel niteliklidir. Ayın yarılmasına şahit olunması, ay tutulmasında olduğu gibi yeryüzünün şahitliği demektir. Keza namı Doğudan Batıya kadar ulaşan Kur'ân'ın mu'cizliği ise her an devam etmektedir.²²⁴

Müşriklerin mucize istekleri bir defaya mahsus olmayıp birçok kez Hz. Peygamber'den delil talebinde bulunmalarına Kur'ân'da yer verilmiştir.²²⁵

“Kendisiyle dağların yürütüleceği veya yeryüzünün parçalanacağı, ya da ölülerin konuşturulacağı bir Kur'ân olacak olsaydı (o yine bu kitap olurdu). Fakat bütün emir yalnız Allah'ındır. İman edenler bilmediler mi ki, Allah dileyseydi bütün insanları doğru yola erıştırirdi. Allah'ın sözü yerine gelinceye kadar, inkâr edenlere

²²⁰ Yüce Yaratıcının “Ona Rabbinden bir ayet indirilseydi ya” buyruğu ile ilgili olarak el-Hasen şöyle demiştir: (ﻻ) ... seydi ya buyruğu (ﻻ) ... “meli değil miydi” anlamındadır. Bkz; Kurtubî, Cilt:8, s. 368.

²²¹ Ateş, Cilt:3, s. 141.

²²² Beydavî, Cilt:2, s. 160.

²²³ Bkz; “Bizi, âyetler (mucizeler) göndermekten alıkoyan tek şey, öncekilerin bu âyetleri yalanlamış olmasıdır. Nitekim Semûd kavmine, açık bir mucize olmak üzere bir dişi deve vermiştik. Onlar ise, (bu deveyi boğazladılar ve) bu yüzden zalim oldular. Oysa biz âyetleri ancak korkutmak için göndeririz.” (İsrâ 17/59)

²²⁴ Fahreddin er-Razî, Cilt:25, s. 80.

²²⁵ En'âm 6/37; Râd 13/7; Yunus 10/20; Ankebût 29/50.

yaptıkları işler sebebiyle devamlı olarak, ya büyük bir felaket gelecek veya o felaket yurtlarının yakınına inecektir. Şüphesiz Allah, verdiği sözden dönmez.”²²⁶

Ayet esasen hem müşriklere hem de mü'minlere yöneliktir. Müşriklerin iddia ve taleplerine karşılık, dağların yürütüleceği ve ölümlerin konuşturulacağı bir kitap olacaksa işte bu ancak Kur'ân olurdu denilmektedir. Mü'minler, müşriklerin mucize isteklerine olumlu cevap verilmesini istiyorlardı. Olurda mucize gelirse müşriklerin iman edeceklerini sanıyorlardı. İşte “iman edenler bilmediler mi” denilirken mü'minler hala ümitlerini kesmediler mi?²²⁷ Yani inananların tutumlarına yönelik; müşriklerin yaptığı zulümleri ve düşmanlığı görmüşken hala onlardan ümitlerini kesmediler mi sözü kastedilir.²²⁸

1.2.3.6. Melek Talepleri

وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ ۖ وَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكَ لَقُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ

“Muhammed'e (görebileceğimiz) bir melek indirilseydi ya! dediler. Eğer biz öyle bir melek indirseydik elbette iş bitirilmiş olur, artık kendilerine göz bile açtırılmazdı.”²²⁹

Müşrikler yine Hz. Peygamber'in nübüvvetine bir delil istiyorlardı. Aralarından çıkan bir beşerin onlara doğru yolu göstermesini garipsiyorlar ve kabullenemiyorlardı. Dolayısıyla beraberinde onu tasdik edecek bir melek gelmesini istemişlerdi.²³⁰

Hakikatte inkârcıların meleklerden bir rasûl talep etmeleri, risâlet hususunda meleklerin üstün güç ve kabiliyetleri sayesinde şek ve şüphelerin ortadan

²²⁶ Ra'd 13/31.

²²⁷ Şimşek, Cilt:3, s. 77.

²²⁸ Beydavî, Cilt:3, s. 83.

²²⁹ En'âm 6/8.

²³⁰ Ebû Abdillâh Muhammed İbn İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureyşî, **H. Muhammed'in Hayatı**, thk. Muhammed Hamidullah, Edt, Mekki Yassıkaya, 2. Baskı, Düşün Yayınları, İstanbul, 2012, s. 264.

kaldırılacağını sanmalarından dolayıdır. Vahye şüpheyile yaklaşan müşrikler daima gözle görülür maddi bir delil talebinde bulunmuşlar.²³¹

Melek bir peygamber gönderilmesi dört sebeple mümkün değildir:

Birincisi; beşerin meleklerle zahiren karşılaşması durumunda ya asli durumunda ya da insan görünümünde mümkün olabilirdi. Eğer asli durumunda olursa beşer üstü bir suretle karşılaşması insanı dehşete ve korkuya düşüreceğinden risâlet görevi hedefine ulaşmayacaktı.²³² Ya da insan görünümünde gelebilirdi ki bu durumda müşriklerin itirazları devam edecekti ve inkârlarına çözüm olmayacaktı.²³³

İkincisi; melek rasûl insanüstü ya da olağandışı bir şey meydana getirdiğinde bu sefer müşrikler, “sana verilen kabiliyet bize de verilseydi bizimde gücümüz yeterdi” itirazlarında bulunurlardı. Bu durumda inkârlarına bahanelerini de eklemiş olurlardı ve risâlet yerini bulmamış olurdu. Ayrıca mucizeyle karşılaşmalarına rağmen inanmazlarsa azaba dûçâr olurlardı.²³⁴

Üçüncüsü; Hak Teâlâ böylesine açık bir delil gönderirse imtihanın anlamı kaybolurdu dolayısıyla diğer toplumlara zulüm yapılmış sayılırdı.²³⁵

Dördüncüsü; Allah, geçmiş milletlerde olduğu gibi meleklerini helak için ancak toplumlara göndermektedir.²³⁶ Risâlet rahmet iken helake dönüşür. Bu Allah’ın sünnetine aykırı bir durumdur.

Allah neden melek rasûl göndermemiştir? Fahreddin er-Razî’ye (ö. 606/1210) göre hikmetleri şöyle sıralanabilir:

- Cenabı Hak kullarına merhametiyle muamele ettiğinden melek elçi göndermemiştir. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere mucizeye zahiren tanık olup ardından inkâra devam ederlerse azap celb olunur.

²³¹ “Dediler ki: “Yerden bize bir pınar fişkirtmadıkça yahut senin hurmalardan, üzümlerden oluşan bir bahçen olup, aralarından şarıl şarıl ırmaklar akıtmadıkça yahut iddia ettiğin gibi, gökyüzünü üzerimize parça parça düşürmedikçe yahut Allah’ı ve melekleri karşımıza getirmedikçe yahut altından bir evin olmadıkça ya da göğşe çıkmadıkça sana asla inanmayacağız. Bize gökten okuyacağımız bir kitap indirmedikçe göğşe çıktığına da inanacak değiliz.” De ki: “Rabbimi tenzih ederim. Ben ancak rasûl olarak gönderilen bir beşerim.” (İsrâ 17/90-91-92-93) Bkz; Furkan 25/7-8; Hûd 11/12; Hicr 15/7.

²³² Hz. Peygamber Cebrâîl’i gerçek suretinde görünce bayılmıştı. Nebevi eğitime tabi bir kişi bu denli tesiri altında kalırken diğer insanların hali nice olurdu düşünmek gerekir.

²³³ Kurtubî, Cilt:8, s. 328.

²³⁴ Fahreddin er-Razî, Cilt:12, s. 170.

²³⁵ Şimşek, Cilt:3, s. 133.

²³⁶ Ateş, Cilt:3, s. 119.

- Aynı cinsten olan varlıklar birbirlerine meyillidir. Allah yarattıklarını en iyi bilendir.

- Melekler itaatle yükümlüdürler. İnsanoğlunun itaati meleklere nazaran yetersiz ve az kalabilir. Bir anlık gafletle itaatsizlik durumu melekler tarafından mazur sayılmayabilir.

- Nübüvvet kesb ile elde edilmez, çünkü Allah'ın iradesine bağlı bir lütuftur. Yarattığı en üstün varlığı elçisi olarak seçmesini sorgulayamayız. Allah lütfunu ister melek ister beşer olsun dilediğine verebilir.²³⁷

Ayette “*melek gönderilseydi iş bitirilmiş olurdu*” sözü ya aleni bir mucize görmelerinden dolayı ya da meleği görmenin korkusundan insanoğlunun hayatına son verileceği kastedilir.²³⁸

Ayette izah edildiği üzere:

*“Biz melekleri ancak hak ile indiririz. O zaman onlara mühlet verilmez.”*²³⁹

Aslında müşrikler melek elçi isterlerken Hz. Peygamber'i alaya almak için böyle bir istekte bulunmuşlardı. Biliyorlardı ki Hz. Peygamber onların kendi içinden çıkmış güvenilir ve doğru sözlü bir insandı. Ayrıca ataları İbrahim de bir insandı ve daha önceden melek bir elçi hiç gelmemişti. İşte kendilerinden yüce biri değil de Hz. Muhammed'in Peygamber olarak seçilmesi gururlarını incitiyordu. Bunu yediremiyorlardı kendilerine ve çareyi her türlü itirazı kullanmakta buluyorlardı.

Aşağıdaki farklı ayetleri açıklayıcı mahiyette ekliyoruz.

*“Onlar ancak kendilerine meleklerin gelmesini veya Rabbinin gelmesini yahut Rabbinin bazı alâmetlerinin gelmesini bekliyorlar. Rabbinin bazı alâmetleri geldiği gün, önceden inanmamış ya da imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye artık imanı bir fayda sağlamaz. De ki: Bekleyin, şüphesiz biz de beklemekteyiz!”*²⁴⁰

“Bize kavuşacaklarını ummayanlar, “Bize melekler indirilseydi yahut Rabbimizi görseydik ya!” dediler. And olsun, onlar kendi benliklerinde büyüklük

²³⁷ Fahreddin er-Razî, Cilt:12, s. 171.

²³⁸ Fahreddin er-Razî, Cilt:12, s. 171.

²³⁹ Hicr 15/8.

²⁴⁰ En'âm 6/158.

tasladılar ve büyük bir taşkınlık gösterdiler. Fakat melekleri görecekları gün, işte o gün suçlulara hiçbir müjde yoktur. “Eyyvah! Biz Allah’ın rahmetinden tamamen uzaklaştırılmışız” diyecekler.”²⁴¹

1.2.3.7. Azaptan Kurtuluş

فَيَأْتِيهِمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ (202) فَيَقُولُوا هَلْ نَحْنُ مُنْظَرُونَ (203) أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ

“Azap onlara öyle ansızın gelir ki, onlar hiç farkında olmazlar. O zaman: “Bize (iman etmemiz için) mühlet verilir mi acaba?” diyeceklerdir. (Hâlâ) bizim azabımızın çabucak gelmesini istiyorlar mı?”²⁴²

Dünya hayatında verilen onca nimet ve lütuf karşısında inkârcılar hayatlarını küfürle geçirmişlerdi. Nimeti verene şükür etmeden, yaşamlarını bahşeden Rablerine karşı nankörce tavırlar sergilemiş ve imandan uzak durmuşlardı. İnananlara yaptıkları zulüm, aşağılama ve düşmanlıkları da mü’minleri zor duruma düşürmüştü. İnkâr hırsları, sonunda gözlerini kör etmiş ve ebedi azaba müstahak olmuşlardı.

Kıyamet sahnelerinden birini anlatan ayet, mühlet isteyen inkârcıların sözlerine yer vermektedir.²⁴³ Azap onları en beklemedik anlarında yakaladığında feryat figan edecekler. Çünkü uyarıldıkları azap gelmiş, yalanladıkları her şey meğerse hakikat olduğunu görecekler. İçinde bulundukları gerçek onları çevrelemişken son bir kez kurtuluş için mühlet talep etmeleri nafil! İnkârcılar o gün sığınılacak yerin olmadığını bilecekler ancak bu sözü rahatlamak için söyleyeceklerdir.²⁴⁴

Müşriklerin azabı alaylı biçimde acele istemeleri, azapla yüzleştiklerinde gerçeği anlayıp pişmanlık denizinde boğulmalarını sağlayacaktı. Fakat o zaman geri dönüş asla olmayacak, son çırpınış fayda etmeyecektir.

İnkârcıların sorularına Kur’ân’ın cevabı şöyledir:

²⁴¹ Furkan 25/21-22.

²⁴² Şuarâ 26/202-203-204.

²⁴³ Diğer ayetler için Bkz; Mü’min 40/11; Şura 42/44.

²⁴⁴ Fahreddin er-Razî, Cilt:24, s. 170.

“Rablerinin huzurunda durduruldukları zaman onları bir görsen! Rableri onlara şöyle der: “Bu, bir gerçek değil midir?”. Onlar da: “Rabbimize yemin ederiz ki gerçektir” derler. Rableri de onlara: “Öyleyse inkârınız sebebiyle azabı tadın!” der.”²⁴⁵

“Biz, yakın bir azap ile sizi uyardık. O gün kişi önceden yaptıklarına bakacak ve inkârcı kişi: «Keşke toprak olsaydım!» diyecektir.”²⁴⁶

“(Onlara şöyle denilir) Bugün bir kere yok olmayı değil, birçok defa yok olmayı isteyin!”²⁴⁷

Kıyametin şiddetinden kâfirler büyük bir nedamet duygusuna kapılıp toprak olsaydım da bu yaptığım hatalarla yüzleşmeseydim diyecektir. Allah azizdir, intikam sahibidir.

1.2.3.8. İt‘am (Yedirme ve İçirme)

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالُوا الَّذَيْنَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْطَعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ

مُبِينٍ

“Onlara, “Allah’ın sizi rızıklandığı şeylerden Allah yolunda harcamın” denildiği zaman, inkâr edenler iman edenlere, “Allah’ın, dilemiş olsa kendilerini doyurabileceği kimselere mi yedireceğiz? Derler. Siz ancak apaçık bir sapıklık içindesiniz.”²⁴⁸

Allah’ın vermiş olduğu nimetler karşısında her mükellefin kendine ait birtakım ödevleri vardır. Bunlardan biri de infâktır. Allah yolunda hayır adına yapılan her şey infâk kapsamına girer. Kur’ân’ın indiği dönemde mü’minlerden bazı kimseler maişet hususunda sıkıntı yaşamaktayken inen bu ayet inkârcılardan oluşan bir grup kimsenin sözlerini aktarmaktadır. Elbette bu ayeti yalnızca indiği dönem çerçevesinde algılamak doğru değildir. Allah’ın verdiği rızıklardan infâkta bulunma emri geldiğinde birtakım kişiler “Allah’ın dilseydi yedireceği kimseleri biz mi doyuracağız” diyerek infâk

²⁴⁵ En’âm 6/30.

²⁴⁶ Nebe’ 78/40.

²⁴⁷ Furkan 25/14.

²⁴⁸ Yâsin 36/47.

emrine karşı çıkmışlardır. Bunun sebebi rızkın Allah’a ait olduğunu bilmeleri veya mü’minlerden duydukları Allah dilerse falancayı zengin kılar, aziz kılar gibi sözlerle işlerin Allah’ın dilemesine bağlı kılınması olabilir. Bu kişilerin kim oldukları hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte infâk emrinin Yahudilere, müşriklere ya da mü’minlere yönelik olduğuna dair farklı rivayetler mevcuttur.²⁴⁹ Ancak biz mi yedireceğiz kısmının inkâr edenler tarafından mü’minlere söylenildiği ayette belirtilmiştir. Bu ifade inkârcıların sadece akıllarının değil duygularının da kalmadığını göstermektedir. Nasihate yüz çevirip iyilik yapmamak için bahane uydurma yoluna girmektedirler.²⁵⁰ Hâlbuki yedirip içirmek cahiliye döneminde büyük bir erdem olarak kabul edilmektedir.²⁵¹ Bu kimseler inkâr etmekle kalmayıp iyiliklerden de uzaklaşmış nasipsiz kimseler olsa gerek ki biz buna binaen inkârcılardan bir grup zındık kimselerin söylemiş olduğu rivayeti esas almak istiyoruz.²⁵² Çünkü böyle kimselerle günümüzde de karşılaşmaktayız ve Kur’ân’ın evrensel olduğuna bir kez daha müşahade etmekteyiz. Cimrilik bir hastalıktır ve bu her dönemde olur. Mal biriktirip fakirlere yardım etmeyi malının eksilmesi olarak gören kişiler her zaman olmuştur. Fakat Allah kimilerini yoklukla kimilerini de çoklukla imtihan eder. Fakirlere sabır tavsiye edilmiş, zenginlere de infâk emri verilmiştir.

Ayetin son kısmı için inkârcıların mü’minlere söylemiş olabileceği rivayeti mevcuttur:

Hiz. Ebu Bekir yoksul Müslümanlara yemek yedirir, onları doyururdu. Bir gün Ebu Cehil ile karşılaşmasında ona:

“Ey Ebu Bekir, Allah’ın bu yoksulları doyurabileceğimi mi sanıyorsun” diye sordu.

Ebu Bekir: *“Evet”* cevabını verdi.

Ebu Cehil: *“O halde neden onları yedirip doyurmuyor?”* diye sordu.

Ebu Bekir: *“Allah bir kavmi fakirlikle diğer bir kavmi de zenginlikle imtihan etmiş; fakirlere sabretmeyi, zenginlere de yedirmeyi emretmiştir”* dedi.

²⁴⁹ Kurtubî, Cilt:17, ss. 456-457.

²⁵⁰ Mevdudî, Cilt:4, s. 527.

²⁵¹ Fahreddin er-Razî, Cilt:26, s. 84.

²⁵² Kurtubî, Cilt:17, s. 457.

Ebu Cehil: “*Vallahi ey Ebu Bekir, sen olsa olsa dalalet içindesin. Sen sanıyor musun ki Allah bunlara yedirmeye gücü yeterken yedirmemiş de sen onlara yediriyorsun?*” dedi ve bunun üzerine bu ayeti kerîme nazil oldu denilir.²⁵³

İnkârcıların sözü olarak kabul edersek; mü'minlerin infâkta bulunmalarına sapıklık olarak bakmaları, iyiliği unutmaları ve hayırlı işleri yanlış yol olarak görmeleri inkârlarının boyutunu gösterir. Taberî'nin (ö. 310/923) de tercih ettiği görüş bu şekildedir.²⁵⁴ Ancak farklı bir rivayete göre, Allah tarafından inkârcılara söylenildiğini esas alırsak, infâk etmeyi alaya almaları ve ketum tavırları eleştirilerek asıl yanlış yolda olanların kendileri oldukları söylenilmek istenmiştir.²⁵⁵ Biz Taberî'nin görüşüne katılıyoruz.

Ayete verilen cevabı eklersek daha anlaşılır olacaktır:

“İşte sizler, Allah yolunda sarfetmeye çağırılan kimselersiniz. Kiminiz cimrilik yapıyor ama cimrilik yapan bilsin ki, ancak kendine karşı cimrilik etmiş olur. Allah zengindir, siz ise fakirsiniz. Eğer O'ndan yüz çevirerseniz sizi ortadan kaldırır, sizin gibi olmayacak bir milleti yerinize getirir.”²⁵⁶

1.2.3.9. Ruh Hakkında

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا

“Sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki: “Ruh, Rabbimin emrindendir. Size pek az ilim verilmiştir.”²⁵⁷

Ruh bahsiyle ilgili farklı rivayetler ve ruhun mahiyeti hakkında farklı görüşler zikredilmiştir. Kimilerine göre soruyu soranın müşrikler, Yahudiler veya Müslümanlar olduğu söylenilmiştir. Önce rivayetlerden meşhur olanları aktaracağız:

Abdullah b. Mes'ud'dan (ö. 32/652-53) rivayet edildiğine göre: Rasûlullah ile birlikte Medine tarlalarında yürüyorduk. Allah Rasûlü bir hurma dalına yaslanmış

²⁵³ Çetiner, Cilt:2, s. 750.

²⁵⁴ Taberî, Cilt:19, s. 450.

²⁵⁵ İbn Kesir, Cilt:6, s. 580.

²⁵⁶ Muhammed 47/38.

²⁵⁷ İsrâ 17/85.

dururken Yahudilerden bir grup yanımıza uğradı. Birbirlerine: “*Şuna ruhu sorun*” dediler. Bir kısmı: “*Sizi bu soruyu sormaya iten nedir? Sakın karşınıza hoşunuza gitmeyecek bir şey çıkmazın!*” dedilerse de diğerleri yine “*soralım*” dediler ve içlerinden birisi kalkıp yanımıza geldi ve Hz. Peygamber’e ruhu sordu. Hz. Peygamber sustu (veya düşünür gibi başını yere eğdi), cevap vermedi. Ben anladım ki kendisine vahiy geliyor, kalktım yerimde dikildim ve ayakta durdum. Vahiy nazil olup bitince Allah Rasûlü: “*Sana ruhu soruyorlar...*” ayetini okudu. Bunun üzerine Yahudiler birbirlerine: “*Biz size sormayın demedik mi?*” dediler.²⁵⁸

Yine İbn Abbas’tan rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber’e ruhu sorarak ayetin nüzulüne sebep olanlar Yahudiler değil Kureyş müşrikleridir. Rivayet şöyledir: Kureyş müşrikleri Yahudilere: “*Bize bir şeyler verin de şu adama soralım*” dediler. Kureyş müşrikleri de gelip Hz. Peygamber’e ruhu sordular. Bunun üzerine Allah: “*Sana ruhu soruyorlar de ki: Ruh Rabbimin emrindendir ve size ilimden pek az bir şey verilmiştir*” ayetini indirdi.²⁵⁹

Yahudiler “*size ilimden pek az bir şey verilmiştir*” kısmını duyunca: “*Bize çok ilim, Tevrat verilmiştir. Kime Tevrat verilmişse elbette ona çok hayırlar verilmiştir*” dediler. Daha sonra “*De ki: "Rabbimin sözlerini yazmak için denizler mürekkep olsa ve bir o kadarını da katsak, Rabbimin sözleri tükenmeden denizler tükenirdi"*”²⁶⁰ ayeti nazil olmuştur.²⁶¹

Aslında böyle sormakla Hz. Peygamber’i zor duruma düşürmek istemişlerdir. Fakat Yahudiler Hz. Peygamber’in nübüvvetini ırkçılığa dayalı bir sebepten ötürü inkâr etmişlerdir. Müşrikler ise, gerçeği araştırmaksızın körü körüne taklidi devam ettirebilmek için kendi içlerinden çıkan Peygamber’i alaşağı edebilme uğruna yapmadıklarını bırakmamışlardır. Dolayısıyla müşrikler düşmanlıklarında Yahudileri geçmiştir. Buna dayanarak soruyu soranların müşrikler olduğu ihtimalini yüksek görmekteyiz. Yine de en doğrusunu Allah bilir.

Ruh ile ilgili kısım ise; ruhtan kastın vahiy meleği mi yoksa bedenın hayat kaynağı olan ruh mu ya da vahiy ürünü Kur’ân olup olmadığı da yine tartışılan ve

²⁵⁸ Kurtubî, Cilt:13, s. 166.

²⁵⁹ Vahidî, s. 325.

²⁶⁰ Kehf 18/109.

²⁶¹ Çetiner, Cilt:2, s. 574.

farklı görüşler ileri sürülen bir konudur. Kimilerine göre ruh, Allah'ın ordularından bir ordudur ya da meleklerden üstün yaratılışa sahip bir melektir veya on bir kanadı ve bin tane yüzü olan bir melektir.²⁶²

Ayeti siyak ve sibak çerçevesinde incelersek ruhtan maksat vahiy meleği Cebrâil'dir.²⁶³ Çünkü önceki ayetlerde, Hakk geldikten sonra batılın yok olması, Kur'an'ın şifa olması, sonrasında ise *"dileseydik vahyettiğimizi ortadan kaldırırdık"* denilmesi kastın vahiy sorumlusu meleği işaret etmektedir. Bilindiği üzere Cebrâil'i beşer harici suretiyle peygamberlerden başka kimse görmemiştir. Vahiy getiren bu meleğin mahiyetini merak etmeleri gayet tabii bir durumdur. *"Rabbimin emrindendir"* denilmesi Allah'ın emri doğrultusunda hareket etmesi ve yine O'nun emriyle vahiy getirmesine işarettir. Konuda netliğin sağlanamaması, Cebrâil'in insanüstü bir varlık olması sebebiyle algılanamamasıdır. Hakikatte de Cebrâil hakkında insana az bir bilgi verilmiştir. Allah kelamı olan vahyi getirmekle sorumlu olması, Cebrâil'in diğer meleklerden üstün bir konuma yükseltmesine vesile olabilir.

İnsan bedenine canlılık katan ruh olacağını söyleyen büyük bir kesim için ise, ruhun mahiyetinin bilin(e)meyişi ve hala tam olarak çözümlenememesi araştırmaya yönlendirmiştir diyebiliriz. Ruh üzerinde çokça söz söylenilmiş ve araştırma yapılmıştır. Beden ruh ilişkisi, ruhun cismaniyetinin varlığı, ruhun halleri gibi mevzular geçmişten günümüze kadar tartışılmıştır.²⁶⁴ Ayette kastedilen hayat kaynağı ruh olsa bile, insan yeterli ilim ve bilgiye sahip bir varlık değildir. İlk emri *"oku"* olması sebebiyle Müslümanlar, çalışmalar ve araştırmalar yapmıştır. Lâkin insan tam anlamıyla yetkin bir varlık olarak yaratılsaydı kendi başına tüm ilimlere vakıf olabilirdi. Allah'ın inayeti olmadıkça insanın bir bilgiye tam olarak ulaşması mümkün görünmemektedir. Bu konu itibariyle aynı şeyi düşünüyoruz ve bahsi geçen ayetin sonuna yer vermek istiyoruz: *"Size pek az bir ilim verilmiştir."*

1.2.3.10. Zülkarneyn

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْقَرْنَيْنِ قُلْ سَأَتْلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا

²⁶² Fahreddin er-Razî, Cilt:21, ss. 39-40.

²⁶³ Ateş, Cilt:5, s. 246; Şimşek, Cilt:3, s. 239.

²⁶⁴ Bkz; Fahreddin er-Razî, Cilt:21, ss. 44-45-46.

*“Bir de sana Zülkarneyn'den soruyorlar. De ki: Size ondan bir hatıra okuyacağım”*²⁶⁵

Geçmiş dönemde yaşamış ve Yahudiler için önem arz eden bir şahıs hakkında soru sorulmuştur. Yine kimin sorduğuyla ilgili olarak Müslümanlar, Yahudiler veya müşrikler olduğu tefsir kitaplarında geçer.²⁶⁶

Rivayet edildiğine göre: Yahudiler, Kureyş’e şöyle demiştir: *“Muhammed’e şu üç şeyi sorun eğer size cevabını verir, üçüncüsünde susarsa bilin ki o peygamberdir; Ashab-ı Kehf’i, Zülkarneyn’i ve ruhu sorun.”*

Onlar da Hz. Peygamber’den bu üç şeyi sordular.²⁶⁷

Hz. Peygamber, *“size bunları yarın cevaplayayım”* buyurdu.

Bunun üzerine vahiy kırk gün kadar kesildi. Daha sonra vahiy yeniden başladı ve Allah, *“Hiçbir şey hakkında sakın “yarın şunu yapacağım” deme! Ancak, “Allah dilerse yapacağım” de. Unuttuğun zaman Rabbini an ve “Umarım Rabbim beni, bundan daha doğru olana ulaştırır” de.”*²⁶⁸ ayetini indirdi. Daha sonra Hz. Peygamber, onlara Ashab-ı Kehf ve Zülkarneyn kıssalarını anlattı.²⁶⁹

Müşriklerin Hz. Peygamber’e Zülkarneyn’i sormaları daha önce bu hadiseyi duymuş olduklarını gösterir. Zira daha önce hiç duyulmayan bir konu hakkında soru sorulmaz. Soranlar hikâyeyi duymuş fakat Hz. Peygamber’in konuya dair neler aktaracağını öğrenmek için ya da bilip bilemeyeceğini kontrol etmek için sormuş olabilirler.²⁷⁰ Görüşümüze göre, Hz. Peygamber’e herkesin cevaplayamayacağı soruları sorarak onu zor duruma düşürmek ve alay konusu haline getirerek nübüvvetini kolayca inkâr etmek istenmektedir.

Zülkarneyn’in kim olduğu ve nerede yaşadığına dair çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Ancak bunların pek bir önemi yoktur. Mekân ve zamana takılı kalmanın faydası olmayacağı gibi asıl olanın bize neden anlatıldığıdır. Bizim bu hadiseden çıkarmamız gereken dersler ve öğütler ilgilenmemiz gereken noktalardır. Çoğu

²⁶⁵ Kehf 18/83.

²⁶⁶ Bkz; Beydavî, Cilt:3, s. 291; Ateş, Cilt:5, s. 321.

²⁶⁷ Vahidî, s. 325.

²⁶⁸ Kehf 18/23-24.

²⁶⁹ Fahreddin er-Razî, Cilt:21, s. 37.

²⁷⁰ Ateş, Cilt:5, s. 321.

müfessirlere göre Zülkarneyn adil bir hükümdardır.²⁷¹ Ye’cüc ve Me’cüc diye anılan saldırgan bir kavimden şikâyet eden bir halka, istekleri üzerine sağlam bir set inşa etmesiyle bilinir. Âlimlerin bir kısmının görüşüne göre Zülkarneyn Allah’ın yeryüzüne hâkim kıldığı sâlih bir kimseydi.²⁷² İsminin ise neden bu şekilde anılmış olabileceği üzerinde rivayetlerden birkaçına yer vermek istiyoruz.²⁷³ Rivayetler içerisinde en meşhur olanlar;

- Alnının sağ tarafından (karninden) Allah’a itaat yolundayken vurulmuş ve böylece ölmüş, ardından Allah onu tekrar diriltmiştir. Daha sonra alnının sol tarafından (karninden) yine vurulmuş ve Allah’ın tekrar diriltmiş olduğu salih bir kimse olarak Zülkarneyn ismini almıştır.

- Onun başının iki yanı da bakırdandır denilmiş ve bu ismi öyle almıştır.
- Başının iki yanında boynuza benzer iki şey olması sebebiyle bu ismi almıştır.

- Hayatı boyunca iki karn (nesil) insan gelip geçtiği için Zülkarneyn (iki karn sahibi) adını almıştır.

- Hz. Peygamber’in “O dünyanın iki karnını yani doğusunu ve batısını dolaştığı için bu ismi almıştır” dediği rivayet edilmiştir.

- İki saç örüğü olduğu için bu adı almıştır.
- Hem doğuya hem de batıya hükmettiği için bu ismi almıştır.
- Akranlarını adeta boynuzlayıp (yendiği için) cesur insanlara koç denildiği gibi; Zülkarneyn de cesaretinden dolayı böyle lakaplandırılmış olabilir.

Zülkarneyn’in kimliği ile ilgili rivayetlerden birçoğu abartılı ve İsrail’i kaynaklardan gelmektedir. Ye’cüc ve Me’cüc kavminin aslen kim olduğu da yine bu rivayetler arasından çıkarıma dayalı olarak yapılmaya çalışılır.²⁷⁴ Dolayısıyla kesin bir bilgi elimizde mevcut değildir. Bu şekilde gereksiz ayrıntılara dalmak Kur’ân’ın ana hedefinden uzaklaşmak demektir. Kur’ân’a göre Zülkarneyn kıssasından, Allah’ın lütfu karşısında dünyalığın basit kalması ve hikmetli iş yapma sonucuna varılabilir.

²⁷¹ Ateş, Cilt:5, s. 321.

²⁷² Fahreddin er-Razî, Cilt:21, ss. 164-165.

²⁷³ Kurtubî, Cilt:13, ss. 366-367; Beydavî, Cilt:3, s. 291; Fahreddin er-Razî, Cilt:21, ss. 165-166

²⁷⁴ Ateş, Cilt:5, ss. 324-332.

Netice olarak Zülkarneyn'in Hz. Peygamber'e sorulması, vahiy alıp almadığını ya da kendi heva ve hevesinden mi bu şeyleri uyduruyor diye imtihan etmek istemelerinden gelmiştir.

1.2.3.11. Dağların Durumu

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا

*"Sana dağlardan soruyorlar. De ki: "Rabbim onları ufalayıp savuracak!"*²⁷⁵

Rivayete göre Kureyş müşrikleri Hz. Peygamber'le alay etmek üzere: *"Ey Muhammed, Rabb'in bu dağları kıyamet günü nasıl yapacak?"* diye sordular. İşte ayet-i kerîm'e bu hadise sonrasında nazil olmuştur.²⁷⁶

Müşrikler her fırsatlarını Hz. Muhammed'in söylediklerini çürütmek için harcamış, dağların durumunu sormaları da bu sebeple olmuştur. Çünkü dağlar, bulunduğu bölgede sağlam yapılar olarak görünmesi bakımından müşrikleri soru sormaya yönlendirmiş olabilir. Böylesine güçlü yapılar nasıl yok olacak diye içten içe düşünüp Hz. Peygamber'le alay etmek istemişlerdir. Kıyamet günü her şeyin yok olması onlara kabul edilebilir gelmiyor olsa gerek ki böylesine anlamsız bir soruyu sormuşlardır. Çünkü dağlar sabit görünümlü ve kimsenin yerinden hareket ettiremeyeceği kadar sağlamdır. "Bu yapıları kim yıkacakmış görelim" anlayışıyla yaklaşmışlardır.

Allah ayet-i kerimesinde dağlardan eser kalmayacağını belirtmiş ve ufalanıp savrulacağını söylemiştir.

Sonraki ayetlerde dağların yerinin dümdüz bitkisiz haline geleceği vurgulanmıştır. Yine kâinatın yavaşça noksanlaşması olsun veya olmasın ancak Allah'ın iradesine bağlı kılınması, müşriklerin alaylarına cevap niteliğinde verilmiştir.

²⁷⁵ Tâ-hâ 20/105.

²⁷⁶ Çetiner, Cilt:2, s. 599.

1.2.4. Münâfıklar Tarafından Sorulan Sorular

Münâfıkları tanımlamadan önce kelimenin kökenine inmek istiyoruz. “N-f-k” bir yeri yarıp geçen yol, tünel veya ırmak demektir.²⁷⁷ Bu kelimedden hareketle “tarla faresi yuvası” tabiri tanımlarda geçmektedir. Çünkü tarla faresi bir delikten kafasını gösterir, düşmanları onu ilk delikte beklerken o öbür delikten çıkar.²⁷⁸ Tarla faresine benzetilen münâfıkların inanç bakımından hep bir kaçış yolu vardır. Biri olmazsa diğer yoldan mutlaka kaçışını sağlar. Adeta yer altından gizli²⁷⁹ kapaklı işler çevirip kimseye görünmeden ve bildirmeden amacına ulaşmak, münâfıkların bilinen ve benzetilen özelliklerindendir.²⁸⁰ Terim anlamı olarak “nifak”; iman ettiğini dil ile söyleyip, küfrü kalpte gizlemektir. Dışından inanmış gibi görünüp, içinden inkâr etmektir.²⁸¹ Böyle kimseye “münâfık” denir.²⁸²

Münâfıklar İslam toplumunda Müslüman kapsamında kabul edilir. Münâfıkların özellikleri ve davranışları gerek Kur’ân’da gerekse hadislerde olumlu ve övülecek vaziyette olmamıştır. Bilakis Allah, Rasûlünü ve inananları münâfıklara karşı uyarmaktaydı.²⁸³ İslam toplumu içinde fitne çıkarma çalışmaları²⁸⁴, mü’minlerin uyanık olmaları açısından önemlidir. Kalpleri ile dillerinde ikilemde kalan münâfıklar, mü’minlerle birlikteyken sizinleyiz diyorlar, inkârcılarla baş başa kaldıklarında farklı tavır sergiliyorlardı.²⁸⁵ Bu durumları münâfıkların menfaat düşkünü kimseler olmasıyla açıklanabilir. Mü’minlerden korktukları²⁸⁶ için onlara karşı emin olabilmek adına aynı yolun yolcusuyuz imajını sergilemekteydiler.²⁸⁷ Münâfıkların Müslümanlığı tam olarak yüklenmeye güçlerinin yetmemesi kalplerindeki bir hastalık

²⁷⁷ Rağıb el-İsfahânî, s. 1079.

²⁷⁸ İbn Manzur, Cilt:10, s. 359; Firuzâbadî, Cilt:5, s. 105.

²⁷⁹ Bkz. “Hâlâ (o münâfıklar) bilmediler mi ki, Allah, onların gizledikleri sırları da bilir, fısıltılarını da bilir. Allah, bütün gaypleri kemâliyle bilendir.” (Tevbe 9/78)

²⁸⁰ Hamdi İşcan, **Kur’ân’a Göre Münâfıkların Özellikleri**, Işık Yayınları, İstanbul, 2003, s. 15.

²⁸¹ İbn Manzur, Cilt:10, s. 359; Ahmet Sezikli, “Münâfık”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2006, Cilt:31, ss. 568-569; Ahmet Sezikli, “Münâfık”, **Şamil İslam Ansiklopedisi**, Cilt:6, ss. 58-59.

²⁸² Cürcânî, s. 240.

²⁸³ Nisâ 4/142-143-144.

²⁸⁴ Tevbe 9/ 47-48-49.

²⁸⁵ Bakara 2/14.

²⁸⁶ Tevbe 9/56.

²⁸⁷ Maide 5/53.

sebebiyledir.²⁸⁸ Elmalılı (ö. 1942) bunu şöyle açıklar: “Yaradılıştaki kalp sağlamdır ancak münâfıklardaki maraz, bedeni sağlam olmakla beraber alışkanlığından döndürüp dengesini bozan ve görevini istenilen şekilde yapmamasına sebep olan aksama durumudur. Bu maddi şeylerde kullanıldığı gibi manevi bakımdan da kullanılır. Sıhhat esastır, hastalık sonradan gelir. Yaradılıştaki kalpleri sağlamken münâfıklar kalbin sıhhatini muhafaza edememişler ve kalplerinde büyük bir hastalık ârız olmuştur. Bu hastalık, müfessirlerin en çok üzerindeki durdukları; inançsızlık hastalığı, şek, şüphe, kuşku hastalığı özetle şüphe ve nifak hastalığıdır. Bu maraz kimin başına gelmişse Allah’tan şüphe eder²⁸⁹ ve hak tanımaz hale gelir. Allah’ın “onda şüphe yoktur” buyurduğu kitabından şüphe eder.²⁹⁰ Allah’ın peygamberinden şüphe eder.²⁹¹ Allah’ın ihlaslı kullarından ve fiillerinden şüphe eder.²⁹² Yeri gelir kendinden bile şüphe eder. Ancak benliğine son derece bağlıdır. Her şeyden şüphe eder de zevkinden, keyfinden, şehvetinden şüphe etmez, öylesine tutkundur. Hayır mı şer mi diye bakmaz. Zikri, fikri kendiyle doludur. Münâfık, ilmî şüphe içinde benlik derdiyle dertlenmiş, kibir, mevki hırsı ve baş olma sevdasıyla sarmalanmıştır. Bunun için imansızken kendini imanlı zanneder. Aldatmayı hile yapmayı, entrika çevirmeyi üstünlük ve başarı sayar. Mü’min ile mü’min, kâfir ile kâfir olur. Bütün bunları ne zorunlulukla yaptığını düşünmez. Münâfıklar dünya nimetinde boğulsa dahi iğneli beşikte yaşıyor gibi rahatsız hissederekler. Şüphe ve ara bozma hastalığı kalplerine böylesine nüfuz etmiştir. Hastalığı tedavi etmek için hak dine sarılmayı akıl edemezler, daima kuşku duyarlar.”²⁹³

Menfaat düşkünü münâfıkların kitap ehlinde inkârcılarla ortak olduklarına dair sözleri ise kuru yalandan ibarettir. Çünkü ölümden ve savaştan öylesine korkarlar ki ardına bile bakmadan savaş meydanından uzaklaşırlar. Ne kimseyle müttefikler ne de başkaları onlarla müttefik olmayı ister.

“Münâfıkların, kitap ehlinde inkâr eden dostlarına: Eğer siz yurdunuzdan çıkarılırsanız, mutlaka biz de sizinle beraber çıkarız; sizin aleyhinizde kimseye asla

²⁸⁸ Bkz. “(Münâfıkların) kalplerinde hastalık vardır. Allah da onların hastalığını arttırmıştır. Yalan söylemelerine karşılık onlara elem verici bir azap vardır.” (Bakara 2/10)

²⁸⁹ Tevbe 9/45.

²⁹⁰ Nisâ 4/82.

²⁹¹ Ahzâb 33/12.

²⁹² Bakara 2/13.

²⁹³ Yazır, Cilt:1, ss. 255-256.

uymayız. Eğer savaşa tutuşursanız, mutlaka yardım ederiz, dediklerini görmedin mi? Allah, onların yalancı olduklarına şahitlik eder.”²⁹⁴

1.2.4.1. İman

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ ءَامِنُوا كَمَا ءَامَنَ النَّاسُ قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا ءَامَنَ السُّفَهَاءُ ۚ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَكِن لَّا يَعْلَمُونَ

“Onlara: “İnsanların (Müslümanların) inandığı gibi inanın.” denilince, “Biz de o beyinsizlerin inandığı gibi mi inanacağız?” derler. İyi bilin ki, asıl beyinsiz kendileridir fakat bilmezler.”²⁹⁵

Münâfıkların iman konusunda eksik ve samimiyetsiz olduğunu ispat eden bu ayet, gerçek anlamda imana davet edildiğinde müşriklerin kibirle yaklaştığını ve kendilerini farklı bir konumda görerek alaycı sözler sarf ettiklerine işaret eder.

Sefih kelimesi; “cahil, kıt görüşlü, fayda ve zararını düşünemeyen kimseler” demektir.²⁹⁶ “Onlara” diye bahsedilen münâfıklardır. “Beyinsiz” diye kastedilen ise (haşa) Hz. Muhammed ve ashabıdır.²⁹⁷

Düşük akıllılar demelerinin sebebi, mü’minleri küçük görüp kendilerini onlardan üstün sandıkları içindir. Münâfıklar, Müslümanları “*sefih*” olarak adlandırmışlardır. Çünkü münâfıkların çoğu soylu ve makam sahibi kimselerden oluşurken, mü’minlerin birçoğu fakir kimselerdi. Münâfıklara göre Hz. Muhammed’in ardına düştüğü şey hakikat değildi, esası olmayan bir heves uğruna çabalıyordu. Aslı olmayan bir şeyi de ancak akılsız kimseler kabul edebilirdi. Bundan dolayı münâfıklar mü’minleri akılsız kimseler olarak isimlendirmişlerdir.²⁹⁸ Onlara göre doğruluk ve hak için bütün ülkeyi kendilerine düşman etmek sadece aptallıktı. Haklıya ve haksıza aldırmaksızın kendi çıkarlarını düşünerek hareket etmek onlara göre asıl faziletli davranıştı.²⁹⁹ Fakat hakikatte asıl kendileri akılsızca inkâr edip infâk faaliyetleriyle uğraşmaktaydılar. Allah, aynı ayette bu lakabın iadesini kendilerine yapmış ve Hz.

²⁹⁴ Haşr 59/11.

²⁹⁵ Bakara 2/13.

²⁹⁶ Taberî, Tefsir, Cilt:1, s. 302.

²⁹⁷ Kurtubî, Cilt:1, s. 311; İbn Kesir, Cilt:1, s. 182.

²⁹⁸ Fahreddin er-Razî, Cilt:2, s. 75.

²⁹⁹ Mevdudî, Cilt:1, s. 42.

Muhammed'in kendi hevasından konuşmayan, ancak Rabbinin emirlerini ileten elçi olduğunu fakat onların bunu bilemediklerini ifade etmiştir.

Siyak sibak çerçevesinde ayet incelendiğinde münâfıkların gerçek yüzü gözler önüne serilmiştir. Münâfıkların, iman edenlerle karşılaştıklarında iman ettiklerini söylemeleri, yine şeytanlarıyla bir arada olunca sizinleyiz onlarla sadece alay etmekteyiz demeleri münâfıklığın boyutunu göstermektedir. İki farklı yüzü olan münâfıklar, durum ve olaya binaen bukalemun gibi renk değiştirerek etrafındakilerini kandırabildikleri yanılgısına düşmüşlerdir. Hem bu dünyalarını hem de ahiretlerini, çalı çırpının yanması gibi bir anda yok etmektedirler. Onlar iman edenlerle alay ettiklerini söylerken kendileri alay konusu olmaktadır.³⁰⁰

Münâfıklar kendilerine kötülük ettiklerini bilememiş, asıl sefih kelimesine kendileri layık olmuşlardı. Zira din konusunda ve itikatta zayıf kimseler olmuş, Allah'ın emir ve yasaklarını hafife almışlardır. Rablerine karşı takva ve itaat içerisinde bulunan mü'minler akıllarını kullanarak hem dünyalarını hem de ahiretlerini düşünmüşken sefih olmakla nasıl bağdaştırılabilirler? Sefih münâfıklar emir ve yasakları düşünmeden keyfe keder davranışlar göstererek azabı hak etmişlerdir.³⁰¹ Çünkü insan kendisine zararı olan şeylerden korunur, önlem almaya çalışır. Bilgisizce başıboş bir hayat insanoğluna yakışan değildir. Yaratıcısının verdiği nimetleri ve kendisinden istediklerini düşünerek hareket eden insan aklını kullanan kimsedir.

وَإِذَا مَا أَنْزَلْتُ سُورَةً مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَكُنْمْ زَادَتْهُ هُدًى ۖ إِمْنَا ۖ فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِمْنَا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ

*“Herhangi bir sûre indirildiğinde, içlerinden, (alaylı bir şekilde) “Bu hanginizin imanını artırdı?” diyenler olur. İman etmiş olanlara gelince, inen sûre onların imanını artırmıştır. Onlar bunu birbirlerine müjdelerler.”*³⁰²

Yine başka bir ayette münâfıkların gösterdiği davranışlara örnek verilmiş ve yaptıkları yerilmiştir. Bir sûre indikçe küçümser bir ifadeyle: “Bu hanginizin imanını

³⁰⁰ “İman edenlerle karşılaştıkları zaman, “İnandık” derler. Fakat şeytanlarıyla (münâfık dostlarıyla) yalnız kaldıkları zaman, “Şüphesiz, biz sizinle beraberiz. Biz ancak onlarla alay ediyoruz” derler. Allah da kendileriyle alay eder ve azgınlıklarında onlara mühlet verir; böylece onlar bir müddet başıboş dolaşırlar.” (Bakara 2/14-15)

³⁰¹ Taberî, Tefsir, Cilt:1, s. 304.

³⁰² Tevbe 9/124.

arttırdı” diyerek Allah kelamını alay konusu haline getirmişlerdir.³⁰³ Onların bu sözü nitelik ve nicelik bakımından inkâr anlamına işaret ettiği gibi imanı topyekûn inkâr etme anlamını da kapsıyor. Bu münasebetle münâfıklar imanının artmasını hiç yokmuş gibi lanse etmek için etraflarını böyle sözlerle işgal etmeye çalışmışlardı.³⁰⁴ Bir görüşe göre bu sözü kendi aralarında nifaklarını arttırmak için söylemişlerdir. Diğer görüşe göre ise mü'minlerle alay etmek için böyle demişlerdir.³⁰⁵ Ancak ayetin devamı mü'minleri müjdelediği gibi kâfirler için de azabı haber vermektedir. Kim hangi hal üzereyse onun ziyadeleşeceği, inananların imanlarının artacağı, inkârcıların ise kalplerinin katılaşacağı söylenilmek istenilmiştir.³⁰⁶ Münâfıklar yaptıklarıyla ancak kendilerini kandırmaktaydılar. Onlar yalnızca hüsrân içerisindeydiler. Allah Teâlâ başka bir ayetinde münâfıkları bize tasvir etmiş ve yaptıklarının karşılığının büyük bir azap olacağını bildirmiştir.

*“İnsanlardan bazıları da vardır ki, inanmadıkları halde “Allah'a ve ahiret gününe inandık” derler. Bunlar Allah'ı ve mü'minleri aldatmaya çalışırlar. Oysa sadece kendilerini aldatırlar da farkında değillerdir. Onların kalplerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalığını çoğaltmıştır. Söylemekte oldukları yalanlar sebebiyle de onlar için elim bir azap vardır.”*³⁰⁷

İmanın salt sözcüklerle olmadığını, yalan yere iman ettik demeyele hakiki imana erilmeyeceği bilinen bir gerçektir. Anlıyoruz ki münâfıklar sözde iman ettikleri Rablerini tanınamışlar. Ancak Allah hesap günü adaletiyle tecelli ettiğinde kalpleri imanla dolup taşan kullarını bilecek, inanmadıkları halde menfaatleri için iman ettik diyenleri azabıyla karşılayacaktır.

1.2.4.2. Kur'ân

وَإِذَا مَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ نَّظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ هَلْ يَرَوْكُمْ مِنْ أَحَدٍ ثُمَّ أَنْصَرَفُوا ۗ صَرَفَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ

³⁰³ Ateş, Cilt:4, s. 159.

³⁰⁴ Yazır, Cilt:4, s. 474.

³⁰⁵ Fahreddin er-Razî, Cilt:16, s. 236.

³⁰⁶ Fahreddin er-Razî, Cilt:16, ss. 236-237.

³⁰⁷ Bakara 2/8-9-10.

*“(Aleyhlerinde) bir sûre indirildiği zaman, (göz kırpıp alay ederek) birbirlerine bakar (ve): (Çevreden) sizi birisi görüyor mu? diye sorarlar, sonra da (sıvışıp) giderler. Anlamayan bir kavim oldukları için Allah onların kalplerini (imandan) çevirmiştir.”*³⁰⁸

Münâfıklar yine kendileriyle ilgili bir vahiy indiğinde endişeye kapılır ve oradan uzaklaşmak isterler. Rezilliklerini açıkça ortaya koyan ayetler karşısında daha fazla küçük düşmemek için kaş göz işareti yaparak kimse görmeden sıvışmaya çalışırlar.³⁰⁹ Kimileri Kur’ân’ın yüceliğini hafife almak ve eleştirmek için kaş göz işaretleriyle tenkit etmekteydi. Bu tavırları inkârlarının şiddetini ve nefretini göstermektedir. Ya biri gördüyse diye kendilerine gelecek bir sözden korkuyor, Kur’ân’ın etkisinde kalmadıkları imajını sergilemeye çalışıyorlardı.³¹⁰ Çünkü Kur’ân, onların da dikkatlerini celb ediyordu. Keza kendilerini ilgilendiren sûrelere dikkat kesilmeleri iç yüzlerinin meydana çıkması sebebiyledir. Münâfıklar gerçeği anlamaktan yoksun bir topluluk oldukları için ayetler üzerinde düşünmemektedirler. Düşünüp ders almayı istemediklerinden Allah kalplerini hidayetten dalaletle yönlendirmiştir. Onların murad ettikleri şey iman değil, türlü ihanetlerle işlerini yoluna koymaktır. Hal böyleyken iman kalplerine zorla mı yerleştirilmeli? Bilakis Allah dileyene dilediğini kolaylaştırmaktadır.

*“Onlara: “Allah’ın indirdiğine ve Peygambere gelin” dendiği zaman, münâfıkların senden büsbütün uzaklaştıklarını görürsün.”*³¹¹

Münâfıklar Kur’ân ayetleriyle alay ederken aynı zamanda iman ettiklerini söylerler. Allah’ın hükmünü uygulamaya gelince yüz çevirirler. Oysaki toplum içinde fitne ve fesadı yayarak beğenmedikleri emirleri eleştirmekten geri durmamışlardı. Münâfıkûn sûresi onların iç yüzlerini ortaya döken ayetler içermektedir.³¹²

³⁰⁸ Tevbe 9/127.

³⁰⁹ Yazır, Cilt:4, s. 475.

³¹⁰ Fahreddin er-Razî, Cilt:16, ss. 239-240.

³¹¹ Nisâ 4/61.

³¹² Bkz: “Bu, onların önce (dilleriyle) inandıklarını söylemeleri, sonra da (kalpleriyle) inkâr etmelerindendir. Bu sebeple kalplerinin üzerine mühür vuruldu. Artık onlar (gerçeği) anlamazlar. Onları gördüğün zaman kalıpları hoşuna gider. Konuşurlarsa sözlerine kulak verirsin. Onlar sanki elbise giydirilmiş kereste gibidirler. Her kuvvetli sesi kendi aleyhlerine sanırlar. Onlar düşmandır, onlardan sakın! Allah onları kahretsin! Nasıl da (haktan) çevriliyorlar!” (Münâfıkûn 63/3-4)

1.2.4.3. Hz. Peygamber Hakkında

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ حَتَّىٰ إِذَا خَرَجُوا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوا لِلَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ آنِفًا ؕ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ

*“Ey Muhammed! Onlardan seni dinlemeye gelenler de var. Senin yanından çıktıkları zaman kendilerine ilim verilen kimselere alay yoluyla: "O demin ne söyledi?" diye sorarlar. İşte onlar Allah'ın kalplerini mühürlediği kimselerdir. Onlar sadece kendi heva ve heveslerine uyarlar.”*³¹³

Cuma günleri hutbe sırasında Hz. Peygamber'i dinlemeye gelenlerden münâfık kimseler de vardı. Bunlar Abdullah b. Übeyy b. Selül (ö. 9/631), Rifaa b. et-Tabut, Zeyd b. es-Salit, Halis b. Amr ve Malik b. Duşşum gibi kimselerdi. Hutbe ilkâ edilirken ne vakit münâfıklardan bahsedilsin Hz. Peygamber'den yüz çevirirler ve dışarı çıkarlardı.³¹⁴

Münâfıklar, mü'minler gibi Hz. Peygamber'in sözlerini dinlemek için huzuruna gelmekteydi. Mü'minler Hz. Peygamber'in sözlerini hem dinleyip hem bellemekteydi, münâfıklar ise dinleyip geçmekteydiler.³¹⁵ Rivayete göre mü'minler ve münâfıklar Hz. Peygamber'in meclisinde katılıp onu dinlemekteydi. Mü'minler söylenenleri iyi kavramaya çalışır, münâfıklar ise önemsemeyip sadece dinlemekle yetinmekteydi. Küfürleri anlamalarına engel oluyordu. Anlayıştan yoksun münâfıklar meclisten çıkınca da: *“Muhammed ne demişti”* diye ilim verilen kimselere alaylı sormaktadırlar.³¹⁶ Bu Hz. Peygamber'i can-ı gönülden dinlemediklerine kanıttır.

Münâfıklar, Hz. Peygamber'in meclisine Müslüman kimliğiyle giriyordu. Oysaki kalpleri imanla değil küfür ile sarılıydı. Bu sebeple kalplerine Allah mühür vurmuştur.³¹⁷ Hevasını kendine ilah edinen kimse, hidayete gözlerini yuman kimse gibidir. Zaten gerçekte dinlemiyorlar, dinliyormuş görünümü veriyorlardı. Hakiki mü'min çıkınca unutmaz, belleyip içselleştirmek niyetiyle ilim meclisine katılır.

³¹³ Muhammed 47/16.

³¹⁴ Kurtubî, Cilt:19, s. 262.

³¹⁵ Ateş, Cilt:8, s. 426.

³¹⁶ Taberî, Tefsir, Cilt:21, ss. 203-204; İbn Kesir, Cilt:7, s. 315; Mevdudî, Cilt:5, s. 358; Çetiner, Cilt:2, s. 804.

³¹⁷ Şimşek, Cilt:4, s. 542.

Yine başka bir ayette Allah:

ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُم مِّن بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَغْشَى طَائِفَةً مِّنْكُمْ وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ
الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَل لَّنَا مِنَ الْأَمْرِ مِن شَيْءٍ قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ يُخَفُونَ فِي أَنفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ
شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هَاهُنَا قُل لَّوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحَّصَ مَا فِي
قُلُوبِكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

“...Allah'a karşı, cahiliyet zannı gibi, hakka aykırı bir zan besliyorlar ve "Bu işten bize ne?" diyorlardı. De ki: "Bütün iş Allah'ındır". Onlar sana açıklamayacaklarını içlerinde saklıyorlar (ve) diyorlar ki: "Bize bu işten bir şey olsaydı burada öldürülmezdik". Onlara şöyle söyle: "Eğer siz evlerinizde olsaydınız bile, üzerlerine öldürülmesi yazılmış olanlar yine muhakkak yatacakları (öldürülecekleri) yerlere çıkıp gidecekti. Allah (bunu) göğüslerinizin içindekini denemek ve yüreklerinizdekini temizlemek için yaptı. Allah göğüslerin içinde olanı bilir.”³¹⁸ buyurarak münâfıklardan haber vermektedir.

Ayet hakkındaki bir rivayete göre Hz. Zübeyr (ö. 36/ 656) şöyle anlatıyor: Uhud günü, korku şiddetlendiğinde Rasûlullah ile birlikte kendimi görüyordum ki Allah üzerimize bir uyku göndermiş, içimizden çenesi göğsüne düşmeyen kalmamıştı. Allah’a yemin ederim ki Muttalib İbn Kuşeyr’in sözünü işitiyorum ama işittiğim sanki bir rüya gibiydi. Onun: “Bu işten bize bir şey olsaydı burada öldürülmezdik” dediğini duydum ve bu sözü ondan ezberledim. Sonra bunun hakkında Allah Teâlâ: “Onlar sana açıklamayacaklarını içlerinde saklıyorlar (ve) diyorlar ki: "Bize bu işten bir şey olsaydı burada öldürülmezdik” ayetini indirdi.³¹⁹

Uhud günü münâfıklar Hz. Muhammed’in nübüvveti hususunda şüpheye düşmüş savaşa katıldıkları için adeta pişmanlık duymuşlardı. Savaşa katılma nedenleri ganimet elde etmek içindi. Öylesine korkak kimselerdi ki zorluk anında hemen feryat figan etmekteydiler. Çünkü canları tehlikeye girmişti. Öldürülme korkusu kalplerini titretiyordu.³²⁰ Allah, Uhud savaşı sırasında sınamak için Müslümanlara bir uyku hali vermişti. Böylelikle imanı sağlam olan, imanı zayıf kimselerden ayırt edilecek ve zayıf

³¹⁸ Âl-i İmrân 3/154.

³¹⁹ Çetiner, Cilt:1, s. 175.

³²⁰ Taberî, Tefsir, Cilt:6, ss. 164-165; Fahreddin er-Razî, Cilt:9, ss. 45-46; İbn Kesir, Cilt:2, s. 145.

kimselerin gerçek yüzleri ortaya çıkacaktı. Mü'minler emniyet duygusuyla uyku haline girerken münâfıklar dehşetli bir korkuyla sarsılmışlardı ve: *"Bu işten bizim payımız yok, boş yere ölüp gideceğiz"* demek istiyorlardı. Allah yolunda çarpışmanın bilincine varamayan münâfıkların bu sözleri inkâr anlamı taşımaktaydı.³²¹ İşte münâfıklar Hz. Muhammed'in nübüvvetini ve İslam'ı tenkit etmek için nifak tohumlarını kalplere yerleştirmeye çalışıyorlardı. Bu iş onlara kalsa savaşa çıkılmayacaktı.³²² Ancak Allah, ecelin kişiyi nereye giderse bulacağını söylemiş ve inananların kalplerini sınamak için bu hadisenin başlarından geçtiğini bildirmiştir.

1.2.4.4. İki Yüzlü Olmaları

الَّذِينَ يَرَبُّونَ بِكُمْ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَعِذْ بِاللَّهِ عَلَيْهِمْ
وَعَنْتُكُمْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۚ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ ۚ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا

*"Onlar sizi gözetleyip dururlar. Eğer Allah tarafından size bir zafer nasip olursa: "Biz sizinle beraber değil miydik?" derler. Şayet kâfirlerin zaferden bir payı olursa: (Bu defa da onlara): "Size üstünlük sağlayarak sizi mü'minlerden korumadık mı?" derler. Allah, kıyamet gününde aranızda hükmünü verecektir. Allah, mü'minlerin aleyhine kâfirlere hiçbir yol vermeyecektir."*³²³

Münâfıklar menfaatleri söz konusu olunca ikili oynayarak kendilerini güvende tutmaya çalışmışlardır. Mü'minlerle birlikteyken onlardan olduklarını göstermeye çalışıp kâfirlerle birlikteyken de asıl onlarla ortak olduklarını söylemişlerdir.

Allah yukarıdaki ayetinde mü'minleri münâfıkların şerli işlerinden sakındırmak için ikiyüzlülüklerini ortaya çıkarmıştır. Ayetin nüzul sebebinde genel ifade kullanılmış ve münâfıkların davranışlarının bu yönde olduğu açıklanmıştır. Mukatil (ö. 150/767), buna biraz daha açıklık getirme sadedinde münâfıkların sözlerinin bu ayette hikâye edildiğine işaret eder.³²⁴

³²¹ Kurtubî, Cilt:5, s. 370.

³²² Fahreddin er-Razî, Cilt:9, s. 51.

³²³ Nisâ 4/141.

³²⁴ Çetiner, Cilt:1, s. 281.

Münâfıklar Müslümanların başına felaketler gelmesini arzular ve beklerlerdi. Ama buna rağmen Müslümanlar bir zafer kazanırsa, “*biz sizinle beraber değil miydik, bize de ganimetten pay verin*” derlerdi. Kâfirler Müslümanlara üstünlük sağlarsa bu sefer de kâfirlere: “*Size üstünlük sağlayarak sizi Müslümanlardan korumadık mı*” derlerdi.³²⁵ Bu sözler münâfıkların imanlarının noksanlığını ve kâfirlerle iş birliğini üstün tutarak onları sevdiklerinin remzidir. Kâfirlerin hilelerinden emin olabilmek için iş birliklerini güçlü kılmak istiyorlardı. Bu sebeple yapmacık, yalan sözlerle yaranma çabasından vazgeçmemişlerdir.³²⁶ Her dönemde münâfıklar zahirde Müslümanlardan olduklarını ifade etmişler ve İslam’ın onlara fayda sağladığı alanlardan istifade etmişlerdir. Ne yazık ki kâfirlerin yanlarına gittiklerinde: “*Onların içinde görünsek de biz Müslüman olmadık her daim ancak sizinle birlikteyiz*” demekten geri durmamışlardır. Münâfıklar, kültürde, fikirde, yaşam tarzı ve menfaat bakımında inkârcılarla ortak olmuşlardı. Bu nedenle İslam ile küfür arasındaki çatışmada daima aynı safta yer almaktaydılar. Ancak, *bizden yana bir kuşkunuz olmasın* şeklindeki düşünceleri telkin ederek kâfirlerden de istifade etmiş ve sadece kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmişlerdir.³²⁷

Aynı ayette Allah, ahiret günü akla karanın ayrılacağını, gerçek iman edenlerle yalan yere iman etmiş görünenlerin hak ettikleri karşılığı alacağını söylemiştir. Müslüman görünümlü maskeleri o gün düşecek, aslında kalpleri kimin tarafındaysa onlarla birlikte haşr olacaklardır.

Yine başka bir ayette ise şöyle geçmektedir:

يُنَادُوهُمْ أَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ ۖ قَالُوا بَلَىٰ وَلَكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ أَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْأَمَانِيُّ حَتَّىٰ جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ وَغَرَّكُمْ
بِاللَّهِ الْغُرُورُ

“(Münâfıklar) mü’minlere şöyle seslenirler: “*Biz de (dünyada) sizinle beraber değil miydik?*” (Mü’minler de) derler ki: “*Evet, fakat siz kendinizi yaktınız. Başımıza musibetler gelmesini gözlediniz, şüphe ettiniz. Allah’ın emri gelinceye kadar kuruntular sizi aldattı. O çok aldatıcı (şeytan) Allah hakkında da sizi aldattı.*”³²⁸

³²⁵ Taberî, Tefsir, Cilt:7, s. 606.

³²⁶ İbn Kesir, Cilt:2, s. 436.

³²⁷ Mevdudî, Cilt:1, s. 341.

³²⁸ Hadîd 57/14.

Ahiret günü münâfıklar, mü'minlere seslenecekler ve diyecekler ki: *“Dünyadayken sizinle namaz kılıp sizinle cihada çıkmıyor muyduk? Sizin gibi bizler de Müslümanlardan değil miydik? Birbirimizle evleniyor ve birbirimize mirasçı olmuyor muyduk?*

Mü'minler ise şöyle diyecekler: *“Evet zahirde öyleydiniz fakat siz kendinizi helak ettiniz, fitneye kapıldınız, ikiyüzlülük yaptınız. Mü'minlerin başına bir musibet gelmesini beklediniz, tövbeyi geciktirdiniz, Hz. Peygamber'in ölmesini beklediniz. Allah ve Rasûlüne iman etmede şüpheyeye düştünüz. Kıyametin hak olmasında şüpheyeye düştünüz. Ta ki Allah'ın emri gelinceye kadar bu hal üzere kaldınız. Sonunda şeytan sizi Allah hakkında aldattı.³²⁹ Bu saatten sonra artık pişmanlığınız size fayda vermeyecek, tövbe etmekte geç kaldınız. Sizler kâfirlerle helak olup gideceksiniz, biz mü'minler ise Allah'ın lütfuna erişeceğiz.”*

Münâfıklar boş çabalar peşinde dünya hayatlarını geçirerek ahiretlerini yakmışlardır. Artık ne Müslümanlardan istifade edebilecekler ne de yandaşları kâfirler onlara bir fayda sağlayabilecektir. Boş kuruntuları ve hayalleri ancak helak olmalarına sebebiyet vermiştir. Şeytan onları da kandırmış ve yüz üstü bırakıp gitmiştir.

Münâfıkların durumları aşağıdaki ayetlerde şu şekilde zikredilir:

“Şeytan onları hâkimiyeti altına alıp kendilerine Allah'ı anmayı unutturmuştur. İşte onlar şeytanın tarafında olanlardır. İyi bilin ki, şeytanın tarafında olanlar ziyana uğrayanların ta kendileridir.”³³⁰

“Şüphesiz ki münâfıklar, cehennem ateşinin en aşağı tabakasındadırlar. Onlara hiçbir yardımcı da bulamazsın.”³³¹

³²⁹ Taberî, Tefsir, Cilt:22, s. 404; Kurtubî, Cilt:20, s. 249; İbn Kesir, Cilt:8, s. 18; Mevdudî, Cilt:6, s. 121; Ateş, Cilt:9, s. 266.

³³⁰ Mücâdele 58/19.

³³¹ Nisâ 4/145.

SONUÇ

Soru sormak, hayatı anlama ve anlamlandırma açısından önemlidir. İlgi duyulan, merak edilen konu soruşturulup anlamlandırmaya çalışılır. Kişinin hayatındaki aktivitesini soru ve cevap belirler. Soru sormak bazı durumlarda kişiyi bağlamaktan çıkar ve birçok kişiyi ilgilendiren mesele haline gelir. İşte böyle olması sorunun ehemmiyetini ortaya çıkarır. Sorulan sorunun ilgi ve alakaya binaen sorulması isabetli soru sorulmasıyla ölçülür. Çünkü soru soran kişi gerçekte öğrenmek istediği bilgiye ulaşmak için sorar. Bazı durumlarda ise; soru sormaktaki hedef karşı tarafı nakavt edebilmek, küçük düşürüp muhatabı susturmak olabilir. Dolayısıyla her soru gerçekte öğrenme amaçlı olmayabilir. Soru kadar önemli olan bir şey daha vardır ki; uygun cevabın yöneltilmesi. Konu hakkında hâkim olunan bilgiyi karşı tarafın seviyesine uygun aktarmak önem arz etmektedir. Muhatabın niyetine ve durumuna göre uygun cevap vermek gerekir.

İndirildiği günden beri insanlığa rehber konumunda olan ve ilahi mesajları içeren Kur'ân-ı Kerim, insanı hedef alarak bir bina inşa etmeyi amaçlamıştır. Son dinin tüm insanlığı kapsamaması hasebiyle kendine özgü mesajlar barındıran ve insanlığa rahmet olarak gönderilmiş Peygamberlerin ortak çağrısı Tevhid'i insanlara öğütlemektedir. Tüm Peygamberler kavimlerini şirkten sakındırmak için türlü mücadeleler vermiş ve birçok zorluklarla başa çıkmışlardır. Allah'ın tek ibadet edilecek ilah olduğu ve emir/yasakları doğrultusunda bir hayatın asıl kurtuluşun anahtarı olması, Kur'ân'ın ana mesajını içermektedir. İşte hayatlarını bu yola adayan tüm Peygamberler gibi son Peygamber Hz. Muhammed, Kur'ân'ın hitabının insan olduğunu vurgulamış ve içindeki mesajları çevresinden başlayarak insanlığa ulaştırmaya çalışmıştır. Ayetler nazil oldukça Hz. Peygambere soru sormak isteyenler olmuştur. Bazen de sorular vesilesiyle nazil olan ayetler ve yeni hükümler gelmiştir. *“Eğer bilmiyorsanız bilen kimselere sorun”*³³² hitabı inananlara birer ışık olmuştur. Hz. Peygamberin risâlet görevi ile sorumlu olması İslam hakkında muhtelif sorularla karşılaşmasına sebebiyet vermiştir.

³³² Nahl 16/42.

Soruları soran kişiler bazen, Hz. Peygamber'in nübüvvetini ve bilgisini ölçmek için çeşitli konulardan sorular yöneltmişler ve Hz. Peygamber'den açıklama talebinde bulunmuşlardır. Hz. Peygamber daha önceden Allah'ın kendisine bildirdiği konularda soranlara cevaplarını vermiş, bilgisine hâkim olmadığı konularda bir şey söylemeyip Allah'ın kendisine bildirmesini bekledikten sonra cevaplamıştır.

İlahi mesajın hakikatine varan Hz. Peygamber kendisine verilen görevi büyük bir titizlikle yerine getirmiş ve bu yolda sadece Rabbinin rızasını gözetmiştir. Mü'minler sorularıyla, Hz. Peygamber ise cevaplarıyla günümüze ışık tutan birer kandil olmuşlardır. Mü'minler çoğunlukla “suâl” kalıbından gelen sorular yöneltmişlerdir. Fiil kökenli gelen soru kalıbı, alınacak olan cevabın eylemlerine yansıtılmak istendiğini gösterir. Mü'minlerin sorduğu soruları biz dokuz başlık altında değerlendirdik. Soruların sayısı daha fazla olmakla beraber konulara ayrılmış bir durumdadır. İnananların sorularının temeli; öğrenme, hayata geçirme ve İslamı tam olarak yaşamaya yöneliktir. Mü'minlerin sordukları ahkama dayalı konular bu sorular sonrası teşri' olunmuştur. Çoğunlukla sorular mukabilinde yeni hükümler inmiştir.

İnkarcılar, Ehl-i Kitap, müşrikler ve münâfıklardan oluşmaktadır. İnkârcıların sorduğu sorular ise; daha çok soru edatlarıyla gelen sorulardan ibarettir. İncelediğimizde bunların öğrenme hedefi taşımaksızın, karşı tarafı incitmek ve mağlub durumunda bırakmak olduğunu gördük.

Ehl-i Kitaptan bazıları, gerçeği bilmelerine rağmen inadî inkârlarından vazgeçmemişlerdir. Hz. Peygamberin kendilerinden değil de Araplardan gelmesini sindirememişlerdir. Zor durumda bırakmak için kimi zaman kendileri sorular sormuş kimi zaman da müşrikleri muğlak konularda soru sormaya yönlendirmişlerdir.

Müşrikler ise, muhtelif konularda Hz. Peygamberi sıkıştırmak istemişler ve nübüvvetini ısrarla inkâr etmişlerdir. Bu durum onların düşmanlıklarının şiddetini göstermektedir. İnanç, kıyamet, yeniden diriliş, mu'cize ve melek talebinde bulunma ve özellikle Hz. Peygamberin şahsına yönelik sorular yoğun bir durumdadır. Ekseriyetle hedefleri; inkâra götürmek, küçük düşürmek, alaya almak ve düşmanlıklarını ziyadeleştirmek içindir.

Münâfıklar ise bu gruplar içerisinde en farklı durumda olan gruptur. Çünkü duruşları ve niyetleri tamamen farklı olan münâfıklar, menfaatleri ölçüsünce hareket etmişlerdir. Müslümanlarla birlikleyken dost görünümlü olmuşlar, düşmanlarıyla

birlikteyken müttefik olduklarını söylemişlerdir. Münâfık kelimesinin kökeninden de geldiği üzere tarla faresi gibi sağ gösterip sol vurmuşlardır. Karşılaşılan her durumda iki yüzlülüklerini yansıtmışlardır. Savaş gördüklerinde kaçan münâfıklar hakkında *Münâfıkûn* suresi inmiştir. Allah Teâlâ, elçisini ve inananları bu gruptan sakındırmak için ayetlerinde uyarmıştır.

Bu üç grubun soru sormadaki temel amaçları; Hz. Muhammed'i alaya almak, çabasının boş olduğunu hissettirmek ve nübüvvetinin hakiki olmadığını göstermektir. Dolayısıyla soru sormakla bilgiye ulaşmayı değil Hz. Muhammed'in yoluna engel olmayı yeğlemişlerdir. Bilhassa müşrikler, Hz. Peygamberin vasıflarıyla ilgili alaylı sözlerle onu incitmeye çalışmışlardır. Davasından vazgeçmesi için her türlü düşmanlıktan geri durmamışlardır. Müslümanlar karşısında müşriklerin düşmanlıkları ağır basmaktadır. Çünkü en çok bu grubun yöneltmiş olduğu sorularla karşılaşmış bulunmaktayız. Hatta kişisel kıskançlığa dayalı sorular bile mevcuttur. Münâfıklar ise, dikkat edilmesi gereken bir grup olmuştur. Çünkü inkârcılarla bir olup mü'minlere karşı durmuşlardır.

Netice olarak Hz. Peygambere soru soran gruplar; mü'minler, kitap ehli, müşrikler ve münâfıklardır. En çok soru soranlar müşrikler olmuş, ardından mü'minler öğrenmeye dayalı hüküm içeren sorular sormuşlardır. Müşrikler, Hz. Peygamberi inkâr etmek için farklı ithamlarla sorular yöneltmiştir. Mü'minler hariç diğer grupların sorduğu sorular öğrenme maksadı taşımayan suallerden ibarettir. Dolayısıyla soru sorarak karşı tarafı mağlup etmek istemişlerdir. Allah ise onların sormuş bu sorulara yüce Kur'ân-ı Kerim'de cevaplar vererek İslam düşmanlarını susturmuş ve İslam'ı evrensel din kılmıştır.

KAYNAKÇA

Algül, Hüseyin. “Haram Aylar”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1997, Cilt:16, ss. 105-106.

Arı, Abdüsselam. “Yetim”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2013, Cilt:43, ss. 501-502.

Atar, Fahrettin. “Fetva” **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1995, Cilt:12, ss. 486-496.

Ateş, Süleyman. **Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri**, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988.

Beydavî, Nasruddin Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirazi. **Envaru’t-Tenzîl ve Esraru’t-Te’vîl**, Birinci Baskı, (thk. Muhammed Abdurrahman el-Maraşlî), Daru’l-İhya Turasu’l-Arabî, Beyrut t.y.

Çetiner, Bedrettin. **Fatiha’dan Nas’a Esbâb-ı Nüzul**, Üçüncü Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2010.

Çetinkaya, Yalçın. “Müşrik” **Şamil İslam Ansiklopedisi**, Dergah Ofset, İstanbul, 2000, Cilt:6, ss. 103-105.

Cürcânî, Ali İbn Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf. **Kitabu’t-Ta’rîfat**, trc. Arif Erkan, Bahar Yayınları, İstanbul, 1997.

Cürcânî, Ebû Bekr Abdülkahir b. Abdurrahmân b. Muhammed. **Delâilü’l-İ’câz**, Mektebeti’l-Hânicî, Kahire, y.y.

Demirci, Muhsin. **Tefsir Usûlü**, Ondördüncü Baskı, İFAV Yayınları, İstanbul, 2011.

Döndüren, Hamdi. “Fetva”, **Şamil İslam Ansiklopedisi**, Dergah Ofset, İstanbul, 2000, Cilt:2, ss. 351-352.

Erdoğan, Mehmet. **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, İkinci Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005.

Ezherî, Ebu Mansur b. Muhammed b. Ahmed. **Tehzîbü'l-Luğa**, (thk. Abdüsselam Muhammed Harun), Müessesetü'l-Mısriyyeti'l-Amme, Kahire, 1964.

Firuzâbadî, Ebü't-Tahir Mecdüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed. **Besâiru Zevi't-Temyîz fî Letaifi'l Kitâbi'l-Azîz**, (nşr. Abdülalîm et-Tahavî), Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.

Gür, Süleyman. **Anlatımlı Kur'an Belâgatı**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2017.

Hamidullah, Muhammed. **İslam Peygamberi**, trc. Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011.

İbn Hişam, Muhammed Cemâlüddin Abdülmelik. **Sîreti İbn-i Hişam**, trc. Arif Erkan, Huzur Yayın-Dağıtım, İstanbul, 1995.

İbn Kesir, İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer. **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim**, (thk. Sami b. Muhammed es-Selâme) İkinci Baskı, Daru'l-Taybe, Riyâd, 1999.

İbn Manzûr, Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî. **Lisânu'l-Arab**, Daru's-Sadîr, Beyrut, 1990.

Şahin, İskender. **Kur'ân'da Diriliş Gerçeği**, Birinci Baskı, Sage Yay., Ankara, 2011

İşcan, Hamdi. **Kur'ân'a Göre Münâfıkların Özellikleri**, Işık Yayınları, İstanbul, 2003.

İzutsu, Toshihiko. **Kur'ân'da Dinî ve Ahlakî Kavramlar**, trc. Selahattin Ayaz, Pınar Yayınları, İstanbul, 2013.

Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. **el-Camiu Li Ahkâmî'l-Kur'ân Ve'l- Mübeyyinu Limâ Tedammenehu Mine's-Sünneti ve Âyi'l-Furkân**, (thk. Abdullah b. Muhsin et-Turkî), Birinci Baskı, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2006.

Köksal, M. Asım. **Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed ve İslâmiyet**, Erkam Yayınları, İstanbul, 2018.

Medenî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî. **H. Muhammed'in Hayatı**, (thk ve ta'lik Muhammed Hamidullah), Edt, Mekki Yassıkaya, İkinci Baskı, Düşün Yayınları, İstanbul, 2012.

Mevdudî, Seyyid Ebu'l A'lâ. **Tefhîmu'l-Kur'ân**, trc. Muhammed Han Kayani ve diğerleri, İnsan Yayınları, İstanbul, 1986.

Mısırî, Muhammed Fuâd b. Abdilbakî b. Sâlih. **Mu'cemü'l-Müfreh li-elfâzi'l-Kur'ânî'l-Kerîm**, Daru'l-Kutub el-Mısriyye, Kahire, 1945.

Öcal, Mustafa. "Yetim", **Şamil İslam Ansiklopedisi**, Dergah Ofset, İstanbul, 2000, Cilt:8, ss. 291-292.

Rağîb el-İsfahânî, Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal **el-Müfredât fi Garîbî'l-Kur'ân**, (thk. Safvan Adnan Davûdî), Dördüncü Baskı, Daru'l-Kalem, Dimeşk, 2009.

Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. **Tefsîr-i Kebîr Mefâtîhu'l-Gayb**, Birinci Baskı, Daru'l-Fikir, Beyrut, 1981.

Sekkâkî, Ebû Ya'kub Siracüddîn Yûsuf b. Ebî Bekr. **Miftâhu'l-Ulûm**, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.

Seyyid Kutup, Hüseyin eş-Şâzilî b. İbrahim. **Fî Zîlâli'l-Kur'ân**, Otuzikinci Baskı, Daru's-Şuruk, Nasır, 2003.

Sezikli, Ahmet, “Münâfık”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2006, Cilt:31, ss. 568-569.

Sezikli, Ahmet. “Münâfık”, **Şamil İslam Ansiklopedisi**, Dergah Ofset, İstanbul, 2000, Cilt:6, ss. 58-59.

Sinanoğlu, Mustafa, “Şirk” **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2010, Cilt:39, ss. 193-198.

Suyûtî, Ebu'l Fazl Celalüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el- Hudayrî. **el-İtkân Fî Ulûmi'l-Kur'ân**, Birinci Baskı, (thk. Mustafa Şeyh Mustafa), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2008.

Şimşek, Said. **Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2016.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. **Câmiû'l-Beyan an Te'vîl-i Âyî'l-Kur'ân**, Birinci Baskı, (thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî), Daru'l-Hacer, Cize, 2001.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. **Tarih-i Taberî**, trc. M. Faruk Görtünca, Sağlam Yayınları, İstanbul, 2013.

Tokur, Behlül. “Kur'ân'da Soru Kalıpları ve Metaforlar”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 36, 2011, Cilt:1, ss. 105-118.

Ünal, Halit. “Eşhuru'l-Hurum”, **Şamil İslam Ansiklopedisi**, Dergah Ofset, İstanbul, 1999, Cilt:3, ss. 291-292.

Vahidî, İmam Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed. **Esbâb-ı Nüzûl**, (thk. Kemal Besyûnî Zeğlûl), trc. Necati Tetik, İhtar Yayınları, Erzurum, 1997.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. **Hak Dini Kur'ân Dili**, Azim Dağıtım, İstanbul, 2015.

Yolcu, Mehmet. **Kur'ân'da İnkâr Psikolojisi**, Çıra Yayınları, İstanbul, 2004.

Zerkeşî, El-İmam Bedreddin Muhammed b. Abdullah. **el-Burhan fî Ulûm'il-Kur'ân**, Üçüncü Baskı, Daru't-Turas, Kahire, 1984.

EKLER

Ek 1: Sûal kökenli kelimelerin sûre bazlı Mekkî ve Medenî olarak sınıflandırılması

Mekki Sûrelerde Geçen Sûal Kökenli Kelimeler³³³

Numara	Sûreler	Geçtiği sayı
1	En'âm Sûresi	1
2	A'râf Sûresi	5
3	Yunus Sûresi	2
4	Hûd Sûresi	4
5	Yusuf Sûresi	2
6	İbrahim Sûresi	1
7	Hicr Sûresi	1
8	Nahl Sûresi	3
9	İsrâ Sûresi	2
10	Kehf Sûresi	4
11	Tahâ Sûresi	3
12	Enbiyâ Sûresi	5
13	Mü'minûn Sûresi	1
14	Furkan Sûresi	2
15	Şuarâ Sûresi	5
16	Kasas Sûresi	2
17	Ankebût Sûresi	3
18	Lokman Sûresi	1
19	Sebe' Sûresi	3
20	Yâsin Sûresi	1
21	Saffât Sûresi	2
22	Sâd Sûresi	2
23	Zümer Sûresi	1
24	Fussilet Sûresi	1

³³³ Mekkî Sûrelerdeki sûal kökenli kelimeler 38 Sûreye dağılarak 82 defa geçmiştir.

25	Şûrâ Sûresi	1
26	Zuhruf Sûresi	5
27	Zariât Sûresi	2
28	Tûr Sûresi	2
29	Mülk Sûresi	1
30	Kalem Sûresi	2
31	Meâric Sûresi	4
32	Müddesir Sûresi	1
33	Kıyamet Sûresi	1
34	Nebe Sûresi	1
35	Nâziât Sûresi	1
36	Tekvîr Sûresi	1
37	Duhâ Sûresi	1
38	Tekasûr Sûresi	1

Medenî Sûrelerde Geçen Sûal Kökenli Kelimeler³³⁴

Numara	Sûre	Geçtiği sayı
1	Bakara Sûresi	10
2	Nisâ Sûresi	4
3	Mâide Sûresi	3
4	Enfâl Sûresi	1
5	Tevbe Sûresi	1
6	Ahzâb Sûresi	6
7	Muhammed Sûresi	2
8	Rahmân Sûresi	2
9	Mümtehine Sûresi	2

³³⁴ Medenî Sûrelerdeki sûal kökenli kelimeler 9 Sûreye dağılarak 31 defa geçmiştir.

Ek 2: Sûal kökünden gelen fiil kalıplarının Mekkî ve Medenî olarak sınıflandırılması

Mekkî Sûrelerde Geçen Sûal Kalıpları³³⁵

وَسَّالٌ	يَسْأَلُونَ
سَالٌ	لِيَسْأَلُوا
سَأَلْتُمُوهُ	يَتَسَاءَلُونَ
سَأَلْتَهُمْ	يَسْأَلُونَ
سَأَلْتَهُمْ	يَسْأَلُونَكَ
وَسَأَلْتَهُمْ	سَائِلٌ
تَسْأَلُنِي	فَسَأَلَهُ
تَسْأَلُهُمْ	وَالسَّائِلِينَ
وَسَأَلُوا	أَسْأَلُكَ
سَأَلْتُكَ	فَسَأَلُوهُمْ
سَأَلْتُكُمْ	سَأَلُهُمْ
لَتَسْأَلُنَّ	سُئِلْتُ
تُسْأَلُونَ	أَسْأَلُكُمْ
لَتَسْأَلَنَّ	لَتَسْأَلُنَّ
لَتَسْأَلَنَّاهُمْ	نَسْأَلُكَ
نُسْأَلُ	يُسْأَلُ
يُسْأَلُ	سُؤْلُكَ
وَلْيُسْأَلُنَّ	بِسْؤَالٍ
	يَسْأَلُكُمْ

³³⁵ Tablodaki Mekkî soru şekilleri toplam 38 çeşittir.

Medenî Sûrelerde Geçen Sûal Kalıpları³³⁶

سَأَلْتُمْ	يَسْأَلُونَ
سَأَلْتَهُمْ	يَسْأَلُكُمْوهَا
تُسْأَلُونَ	يَسْأَلُونَكَ
يُسْأَلُ	فَسْأَلُوا
سَأَلَكَ	فَسْأَلُوهُمْ
سَأَلَهَا	سَلْ
سَأَلُوا	تُسْأَلْ
وَسْأَلْ	تَسْأَلُونَ
وَسْأَلُوا	السَّائِلِينَ
تَسْأَلُوا	فَسْأَلُهُ
يُسْأَلُ	وَلْيَسْأَلُوا
يَسْأَلُكَ	يَسْأَلُكُمْ
سَأَلْتُمُوهُمْ	

³³⁶ Tablodaki Medenî soru şekilleri toplam 25 çeşittir.

Ek 3: Kur'an-ı Kerim'de Geçen Sûal kökenli Kelimelerin Ayetlerdeki Dağılımı

Numara	Bulunduğu Sûre ve Ayet Sayısı	Geçen Kelime
1	Bakara 2/61	سَأَلْتُمْ
2	Bakara 2/108 Maide 5/101	تَسْأَلُوا
3	Bakara 2/108	سُئِلَ
4	Bakara 2/119	تُسْأَلُ
5	Bakara 2/134, 141 Enbiya 21/13 Sebe' 34/25 Zuhruf 43/44	تُسْأَلُونَ
6	Bakara 2/177 Yusuf 12/7 Fussilet 41/10	السَّائِلِينَ
7	Bakara 2/186	سَأَلَكَ
8	Bakara 2/189, 215, 217, 219, 220, 222 Maide 5/4 A'raf 7/187 Enfâl 8/1 İsrâ 17/85 Kehf 18/83 Tahâ 20/105 Naziât 79/42	يَسْأَلُونَكَ
9	Bakara 2/211	سَلْ
10	Bakara 2/273 Ahzâb 33/20 Zariât 51/12	يَسْأَلُونَ
11	Nisa 4/1	تَسَاءَلُونَ
12	Nisa 4/32 Nahl 16/43	اسْأَلُوا

	Enbiya 21/51 Mümtehhine 60/10	
13	Nisa 4/153 Ahzâb 33/63	يَسْأَلُكَ
14	Nisa 4/153	سَأَلُوا
15	Maide 5/102	سَأَلَهَا
16	En'am 6/90 Hûd 11/29, 51 Furkân 25/57 Şuarâ 26/109, 127, 145, 164, 180 Sâd 38/86 Şûra 42/23	أَسْأَلُكُمْ
17	A'raf 7/6	لَتَسْأَلَنَّ
18	A'raf 7/163	وَسَأَلُهُمْ
19	Tevbe 9/65 Ankebût 29/61, 63 Lokman 31/25 Zümer 39/38 Zuhruf 43/9, 87	سَأَلْتَهُمْ
20	Yunus 10/72 Sebe' 34/47	سَأَلْتُكُمْ
21	Yunus 10/94 Yusuf 12/82 İsrâ 17/101 Mü'minûn 23/113 Furkan 25/59 Zuhruf 43/45	اسْأَلِ
22	Hûd 11/46	تَسْأَلُنِ
23	Hûd 11/47	أَسْأَلُكَ
24	Yusuf 12/50	فَسَأَلَهُ
25	Yusuf 12/104	تَسْأَلُهُمْ

	Mü'minûn 23/72 Tûr 52/40 Kalem 68/46	
26	İbrahîm 14/34	سَأَلْتُمُوهُ
27	Hicr 15/92	لَنَسْأَلَنَّهُمْ
28	Nahl 16/56, 93 Tekâsür 102/8	لَنَسْأَلَنَّ
29	Kehf 18/19	لَيَسْأَلَنَّهُمْ
30	Kehf 18/70	تَسْأَلَنِي
31	Kehf 18/76	سَأَلْتُكَ
32	Tahâ 20/36	سُئِلَكَ
33	Tahâ 20/132	نَسْأَلُكَ
34	Enbiya 21/23 Kasas 28/78 Rahman 55/39	يُسْأَلُ
35	Enbiya 21/23 Zuhruf 43/19	يُسْأَلُونَ
36	Enbiya 21/63	فَسْأَلُوهُمْ
37	Mü'minûn 23/101 Kasas 28/66 Saffât 37/27, 50 Tûr 52/25 Müddesir 74/40 Nebe' 78/1	يَتَسَاءَلُونَ
38	Ankebût 29/13	لَيَسْأَلَنَّ
39	Ahzâb 33/8 Meâric 70/10 Kıyamet 75/6	يَسْأَلُ
40	Ahzâb 33/14	سُئِلُوا
41	Ahzâb 33/53	سَأَلْتُمُوهُمْ
42	Ahzâb 33/53	فَسْأَلُوهُمْ

43	Sebe' 34/25	نُسَلْ
44	Yâsin 36/21 Muhammed 47/36	يَسْأَلُكُمْ
45	Sâd 38/24	بِسْأَلِ
46	Muhammed 47/37	يَسْأَلُكُمْ هَا
47	Zariyât 51/19 Meâric 70/1, 25 Duha 93/10	السَّائِلِ
48	Rahmân 55/29	يَسْأَلُهُ
49	Mümtahine 60/10	وَلْيَسْأَلُوا
50	Mülk 67/8	سَأَلَهُمْ
51	Kalem 68/40	سَأَلَهُمْ
52	Meâric 70/1	سَأَلَ
53	Tekvîr 81/8	سُئِلَتْ